

Dorgeir Örlygsson:

SKAÐABÓTAREGLUR LAGA UM LAUSAFJÁRKAUP

I	INNANGUR	24
1.1	Efnisskiðan	24
1.2	Bótareglur laga nr. 39/1922 – gagnrýni	24
1.3	Reglur lkpl. um bótagrundvöll og fjárhæð skaðabóta – yfirlit	25
1.4	Tengsl skaðabóta og annarra vanefndaúrræða	25
2	AFHENDINGARDRÁTTUR AF HÁLFU SELJANDA	
2.1	Yfirlit	26
2.2	Ábyrgð á sakargrundvelli	26
2.3	Stjórnunarábyrgð	28
2.4	Lausn undan bótaábyrgð	30
2.4.1	Almenn atriði	30
2.4.2	Hindrun standi efndum í vegi	30
2.4.3	Hindrun sé seljanda ofviða	31
2.4.4	Seljandi gat ekki haft hindrun í huga við samningsgerð	32
2.4.5	Seljandi getur ekki komist hjá eða sigrast á afleiðingum hindrunar	34
2.5	Afhendingardrátt er að rekja til þriðja manns	34
2.6	Tímabundin hindrun	36
2.7	Óbeint tjón	36
2.8	Upplýsingaskylda um hindrun	38
3	BÓTASKYLDA SELJANDA VEGNA GALLA Á SÖLUHLUT	39
3.1	Bótareglur vegna galla – yfirlit	
3.2	Stjórnunarábyrgð	
3.3	Lausn undan ábyrgð	
3.3.1	Almenn atriði	
3.3.2	Tegundarákveðinn söluhlutur	
3.3.3	Einstakleg ákveðin kaup – Þöntunarkaup – Notaðir hlutir	
3.3.4	Upplýsingar seljanda	
3.4	Sakarábyrgð	
3.5	Áskildir kostir – Söluhlutur ekki í samræmi við það sem heitið var	
3.6	Tengsl reglna lkpl. og reglna um skaðsemisábyrgð	
4	SKAÐABÆTUR VEGNA VANHEIMILDAR	
5	GREIÐSLUDRÁTTUR KAUPANDA	
5.1	Almenn atriði	
5.2	Skaðabótaskylda vegna greiðsludráttar	
5.3	Skaðabótaskylda vegna annars konar vanefnda	
5.4	Upplýsingaskylda um hindrun	
6	ÁKVÖRÐUN FJÁRHÆÐAR SKAÐABÓTA	
6.1	Yfirlit	
6.2	Útreikningur skaðabóta – Tengsl við almennar reglur fjármunaréttarins	
6.3	Einstakir liðir sem bætast	
6.4	Óbeint tjón	
6.4.1	Afmörkun á beinu og óbeinu tjóni	
6.4.2	Tjón vegna rekstrarstöðvunar (rekstrarstöðvunartjón)	
6.4.3	Tjón vegna þess að hlutur kemur ekki að réttum notum (notagildistjón)	
6.4.4	Tjón vegna tapaðra samningshagsmuna (samningshagsmunatjón)	
6.4.5	Skemmdir á öðru en söluhlut (munatjón)	
6.5	Takmarkanir á gildissviði 2. mgr. 67. gr. lkpl.	
6.6	Ákvörðun verðmunar við staðgönguráðstöfun	
6.7	Verðmunur þegar ekki er um staðgönguráðstafanir að ræða	
6.8	Alþjóðleg kaup	
6.9	Vextir	
6.10	Skaðabætur og trygging fyrir kostnaði	
7	SAMANTEKT OG HELSTU NIÐURSTÖÐUR	

1.0 INNGANGUR

1.1 Efnisskiptan

Miklar breytingar hafa orðið á umhverfi íslensks kröfuréttar og þá einkum kauparéttarins á síðustu fimm árum. Upphaf þeirrar þróunar er fyrst og fremst að rekja til setningar nýrra laga um lausafjárkaup, þ.e. laga nr. 50/2000, sem öðluðust gildi 1. júní 2001, og leystu af hölmri lög nr. 39/1922 um sama efni. Samhliða setningu laga nr. 50/2000 tóku gildi hér á landi lög um þjónustukaup nr. 42/2000 (þjkl.), og í framhaldinu lög um fasteignakaup nr. 40/2002 (fkpl.) og lög um neytendakaup nr. 48/2003 (nkpl.), og sækja þau fyrirmynd sína um margt til laga nr. 50/2000. Skráðar lagareglur um þessar tegundir kaupa, þ.e. fasteignakaup, neytendakaup og þjónustukaup, hafði ekki verið að finna í íslenskum rétti fyrir gildistöku laga þessara, nema í afar takmörkuðum mæli, og markaði setning laganna því ákveðin tímamót í kauparétti hér á landi.¹

Hin nýju lög um lausafjárkaup höfðu ýmsar breytingar í för með sér á reglum íslensks réttar, og þá ekki hvað síst varðandi skaðabætur innan samninga, og verður í ritsmið þessari leitast við að lýsa þeim breytingum. Aðalbreytingarnar felast í því í fyrsta lagi, að til varð ný regla í íslenskum skaðabótarétti innan samninga um grundvöll skaðabóta, þ.e.a.s. hin svokallaða stjórnunarábyrgðarregla, og er hún meginregla laganna. Hún hvílir á hlutlægum

grunni og gildir við hlið annarra reglna, sem fyrir voru, þ.e.a.s. sakarreglunnar og reglna, sem alfarið teljast hlutlægar. Þá felst veigamikil breyting í því í öðru lagi, að löginn hafa að geyma ýtarlegar reglur um ákvörðun fjárhæðar skaðabóta, en takmarkaðrar reglur þar að lútandi voru í eldri lögum um lausafjárkaup. Til hinna nýju laga verður vitnað sem lkpl., sem er skammstöfun fyrir lausafjárkaupalög.

Reglur fkpl. og nkpl. um skaðabætur fylgja í öllum aðalatriðum þeirri fyrirmynd, sem byggt er á í lkpl., og verður reglna laga þessara því getið til samanburðar, þar sem það á við, bæði um það sem sameiginlegt er og það sem í milli skilur. Þá verður reglna þjkl. einnig getið til samanburðar, en þær eru nokkuð frábrugðnar reglum hinna þriggja laganna, bæði hvað varðar bótgrundvöll og ákvörðun fjárhæðar skaðabóta. Grein þessi er skrifuð með þarfir þeirra í huga, sem sýsla með reglur kauparéttarins í störfum sínum, og er henni ætlað að varpa ljósi á eðli og uppbyggingu skaðabótareglna lkpl. og tengsl þeirra reglna við aðrar skaðabótareglur á sviði kauparéttarins.²

Fyrirmynd lkpl. er fyrst og fremst að finna í tillögum, sem fram komu í norrænu nefndaráli á árinu 1984 (Nordiska köplagar - NU 1984:5) og einnig í sáttmála Sameinuðu þjóðanna um sölu á vöru milli ríkja frá 1980 (The United Nations Convention for the International Sale of Goods). Til sáttmálans er í ritsmið þessari vitnað sem Sp-sáttmálans. Nefndarálið frá 1984 var samið af vinnuhóp,

1 Um aðdragandann að setningu hinna nýju laga um lausafjárkaup, fyrirmynd þeirra og helstu nýmæli sjá **Porgeir Örlygsson: Gildistaka nýrra laga um lausafjárkaup hinn 1. júní 2001.** Úlfliótur, 1. tbl. 54. árg. 2001, bls. 41-69. Um gildissvið laganna sjá ritgerð sama höfundar: *Gildissvið kaupalaga nr. 50/2000.* Tímarit lögfræðinga, 1. hefti 52. árg. 2002, bls. 15-37. Að því er hina síðastnefndu grein varðar er rétt að taka fram, að gildissvið laga nr. 50/2000 breyttist nokkuð við gildistöku laga nr. 48/2003 um neytendakaup, og verður að hafa það í huga við lestur greinarinnar. Reglum nýju laganna um rétt kröfuhafa til efnda in natura ásamt almennum reglum þar að lútandi lýsir sami höfundur í grein, sem ber heitið *Efndir in natura.* Tímarit lögfræðinga, 4. hefti 50. árg. 2000, bls. 285-366; Um riftunarreglur nýrra kaupalaga fjallar sami

höfundur í grein, sem ber heitið: *Riftunarreglur kaupalaga.* Tímarit lögfræðinga, 3. hefti 53. árg. 2003, bls. 217-272; Um galla í lausafjárkaupum fjallar höfundur í greininni *Galli í lausafjárkaupum.* Tímarit lögfræðinga, 2. hefti 54. árg. 2004, bls. 191-240.

2 Um tengsl reglna lkpl. og fkpl. almennt sjá Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1445-1447. Um skaðabótareglur fkpl. vísast til greinar eftir **Viðar Má Matthíasson: Skaðabótareglur laga um fasteignakaup nr. 40/2002.** Úlfliótur 3. tbl. 56. árg. 2003, bls. 321 o.áfr., og um riftunarreglur fkpl. vísast til greinar eftir sama höfund: *Riftun og framkvæmd hennar samkvæmt lögum um fasteignakaup nr. 40/2002.* Tímarit lögfræðinga, 2. hefti 2003, bls. 115 o.áfr.

sem norrænu dómsmálaráðherrarnir skipuðu árið 1980, en vinnuhópurinn lauk störfum 30. október 1984 og skilaði þá umræddu nefndarálitni. Í framhaldi af nefndarálitinu settu Finnar (1987), Norðmenn (1988) og Svíar (1989) sér ný lausafjárkaupalög, sem byggja í öllum helstu atriðum á sömu fyrirmyndum og lög nr. 50/2000, en dönsku kaupalögin frá 1906 eru enn í gildi þar í landi.³ Nokkur blæbrigðamunur er á norsku lausafjárkaupalögunum annars vegar og þeim sænsku og finnsku hins vegar, og þar sem í milli skilur, fylgja íslensku lögin yfirleitt þeim norsku.

Umfjöllunin hér á eftir verður í grófum dráttum þannig, að í kafla 1.0, sem er inngangskafli er gerð grein fyrir efnisskipan. Auk þess er þar almenn umfjöllun um skaðabætur sem vanefndaúrræði samkvæmt lkpl., og eru bótareglur hinna nýju laga bornar saman við bótareglur laga nr. 39/1922. Í kafla 2.0 verður lýst reglum þeim, sem gilda um rétt kaupanda til skaðabóta vegna afhendingardráttar seljanda. Í kafla 3.0 er umfjöllun um rétt kaupanda til skaðabóta úr hendi seljanda, þegar söluhlutur er gallaður. Í kafla 4.0 er lýst reglum um rétt kaupanda til skaðabóta í tilefni vanheimildar. Í kafla 5.0 er fjallað um rétt seljanda til skaðabóta vegna greiðsludráttar af hálfu kaupanda, og í kafla 6.0 er lýst reglum hinna nýju laga um ákvörðun fjárhæðar skaðabóta. Í kafla 7.0, sem er lokakaflinn, eru dregnar saman helstu niðurstöður greinarinnar.⁴

1.2 Bótareglur laga nr. 39/1922 – gagnryni

Í lögum nr. 39/1922 var bótaábyrgð seljanda vegna afhendingardráttar og galla mismunandi eftir því, hvort um var að ræða tegundarkaup eða einstaklega ákveðin kaup.

Í tegundarkaupum var aðalreglan sú, að seljandi bar hlutlæga ábyrgð á afhendingardætti og galla, en frá því voru þó undantekningar, ef vanefnd mátti rekja til nánar tilgreindra hindrana, sem stóðu efnendum í vegi, sbr. 24. gr. og 3. mgr. 43. gr. eldri laga. Hindrun varð að vera með þeim hætti, að efnidir væru útilokaðar, og hún varð að auki að vera almenn, en í því fólst, að hindrun, sem snerti einungis hagsmuni viðkomandi seljanda en ekki annarra, nægði ekki til að leysa undan ábyrgð. Loks urðu aðstæður að vera þannig, að seljandi hefði ekki haft ástæðu til að hafa hindrunina í huga, þegar kaup voru gerð.⁵

Í einstaklega ákveðnum kaupum bar seljandi samkvæmt 23. gr. laga nr. 39/1922 ábyrgð á afhendingardætti, nema því aðeins að „drátturinn var ekki honum að kenna“. Seljandinn bar með öðrum orðum sakarábyrgð með öfugri sönnunarbyrði.⁶ Þegar einstaklega ákveðinn hlutur var gallaður, bar seljandi bótaábyrgð, ef hlutinn skorti, þá er kaup gerðust, einhverja þá kosti, sem ætla mátti, að áskildir væru; ef það sem hlutnum var afátt um, hafði gerst fyrir vanrækt seljanda eftir að kaup voru gerð, eða seljandi hafði haft svik í frammi, sbr. 2. mgr. 42. gr. þeirra laga.⁷

3 Á 126. löggjafarþingi 2000-2001 lagði utanríkisráðherra fram tillögu til þingsályktunar um aðild Íslands að Sáttmála Sameinuðu þjóðanna um samninga um sölu á vöru milli ríkja. Segir í tillögunni, að Alþingi álykti að heimila, að Ísland gerist aðili að sáttmála Sameinuðu þjóðanna um samninga um sölu á vöru milli ríkja, sem gerður var í Vínarborg 11. apríl 1980. Er samningurinn prentaður sem fylgiskjal með tillögunni. Sáttmálinn var lagður fram til undirritunar á ráðstefnu í Vínarborg 11. apríl 1980 og lá síðan frammi til undirritunar í höfðustöðvum Sameinuðu þjóðanna til 30. september 1981. Sáttmálinn óðlaðist gildi 1. janúar 1988. Hinn 31. desember 2000 voru aðildarríki sáttmálsins 58 talsins. Með álytkun

Alþingis frá 27. mars 2001 ályktaði Alþingi að heimila að Ísland gerðist aðili að sáttmálanum. Alþt. 2000-2001, 429. mál, þskj. 690. Sjá einnig þskj. 916 og 960.

4 Ritgerð þessi hefur áður birst sem fjölritað handrit undir heitinu: Kaflar úr kröfurétti IV. Skaðabótareglur kaupalaga, handrit til kennslu við lagadeild Háskóla Íslands. Reykjavík 2002. Ritgerðin birtist hér breytt og endurskoðuð.

5 Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfurétti, Reykjavík MCMLXV, bls. 106-109 og bls. 114-115.

6 Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfurétti, bls. 106 og bls. 35-39.

7 Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfurétti, bls. 114.

Samkvæmt 30. gr. laga nr. 39/1922 bar kaupandi hlutlæga ábyrgð vegna *dráttar á greiðslu kaupverðs*, en sú ábyrgð takmarkast með þeim hætti, sem greindi í 24. gr. laganna. Var þetta orðað svo, að rifti seljandi kaup samkvæmt því, sem mælt var fyrir um í 28. og 29. gr., átti hann rétt til skaðabóta samkvæmt reglunum í 24. gr. Bæturnar skyldi meta svo, að þær svöruðu mismuninum á því, hve miklu kaupverðið var hærra heldur en verð hins selda á þeim tíma, er drátturinn varð, nema sannað væri, að seljandi hefði meira tjón eða minna af hlotið.⁸

1.3 Reglur lkpl. um bótagrundvöll og fjárhæð skaðabóta – yfirlit

Norræni vinnuhópurinn, sem skipaður var árið 1980 og kom fram með tillögur til nýrra kaupalaga árið 1984, var þeirrar skoðunar, að framangreindar reglur kaupalaga á Norðurlöndum um bótaábyrgð í lausafjárkaupum væru ófullnægjandi, og átti það ekki hvað síst við um þær reglur, sem giltu um bótaábyrgð seljanda vegna afhendingardráttar. Benti vinnuhópurinn á, að almennt væri viðurkennt, að sú regla, að aðeins almennur ómöguleiki gæti leyst seljanda undan ábyrgð í tegundarkaupum væri allt of ströng. Þar við bættist, að mismunandi bótaábyrgð, eftir því hvort um væri að ræða tegundarkaup eða einstaklega ákveðin kaup, væri of formföst og tæki lítið tillit til þeirra kaupa, þar sem erfitt væri að byggja á þessari aðgreiningu. Þá taldi hópurinn einnig æskilegt að færa reglurnar um ábyrgð vegna afhendingardráttar til samræmis við reglur Sp- sáttmálans.⁹

Reglur lkpl. um skaðabætur byggja á tillögum norræna vinnuhópsins og þær má eins og áður er fram komið í aðalatriðum flokka í tvennt.

Í fyrsta lagi fjalla lögum um bótagrundvöllinn,

þ.e. skilyrði skaðabóta, og er þær reglur fyrst og fremst að finna í 27., 40., 41. og 57. gr. laganna. Eins og lögum eru fram sett er meginregla þeirra um skaðabætur hin svokallaða stjórnunarábyrgðarregla, en að auki eru í lögum reglur um ábyrgð á hreinum hlutlögum grunni, sbr. 3. mgr. 34. gr., og á sakargrundvelli, sbr. 5. mgr. 27. gr. og 3. mgr. 40. gr.

Í öðru lagi eru í lögum reglur, sem lúta að ákvörðun fjárhæðar skaðabóta, og er þær að finna í ákvæðum X. kafla laganna, þ.e. 67. – 71. gr. Í lögum nr. 39/1922 var engin almenn regla um útreikning skaðabóta, þótt þar væru að vísu ákvæði um útreikning þeirra á grundvelli verðmunar, þegar kaupum var rift, sbr. ákvæði 25., 30. og 45. gr. þeirra laga. Þýðingarmesta ákvæði X. kafla lkpl. er í 67. gr., en þar kemur fram aðgreiningin í beint tjón og óbeint tjón og meginsjónarmið um það, hvaða tjónslídir það eru, sem bættir eru og hvernig ákvarða skal bæturnar.

1.4 Tengsl skaðabóta og annarra vanefndaúrræða

Skaðabætur gegna oft því hlutverki að vera öðrum vanefndaúrræðum tilfyllingar. Helgast það af því, að með skaðabótum er oft unnt að bæta úr þeim afleiðingum, sem vanefnd veldur og önnur úrræði laganna taka ekki til. Þetta á við um lkpl., því í öllum ákvæðum þeirra, sem hafa að geyma yfirlit um úrræði samningsaðila vegna vanefnda gagnaðila, þ.e.a.s. 22., 30., 41. og 51. gr., er tekið fram, að rétturinn til skaðabóta falli ekki niður, þótt kröfuhafi geri aðrar kröfur eða þótt ekki sé unnt að halda slíkum kröfum fram.

Hlutverk og umfang skaðabóta í hverju einstöku tilvikum ræðst m.a. af því, hverjum öðrum vanefndaúrræðum verður beitt í tilefni tiltekinnar vanefndar með hliðsjón af eðli hennar og áhrifum. Þau úrræði hafa í sjálfu sér einnig fjárhagsleg markmið og

8 Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfuretti, bls. 126-127.

9 Þorgeir Örlygsson, Gildistaka nýrra laga um lausafjárkaup, bls. 64-65. Sjá einnig Alp. 1999-2000, þskj. 119, bls. 811-812.

áhrif, sem miða að því að koma í veg fyrir eða minnka tjón af völdum vanefndar, en hlutverk skaðabóta er oft að bæta það tjón, sem eftir stendur, þegar öðrum vanefndaúrræðum hefur verið beitt. Ef söluhlutur er gallaður, eiga skaðabætur að bæta verðrýrnun hans, en augaleið gefur, að lítið svigrúm er til bóta fyrir verðrýrnun, ef kaupandinn hefur þegar fengið afslátt af kaupverðinu. Ef kaupum er rift vegna galla, á kaupandinn rétt til þess að fá kaupverðið endurgreitt, og myndu skaðabætur í líku tilviki fyrst og fremst hafa það markmið að bæta verðmismun, sbr. 68.-69. gr. lkpl.

Framangreind sjónarmið koma fram í ákvæðum lkpl. um ákvörðun fjárhæðar skaðabóta, sbr. 67.-71. gr. Í eldri kaupalögum var margvísleg ákvæði að finnaumskaðabætur, en nánast engin um ákvörðun fjárhæðar þeirra. Ákveðnar venjur mynduðust þó í réttarframkvæmdinni, og var nálgunin fyrst og fremst staðreyndarlegs eðlis, þ.e. komast að raun um hið einstaklingsbundna tjón, sem tiltekin vanefnd hafði í för með sér. Reglur nýju laganna nálgast viðfangsefnið hins vegar með öðrum hætti, sérstaklega þar sem skaðabætur á grundvelli stjórnunarábyrgðar bæta einungis beint tjón. Önnur hlið nýju reglnanna er og sú, að þær gera það auðveldara en áður var að sjá sambengið milli skaðabóta og annarra vanefndaúrræða.

Sú staða getur komið upp, að kröfuhafi beiti rétti sínum til að krefjast efnda samkvæmt samningnum. Í því tilviki koma skaðabætur til viðbótar kröfu um efndir. Hlutverk skaðabóta í því tilviki er að bæta það tjón, sem orðið hefur, þótt efndir fari að lokum fram. Ef bætt er úr galla á seldum bíl, t.d. með viðgerð eða nýrri afhendingu, sbr. ákvæði 34. og 36. gr., hefur stærstur hluti tjóns kaupanda verið bættur, þar

sem niðurstaðan er sú, að hluturinn er í samningsbundnu ástandi. Skaðabætur fá þá það hlutverk að bæta það tjón, sem verður þrátt fyrir úrbætur seljanda, t.d. kostnað við ráðstafanir, sem gerðar eru til að draga úr eða takmarka afleiðingar vanefndarinnar, sbr. 3. mgr. 67. gr. Ef kaupandinn á hinn bóginn bætir úr galla, hafa skaðabætur það hlutverk að bæta kostnað, sem af því hlýst, sbr. 3. mgr. 34. gr. laganna.

Þegar kaupum er rift með þeim afleiðingum, að efndir samnings falla brott, fá skaðabætur annað hlutverk. Það felst fyrst og fremst í því að gera það mögulegt fyrir þann aðila samningsins, sem vanefndin beinist gegn, að ná fram tilgangi kaupanna með staðgönguráðstöfun, þ.e.a.s. að bæta þann verðmun, sem af þeirri staðgönguráðstöfun hlýst.¹⁰

2.0 AFHENDINGARDRÁTTUR AF HÁLFU SELJANDA

2.1 Yfirlit

Þegar afhendingardráttur verður af hálfu seljanda, á kaupandi skv. 22. gr. lkpl. val um það, hvaða vanefndaúrræðum hann beitir. Hvort heldur sem kaupandi kys að halda fast við kaup, þrátt fyrir vanefndina, eða hann ákveður að rifta kaupum af því tilefni, getur afhendingardrátturinn hafa valdið honum fjárhagslegu tjóni, og það tjón getur kröfuhafi fengið bætt samkvæmt reglum þeim, sem fram koma í 27. gr. laganna.¹¹

Kaupandi getur krafist skaðabóta á tvenns konar grundvelli, þ.e.a.s. annars vegar á grundvelli stjórnunarábyrgðar og hins vegar samkvæmt sakarreglunni. Þegar afhendingardrátt eða tjón má rekja til mistaka eða vanrækslu af hálfu seljanda, ber seljanda að bæta kaupanda allt tjón hans, þ.e.

10 Sjá nánar um þessi sjónarmið umfjöllun hjá Erling Selvig, *Kjöpsrett til studiebruk*, 129-132.

11 Í 1. mgr. 27. gr. lkpl. er talað um greiðsludrátt af hálfu seljanda, og hugtakið greiðsludráttur er einnig notað í 57. gr. laganna um drátt á greiðslu kaupverðs af hálfu

kaupanda. Í ritgerð þessari verður til aðgreiningar hugtakið "afhendingardráttur" notað yfir vanefnd seljanda skv. 27. gr. og hugtakið "greiðsludráttur" yfir vanefnd kaupanda skv. 57. gr.

bæði beint og óbeint tjón. Kaupandi, sem krefur seljanda um skaðabætur samkvæmt stjórnnunarábyrgðarreglunni, verður hins vegar að láta sér nægja að fá einungis bætt beint tjón sitt. Leiðir þetta af því, að sérstaklega er tekið fram í 4. mgr. 27. gr., að reglur 1. – 3. mgr. ákvæðisins eigi ekki við um óbeint tjón samkvæmt 2. mgr. 67. gr. Í 5. mgr. 27. gr., þar sem mælt er fyrir um ábyrgð seljanda á grundvelli sakar, er hins vegar engin slík takmörkun á bótaábyrgð seljanda, og því gildir um það tilvik meginregla 1. mgr. 67. gr.¹²

Samkvæmt 3. gr. lkpl. eru lögín frávikjanleg, þ.e. ákvæði þeirra eiga ekki við, þegar annað leiðir af samningi, fastri venju milli aðila, viðskiptavenju eða annarri venju, sem telja verður bindandi í millum aðila. Þetta á við um skaðabótareglur laganna, en í því felst, að aðilar kaupasamnings geta samið um skaðabótaábyrgð á öðrum grundvelli en þeim, sem lögín gera ráð fyrir. Ákvæði annarra laga geta þótt sett slíku samningsfrelsi skorður, sbr. 36. gr. samnl. 7/1936, og þá einnig hvað varðar heimild samningsaðila til að undanþiggja sig í heild eða að hluta ábyrgð á tjóni, sem er að rekja til hans eigin mistaka.¹³

Þegar afhendingardráttur verður af hálfu seljanda og kaupandi hyggst annað hvort halda fast við kaup og krefjast efnda eða rifta kaupum af því tilefni, gilda ákvæðnar reglur um skyldu kaupanda til að tilkynna seljanda, að hann ætli að bera þessi vanefndaúrræði fyrir sig, sbr. 3. mgr. 23. gr. og 29. gr. lkpl. Glatar kaupandi réttinum til að bera þessi úrræði fyrir sig, ef hann tilkynnir ekki í tíma. Engin slíkt tilkynningarskylda hvílir samkvæmt lkpl. á kaupanda, ef hann ætlar að krefjast skaðabóta, en rétt er að hafa í huga, að almennar reglur kröfuréttarins um réttaráhrif

tómlætis af hálfu kröfuhafa geta leitt til þess, að réttur hans í þeim efnum falli niður auk þess sem skaðabótakrafan fyrnist samkvæmt ákvæðum fyrningarl. nr. 14/1905.¹⁴

2.2 Ábyrgð á sakargrundvelli

Samkvæmt 5. mgr. 27. gr. lkpl. getur kaupandi ávallt krafist skaðabóta, ef afhendingardrátt eða tjón má rekja til mistaka eða vanrækslu af hálfu seljanda, þ.e. sakar hans. Eins ber seljandi ábyrgð samkvæmt ákvæðinu, þótt hann eigi ekki sök á afhendingardráttinum sem slíkum, ef hann ber eigi að síður ábyrgð á tjóninu, t.d. vegna þess að hann lét hjá líða að upplýsa kaupanda um, að söluhlutur myndi ekki verða afhentur á réttum tíma, sbr. 28. gr.¹⁵

Það, hvað teljast mistök eða vanræksla af hálfu seljanda í skilningi ákvæðisins, verður að meta í hverju tilviki fyrir sig, en eigi að síður má hafa hliðsjón af því, hvernig góður og gegn seljandi á viðkomandi sviði viðskipta myndi hegða sér.¹⁶ Bótaábyrgð er til staðar í fyrsta lagi, þegar seljandi vitandi vits vanrækir skyldur sínar samkvæmt samningnum, t.d. þegar hann tekur við svo mörgum pöntunum samtímis, að honum er ljóst, að hann mun ekki geta afgreitt þær allar á réttum tíma. Í öðru lagi getur gáleysi talist mistök eða vanræksla af hálfu seljanda, t.d. þegar seljandi telur sig geta afgreitt allar pantanirnar á réttum tíma með því að ráða fleira fólk til starfa, en það reynist síðan ekki gerlegt. Ef seljandi mátti búast við því, að sú gæti orðið reyndin, hefur hann tæpast sýnt af sér næga aðgæslu, og því myndi hann bera ábyrgð samkvæmt 5. mgr. 27. gr.¹⁷

Mistök eða vanræksla geta legið fyrir þegar á þeim tíma, sem samningur var gerður, t.d. ef þá þegar var ljóst, að efndir myndu valda

¹² Um norskan rétt að þessu leyti sjá **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett nøtteskall*, bls. 83. **Roald Martinussen**, *Kjøpsrett*, bls. 73. **Erling Selvig**, *Kjøpsrett til studiebruk*, bls. 262.

¹³ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 818-819. Ekki er tók á að gera þessu viðfangsefni viðhlitandi skil hér, en sjá hvað norskan rétt varðar t.d. **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett*

nøtteskall, bls. 83-85.

¹⁴ **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett nøtteskall*, bls. 91-92.

¹⁵ **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett nøtteskall*, bls. 85.

¹⁶ **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett nøtteskall*, bls. 85.

¹⁷ **Roald Martinussen**, *Kjøpsrett*, bls. 81.

vandkvæðum fyrir seljanda. Sama getur einnig átt við um val á aðila til að aðstoða við efndir samningsins. Enn fremur geta mistök eða vanræksla átt sér stað við sjálfar efndirnar, t.d. falist í skertu eftirliti með framleiðslu eða vanrækslu við að undirbúa flutning hennar. Mistök eða vanræksla geta einnig átt sér stað eftir afhendingu, t.d. við efndir á viðbótarskyldum. Orðasambandið *af hálfu seljanda* í ákvæðinu vísar til þess, að seljandi beri ekki aðeins ábyrgð á eigin mistökum og vanrækslu heldur einnig á starfsmönnum sínum og sjálfstæðum verktökum, sem hann hefur notað til að efna samninginn. Þess vegna getur seljandi orðið ábyrgur fyrir vanrækslu undirverktaka eða flytjanda.¹⁸

Það kann að vera álitamál, að hvaða marki má telja fjárskort til mistaka eða vanrækslu. Aðalreglan um bótaskyldu í samningum leiðir hins vegar til þess, að skortur á fjármagni leysir almennt ekki undan bótaskyldu. Ef seljandi getur ekki greitt það, sem þarf til að fullnægja samningi vegna fjárskorts, eða vegna þess að hann hefur ekki lánstraust, verður hann bótaskyldur vegna þess tjóns, sem kaupandi beið í tilefni þeirrar seinkunar, er varð á afhendingu.¹⁹

Fleirialmennarreglurkröfuréttarinsgeta hér einnig haft þýðingu. Rétt eins og seljandinn getur samkvæmt framansögðu ekki borið fjárskort fyrir sig sem afsökunarástæðu, getur lögvilla af hans hálfu heldur ekki leitt til þess, að hann losni úr ábyrgð. Hafi seljandi misskilið samninginn eða ákvæði lkpl. um skyldur sínar, er hann eftir sem áður ábyrgur, jafnvel þótt um afsakanlegan misskilning sé að ræða. Þá getur seljandi og orðið ábyrgur á grundvelli reglunnar um *casus mixtus cum culpa*, þ.e.a.s. í því tilviki, þegar tilviljunarkenndur atburður veldur

því, að söluhlutur skemmist eða eyðileggst meðan afhendingardráttur varir.²⁰

Samkvæmt 23. gr. eldri kpl. bar seljandi, þegar um einstaklega ákveðin kaup var að ræða, bótaábyrgð gagnvart kaupanda samkvæmt sakarreglu með öfugri sönnunarbyrði. Í ákvæðum 5. mgr. 27. gr. lkpl. felst ekki nein regla um sönnunarbyrði. Álitamál varðandi sönnunarbyrði verður því að leysa út frá almennum réttarreglum um sönnun. Lögin fela ekki í sér neina sérstaka vísbendingu í þeim efnum.²¹

2.3 Stjórnunarábyrgð

Reyndin er sú, að í fæstum þeirra tilvika, þar sem söluhlutur er afhentur of seint, er unnt að rekja dráttinn til mistaka eða vanrækslu af hálfu seljanda, því yfirleitt á vanefnd sér aðrar orsakir. Af því leiðir hins vegar ekki, að seljandi sé laus úr ábyrgð, því samkvæmt 1. mgr. 27. gr. lkpl. getur kaupandi krafist skaðabóta vegna þess tjóns, sem hann biður vegna afhendingardráttar, nema hann sýni fram á, að dráttinn sé að rekja til atvika, sem hann fékk ekki ráðið við eða hafði ekki stjórn á. Hér er sem sagt mælt fyrir um hina svokölluðu stjórnunarábyrgð seljanda (kontrollansvar á Norðurlandamálum), og er það eins og áður segir meginregla laganna.

Ábyrgð seljanda samkvæmt ákvæðinu hvílir á hlutlægum grunni, en í því felst, að seljandi ber ábyrgð nema hann sýni fram á, að afhendingardrátturinn hafi orðið vegna hindrunar, sem hann fékk ekki ráðið við eða ekki er með sanngirni unnt að ætlast til að hann hefði hindrunina í huga við samningsgerð, eða hefði getað komist hjá eða sigrast á afleiðingum hennar. Það er með öðrum orðum meginþingarmíðið, að kaupandinn eigi rétt til skaðabóta vegna þess tjóns, sem afhendingardráttur veldur honum, sbr.

18 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 858.

19 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 858; Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfurétti, bls. 35. Christian Fr. Wyller, Kjopsretten í ett notteskall, bls. 85-86.

20 Christian Fr. Wyller, Kjopsretten í ett notteskall, bls. 86. Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfurétti, bls. 35-37.

21 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 858. Hin almenna regla um skaðabætur innan samninga er sú, að samningsaðila ber að sýna fram á, að vanefnd sé ekki að rekja til atvika, sem hann ber ábyrgð á, og á það alveg sérstaklega við um afhendingar- og greiðsludrátt. Sjá t.d. Ólafur Lárusson, Kaflar úr kröfurétti, bls. 34-35.

ákvæði 1. máls. ákvæðisins, en hann getur á hinn bóginn losnað undan bótaskyldu á grundvelli þeirra skilyrða, sem fram koma í 2. máls. 1. mgr., og er það í samræmi við reglur Sp-sáttmáls.²²

Með afhendingar- eða greiðsludrætti í lögunum er átt við það, þegar söluhlutur er ekki afhentur eða hann er afhentur of seint, sbr. 22. gr. Ákvæðið gildir einnig, þegar afhendingardráttur verður að hluta til, þ.e. þegar einungis hluti greiðslunnar er afhentur. Álitamál getur stundum verið, hvort um afhendingardrátt eða galla er að ræða. Í ákvæðinu er tekið af skarið um þetta, því að sé hlutur alls ekki afhentur, er um afhendingardrátt að ræða. Stundum má vera, að söluhlutur sé aðeins afhentur að hluta. Í slíkum tilvikum verður að taka mið af því, hvort ætla megi, að seljandinn hafi lokið afhendingu sinni, sbr. 2. mgr. 43. gr.²³ Venjulega er það ekki vandkvæðum bundið að skýra, hvað felst í hugtakinu afhendingardráttur. Þó getur verið erfitt að fullyrða í sumum tilvikum, hvenær afhendingardráttur hefur orðið, þegar greiðslutími hefur ekki verið nákvæmlega tilgreindur í samningi. Sem dæmi um þetta má nefna, að afhenda eigi vöru samkvæmt samningi „um páskana“. Ef alls ekki hefur verið samið um afhendingartímann, gildir ákvæði 1. mgr. 9. gr. kpl. Þar segir, að eigi hlut ekki að afhenda samkvæmt kröfu eða án tafar og afhendingartímann leiðir ekki heldur með öðrum hætti af samningi, skal afhenda hlutinn innan sanngjarns tíma frá því að kaup voru gerð.²⁴

Með framangreindri reglu 1. mgr. 27. gr. lkpl. er horfið frá hinni gamalgrönu reglu eldri réttar um hlutlæga ábyrgð seljanda, þar sem einungis ómöguleiki og force majeure gátu leitt til lausnar undan ábyrgð. Kemur þarna

fram hvað greinilegastur munur á eldra rétti og yngri, sem lýsir sér annars vegar í mildun bótaábyrgðarinnar og hins vegar í takmörkun á þeim liðum, sem fást bættir, þótt skilyrðum stjórnunarábyrgðar sé að öðru leyti fullnægt. Eins og regla 1. mgr. 27. gr. er orðuð, er á því byggt, að það sé seljandinn, sem þurfi að sanna, að fyrir hendi séu þau skilyrði, sem leysa hann undan bótaábyrgð.²⁵ Þess er áður getið, að við gildistöku lkpl. varð til í íslenskum (og norrænum) rétti ný bótaregla, sem á rætur sínar að rekja til Sp-sáttmáls. Er lögfesting reglunnar í raun viðurkenning á því, að hin hlutlæga regla 24. gr. eldri kpl. hafi verið allt of ströng í garð seljanda.

Samkvæmt 1. mgr. 24. gr. nkpl. er meginreglan sú, að neytandi getur krafist skaðabóta vegna þess tjóns, sem hann bíður vegna afhendingardráttar seljanda. Samkvæmt 2. mgr. ákvæðisins gildir þetta þó ekki, ef seljandi sýnir fram á, að hindranir þær, sem nefndar eru í ákvæðinu, stóðu efnudum í vegi. Ákvæði þessu er efnislega samhljóða 1. mgr. 27. gr. lkpl., en í því felst, að samkvæmt nkpl. er um að ræða stjórnunarábyrgð seljanda vegna afhendingardráttar með sömu takmörkunum og gildir samkvæmt lkpl.²⁶ Í 34. gr. fkpl. er kveðið á um skilyrði skaðabóta vegna afhendingardráttar seljanda, og er sú ábyrgð seljanda, sem þar er mælt fyrir um, sambærileg þeirri, sem fram kemur í 27. gr. laga nr. 50/2000, um lausafjárkaup.²⁷ Í 23. gr. þjkpl. segir á hinn bóginn, að neytandi geti krafist skaðabóta fyrir tjón, sem hann verður fyrir vegna dráttar, sem verður á að þjónustu ljúki, nema seljandi hennar sýni fram á, að drátturinn sé ekki af hans völdum. Reglan gildir einnig um tjón, sem neytandi verður fyrir vegna þess að seljandi þjónustu virðir ekki tímamörk, sem samið hefur verið

²² Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 853-854.

²³ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 853.

²⁴ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 844.

²⁵ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 857.

²⁶ Alþt. 2002-2003, þskj. 904, bls. 3814.

²⁷ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 48-49.

um og valdið hefur neytanda verulegum óþægindum. Er hér um að ræða sakarreglu með öfugri sönnunarbyrði.²⁸

2.4 Lausn undan bótaábyrgð

2.4.1 Almenn atriði

Svo seljandinn losni undan skaðabótaábyrgð skv. 1. málsl. 1. mgr. 27. gr. lkpl. þarf að fullnægja þeim fjórum skilyrðum, sem fram koma í 2. másl. ákvæðisins, og þeim þarf öllum að vera fullnægt. Í *fyrsta lagi* þarf að vera fyrir hendi hindrun, sem veldur afhendingardrætti og stendur í vegi fyrir um-sömdum efnendum. Í *öðru lagi* þarf hindrunin að vera þess eðlis, að seljandinn fái ekki við hana ráðið, þ.e. hún sé honum ofviða. Í *þriðja lagi* þarf hindrunin að vera þess eðlis, að ekki sé með sanngirni unnt að ætlast til þess að seljandinn hafi haft hana í huga við sanningsgerðina. Í *fjórða lagi* er það skilyrði, að ekki sé með sanngirni unnt að ætlast til þess, að seljandinn geti komist hjá eða sigrast á afleiðingum hindrunarinnar.²⁹

Áðurnefnd fjögur skilyrði eru nátengd innbyrðis, sérstaklega fyrsta og annað skilyrðið, og í öllum tilvikum skiptir tegund kaupanna miklu máli. Eftir því sem tegundareinkenni söluhlutar eru ríkari, þeim mun meiri möguleika hefur seljandi að jafnaði til að útvega aðra hluti í staðinn. Ábyrgð hans verður því metin á strangari mælikvarða í slíkum tilvikum, og sé auðvelt að útvega aðra tegundarákveðna hluti, nálgast ábyrgð seljanda það að vera hrein hlutlæg ábyrgð. Sé um einstaklega ákveðin kaup að ræða, er oft ekki auðvelt að útvega aðra hluti í staðinn, t.d. ef söluhlutur eyðileggst fyrir afhendingu.³⁰

2.4.2 Hindrun standi efnendum í vegi

Fyrsta skilyrði ábyrgðarleysis skv. 2. másl. 1. mgr. 27. gr. lkpl. er það, að til staðar sé

hindrun, sem veldur afhendingardrætti og stendur efnendum í vegi. Eins og áður er rakið er það ekki skilyrði, að um sé að ræða hlutlægan ómöguleika í þeim skilningi, að afhending á réttum tíma sé útilokud fyrir hvaða seljanda sem er. Þótt orðalagið *vegna hindrunar* geti bent til þess, að það eigi í raun og veru að vera ómögulegt fyrir seljandann að efna samninginn, er ekki að öllu leyti unnt að gera svo strangar kröfur í hans garð. Atvik geta verið til staðar, sem ekki gera efnidir algjörlega ómögulegar fyrir seljanda, en gera þær eigi að síður honum svo einstaklega torveldar, að atvikin á grundvelli hlutlægs mats koma í veg fyrir efnidir af hans hálfu.

Sem dæmi um atvik, sem geta hindrað efnidir, má nefna stríð, náttúruhamfarir, alvarlegan bruna eða sprengingar, sem hafa áhrif á starfsemi seljandans, verkföll, útlutnings- og innflutningsbönn eða önnur stjórnvaldsboð. Atvik, sem eru einvörðungu fjárhagslegs eðlis, geta í sjálfu sér einnig hindrað efnidir, t.d. óvenjulegar útgjaldaþækkningar eða verðþækkningar. Hins vegar er það ekki nóg, að samningurinn standist ekki samkvæmt þeim fjárhagsáætlunum, sem seljandi hefur gert, eða að það sé verulega miklu dýrara fyrir seljanda að efna samninginn en gera mátti ráð fyrir. Ef selt er á föstu verði, verður seljandinn venjulega sjálfur að bera afleiðingarnar af óvæntri verð- eða útgjaldaþróun. Ef efnidir hafa í för með sér óþægindi eða kostnað, sem ekki er í sanngjörnu hlutfalli við hagsmuni kaupanda af efnendum, getur seljandinn eftir atvikum komist hjá afhendingarskyldu samkvæmt ákvæðum 23. gr. Hins vegar er ekki sjálfkrafa um að ræða hindrun í skilningi 27. gr. í því tilvikum. Hún getur því aðeins átt við, að kostnaðaraukinn sé slíkur, að efnidir sanningsins valdi seljandanum byrði, sem hlutlægt séð liggur utan við forsendur þess kaupsamnings, sem um er að tefla. Ávallt er skilyrði, að hindrun valdi því í raun og veru,

28 Alþt. 1999-2000, þskj. 120, bls. 971.

29 Um framangreind skilyrði sjá Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 854 og umfjöllun hjá **Christian Fr. Wyller**, Kjòpsretten í

ett nøtteskall, bls. 86-87 og **Roald Martinussen**, Kjòpsrett, bls. 74.

30 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 857.

að seljandinn geti ekki efnt kaupin. Skilyrðið verður einnig að skoða í samhengi við þann áskilnað, að ekki sé með sanngirni hægt að ætlast til þess, að seljandinn geti komist hjá eða sigrast á fleiðingum hindrunarinnar.³¹

Að hvaða marki unnt er að segja, að atvik hindri efndir á réttum tíma, mun í mörgum tilvikum fara eftir því, hvenær atvikið ber að höndum. Þótt um sé að ræða gjaldgengan einstaklega ákvæðinn hlut, sem auðveldlega verður bættur með öðrum, getur tilviljunarkennt tjón, sem verður í flutningi til afhendingarstaðar, gert það ókleift fyrir seljanda að afhenda hann á réttum tíma. Hafi tjón orðið, meðan hlutur var enn á lager seljanda, er á hinn bóginn ekki um neina hindrun að ræða, ef seljandinn getur afhent annan hlut af sama lager. Við mat á því, hvað telst hindrun, skiptir efni samningsins ekki síst máli og þá umfram allt eðli þeirrar greiðslu, sem seljandinn á að láta í té samkvæmt samningnum. Eðli kaupa hefur einnig þýðingu varðandi skilyrði annarra ábyrgðarleysisástæðna.³²

2.4.3 Hindrun sé seljanda ofviða

Annað skilyrði lausnar undan ábyrgð er það, að hindrun sé þess eðlis, að seljandinn fái ekki við hana ráðið, þ.e. hún sé honum ofviða. Seljandinn er því ávallt ábyrgur vegna atvika og aðstæðna, er falla innan þeirra marka, sem hann fær ráðið við og hefur stjórn á, og skiptir þá ekki máli, hvort um sök er að ræða af hans hálfu eða ekki. Hér verður því ekki um neitt gáleysismat að ræða, því það nægir, að vanefndir megi rekja til atvika, sem rúmast innan þess, sem seljandinn fær ráðið við.

Hindrun, sem seljandi fær ekki ráðið við, er t.d. tilviljunarkenndur atburður, sem veldur því, að seljandi getur ekki afhent söluhlut á réttum tíma. Í því tilviki

getur kaupandi eftir atvikum rift kaup samkvæmt 25. gr. lkpl., en hann getur ekki krafist skaðabóta á grundvelli 1. mgr. 27. gr. laganna.³³ Sama gildir, þegar ástæður vanefnda seljanda er að rekja til vanefnda af hálfu þeirra, sem hann kaupir af. Geti umboð ekki afhent kaupanda bifreið vegna þess að innflytjandinn hefur ekki afhent hana umbodinu á réttum tíma, er um tilvik að ræða, sem seljandi fær ekki ráðið við, og einnig þegar flutningsaðili stendur ekki við sínar skyldur.³⁴

Dæmigerð tilvik, sem seljandi fær ráðið, eru öll atvik, sem rekja má til seljandans sjálfs, starfsmanna hans eða manna sem hann samkvæmt almennum reglum ber ábyrgð á. Er þá ekki átt við afhendingaraðila, sbr. um það efni ákvæði 2. mgr. 27. gr. Öll atvik, sem gerast í fyrirtæki seljanda, má því að jafnaði rekja til þess, sem hann getur haft stjórn á samkvæmt framansögðu. Þó mundu verkföll til þess að knýja fram almennar launahækkanir í viðkomandi starfsgrein falla utan þess, sem seljandinn fær ráðið við í skilningi ákvæðisins. Annað mundi þó að öllum líkindum gilda um ólögmaett verkfall í fyrirtæki seljanda, en við það yrði seljandinn talinn fá ráðið í þessum skilningi.

Atvik, sem beint eða óbeint eru komin undir eigin adgerðum eða ráðstöfunum seljanda, er hann einnig talinn fá ráðið við í þessu sambandi. Þetta á við um allt, sem unnt er að hafa stjórn á eða hafa áhrif á með skipulagningu, stjórnun eða eftirliti í því fyrirtæki, sem um er að tefla. Því verður seljandi alltaf ábyrgur ef ástæður atvikanna má rekja til þess, hvornig fyrirtæki hans er stjórnað. Hér getur t.d. verið um að tefla ranga útreikninga á framleiðslugetu fyrirtækis eða tæknileg vandamál við framleiðsluvélar fyrirtækisins o.fl. Einnig mundu hér undir falla hrein óhappatílvik,

31 Alpt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 854-855. Christian Fr. Wyller, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 88.

32 Alpt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 854-855. Christian Fr. Wyller, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 88.

33 Christian Fr. Wyller, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 88-89.

34 Christian Fr. Wyller, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 89.

t.d. þegar vélar gefa sig, eða þegar bruni verður, nema unnt sé að segja, að seljandinn hafi alls ekki getað haft stjórn á þessu. Ef bruna má rekja til skammhlaups í rafleiðslum, er í eðli sínu um að ræða atvik, sem seljandi gat haft stjórn á. Hins vegar er seljandi ekki talinn fá ráðið við atvik í skilningi ákvæðisins, ef brennuvargur á leið um hverfi hans kveikir í fyrirtækinu.

Svipuð sjónarmið leiða til þess, að seljandi ber ábyrgð á því, hvernig hann útvegar hráefni og annað, sem á þarf að halda til að efna kaupin. Bregðist samningur um kaup á hráefni, ber seljandinn ábyrgð á því, ef vanefndina má rekja til þess, að hann var að öllu leyti háður einum tilteknum birgi um afhendinguna. Sama gildir, þegar í ljós kemur, að vörur, sem seljandi hefur pantað frá fyrri söluaðila, nægja ekki til þess að fullnægja afhendingarskyldu samkvæmt samningum, sem seljandinn hefur gert. Seljandinn er venjulega ekki heldur laus úr ábyrgð, þótt þeir, sem hann notar til að sjá um þjónustu og viðgerðir í fyrirtæki hans, bregðist honum og vanefnd gagnvart kaupanda má rekja til þess.

Fjárhagsstaða seljanda sjálfis er einnig meðal þess, sem hann fær ráðið við í skilningi ákvæðisins. Greiðsluþrot eða annar brestur í greiðslugetu seljanda leysir hann ekki úr ábyrgð. Ef seljandi getur t.d. vegna bágs fjárhags ekki staðgreitt vörur, og honum er neitað um lánaþyrirgreiðslu hjá þeim, sem hann kaupir af, er hann ekki laus úr ábyrgð gagnvart viðsemjendum sínum af þeirri ástæðu. Annað mundi hins vegar gilda, þegar greiðslumiðlun stöðvast, t.d. vegna verkfalls í banka.³⁵

2.4.4 Seljandi gat ekki haft hindrun í huga við samningsgerð

Þriðja skilyrði ábyrgðarleysis er það, að hindrunin sé þess eðlis, að ekki sé með

sanngirni unnt að ætlast til þess, að seljandinn hafi haft hana í huga á þeim tíma, sem samningurinn var gerður. Af þessu leiðir, að seljandi getur borið ábyrgð á afhendingardrætti, jafnvel þótt hindrun hafi verið honum ofviða, ef hann mátti sjá hana fyrir á þeim tíma, sem samningur var gerður. Vandinn er hins vegar að ákveða, hvað seljandinn gat séð fyrir við samningsgerðina.

Hvað seljandinn hefði átt að hafa í huga við samningsgerðina, byggist á mati á aðstæðum í hverju tilviki fyrir sig. Hafi seljandi getað séð fyrir hugsanlegt verkfall, sem kynni að seinka afhendingu og þar með getað tekið tillit til þess við samningsgerðina, getur hann ekki borið slíka hindrun fyrir sig. Hið sama gildir, ef seljandi reiðir sig algjörlega á einn birgi, sem hann veit þó að á í verulegum fjárhagslegum vandræðum, og seljandi getur síðan ekki afhent, vegna þess að birginn varð gjaldþrota.³⁶

Einnig má í þessu sambandi hugsa sér atvik, sem oft verða í viðkomandi atvinnugrein, og seljandinn á því að hafa í huga og gera ráð fyrir. Dæmigert tilvik af því tagi eru kaup, þar sem afhendingin er komin undir göðu veðri. Ef seljandinn hefur það ekki í huga og setur ekki fyrirvara að þessu leyti í samninginn, getur hann ekki, án þess að annað og meira komi til, losnað undan ábyrgð. Sá, sem ræktar og selur grænmeti, getur ekki gert ráð fyrir góðri langtímaverðurspá á þeim tíma, sem samningur um sölu grænmetis var gerður og þannig hliðrað sér hjá allri ábyrgð á afleiðingum þess, að veðrið reyndist í raun ekki samkvæmt spám. Öðru máli kann hins vegar að gegna, ef veður reynist mjög afbrigðilegt og mun óhagstæðra en mátti búast við, t.d. ef frosthörkur verða í júlí. Annað dæmi er möguleikinn á mikilli geislavirkni. Ef kjarnorkuslys verður í viðskiptalöndunum, má á sama hátt búast

³⁵ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 855-856. Roald

Martinussen, Kjöpsrett, bls. 75.

³⁶ Christian Fr. Wyller, Kjöpsretten i ett nøtteskall, bls. 89.

við því, að erfitt geti reynst að fá grænmeti og vissa matvöru frá þeim svæðum, þar sem geislavirkni gætir. Verður þá seljandi að hafa þetta í huga við samningsgerðina. En möguleikinn á geislavirkni er að öllu jöfnu svo lítill, að ekki er ástæða til fyrir seljanda að hafa slíkt í huga, nema einhver þau atvik hafi orðið, sem veiti vísbendingu um slíkt. Yfirleitt verður þess ekki krafist, að seljandi hafi annan sambærilegan hlut á lager með það í huga að hinn seldi hlutur kunni að skemmast fyrir afhendingu. Eftir atvikum er slíkt þó ekki óhugsandi.³⁷

2.4.5 Seljandi getur ekki komist hjá eða sigrast á afleiðingum hindrunar

Fjórða skilyrðið fyrir lausn seljanda undan bótaskyldu er það, að ekki sé unnt að ætlast til þess að seljandinn geti komist hjá eða sigrast á afleiðingum hindrunar. Í þessu skilyrði felst, að þótt fyrir hendi sé hindrun, sem seljandi gat hvorki haft í huga við samningsgerð né ráðið við, er hann samt sem áður bótaskyldur, ef hann gat sigrast á eða komist hjá afleiðingum hennar. Þetta skilyrði er þannig einnig háð því, til hvers er hægt að ætlast af seljanda. Af öðru skilyrðinu hér að framan leiðir hins vegar, að hafi seljandi getað komist hjá eða yfirunnið sjálfa hindrunina, er honum það skylt, enda er þá ekki um að ræða hindrun, sem seljandi fær ekki ráðið við.

Þetta skilyrðið á m.a. við, þegar svo stendur á, að hindrun verður á tímabilinu frá því að kaup gerðust og fram að afhendingartíma. Seljanda er þá skylt að gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess að afstýra afleiðingum hindrunarinnar. Heildsali verður þannig að velja annan framleiðanda en hann hafði ákveðið, ef augljóst er, að sá framleiðandi muni ekki geta efnt skyldur sínar vegna verkfalla eða annarra slíkra hindrana. Eftir atvikum geta möguleikar og jafnframt

skyldur seljanda legið í því að byggja upp nógu mikinn vörulager til þess að mæta hugsanlegum vandamálum af þessu tagi eða þá að leita til annarra birgja. Það nægir seljanda ekki í þessu efni að sýna fram á, að slíkt vöruúttegjun sé dýrari en sú, sem hann hugsaði sér upphaflega.³⁸

Við mat á því, hvort framangreindu skilyrði sé fullnægt, skiptir miklu máli eins og fram er komið, hverja aðra kosti til efnda seljandi á. Sú aðgreining, sem kom fram í eldri kpl. og byggði á hlutlægri ábyrgð seljanda í tegundarkaupum en sakarábyrgð í öðrum tilvikum, studdist einmitt við þau lagarök, að seljandi tegundarákveðinnar greiðslu ætti alltaf aðra möguleika til efnda. Þegar selt er eitt tonn af kartöflum, eru það að jafnaði margir framleiðendur, sem geta útvegað seljanda vöruna, og bregðist afhending hjá einum þeirra, er að jafnaði hægt að fá vöruna hjá öðrum. Þegar metið er, hvort um hindrun er að ræða, sem seljandi fær ráðið við, eða hvort hann getur yfirunnið afleiðingar hindrunarinnar, er þetta meðal þess, sem úrslitum ræður við matið. Því ríkari sem tegundareinkenni greiðslunnar eru, þeim mun meiri eru möguleikar seljanda til komast yfir hindrunina og afleiðingar hennar. Þetta hefur þær afleiðingar, að í venjulegum tegundarkaupum verður meginreglan áfram sú, að seljandinn verður ábyrgur, því yfirleitt er um hindrun að ræða, sem hann fær ráðið við. Er nánar að þessu vikið í kafla 1.3 hér að framan.³⁹

2.5 Afhendingardrátt er að rekja til þriðja manns

Í 2. mgr. 27. gr. kpl. er rætt um ábyrgð seljanda á afhendingardrátti, sem rekja má til þriðja manns. Þriðji maður í þessu samhengi telst sá eða þeir, sem ekki eru beinlínis starfsmenn eða aðstoðarmenn seljanda í hans eigin fyrirtæki, því að þá fellur tilvikið undir 1.

37 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 856. Roald Martinussen, Kjopsrett, bls. 76-77.

38 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 856-857.

39 Christian Fr. Wyller, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 90.

mgr. ákvæðisins. Fyrri tilvikid í greininni (1. másl. 2. mgr. 27. gr.) á við um þriðja mann, sem seljandi hefur falið að efna kaupin að nokkru leyti eða öllu. Síðara tilvikid (2. másl. 2. mgr.) á hins vegar við, þegar seljandi hefur notað afhendingaraðila eða einhvern annan á fyrri sölustigi. Það er því ekki skilyrði samkvæmt greininni, að umræddum þriðja manni sé skylt gagnvart seljanda að fullnægja samningi af sinni hálfu. Það nægir, að þriðja manni sé skylt að efna sinn hluta samkvæmt samningi við einhvern annan, t.d. afhendingaraðila. Aftur á móti er seljandi ekki ábyrgur skv. 2. mgr. vegna afhendingaraðila, sem kaupandi hefur valið.

Samkvæmt framangreindu getur þriðji maður verið framleiðandi eða afhendingaraðili söluhlutar, en hann getur einnig verið framleiðandi að hluta eða undir-afhendingaraðili eða undirframleiðandi hráfnis. Hann getur einnig verið dreifingarfyrirtæki, flytjandi eða uppsetningaraðili. Sé um þessi tilvik að ræða, er það áskilið í ákvæðinu, að seljandi verði því aðeins laus úr ábyrgð, að skilyrði 1. mgr. eigi bæði við um seljanda og þriðja mann (svokallaður tvöfaldur „force majeure“).

Af ákvæðinu leiðir, að seljandi getur í vissum tilvikum orðið að bera rýmkaða ábyrgð, sem nær einnig til þriðja manns, jafnvel þótt svo standi á, að skilyrði 1. mgr. um ábyrgðarleysi eigi við um seljanda sjálfan. Einnig hér er gert ráð fyrir því, að seljandi beri sönnunarbyrðina fyrir því, að skilyrðunum um ábyrgðarleysi sé fullnægt í báðum tilvikum. Hafi seljandi samkvæmt þessu gert samning við fyrirtæki um afhendingu á tiltekinni framleiðsluvöru, t.d. hluta af vél, sem seljandi hugðist síðan afhenda, er samkvæmt þessu ekki nóg, að seljandi geti sýnt fram á, að vanefndir

þriðja manns hafi falið í sér hindrun fyrir seljandann. Hann verður einnig að sýna fram á, að hindrun þriðja manns sé þess eðlis, sem um getur í 1. mgr. Á hinn bóginn kann að vera, að ekki sé heldur nóg að sýna fram á, að slík skilyrði séu fyrir hendi að því er varðar þriðja mann, ef seljandi gat engu síður sigrast á hindrun með því að fá annan aðila til að afhenda sömu framleiðsluvöru í vélarhlutann.⁴⁰

2.6 Tímabundin hindrun

Seljandi er aðeins laus undan ábyrgð þann tíma, sem hindrun varir, sbr. 3. mgr. 27. gr. lkpl. Þar segir, að lausn undan ábyrgð sé til staðar meðan hindrun er fyrir hendi, en falli hún brott, er unnt að koma fram ábyrgð, enda sé seljanda þá skylt að efna kaupin, en hann láti það hjá líða. Hindrun, sem varir aðeins skamman tíma, útilokar þess vegna ekki ábyrgð, ef sá tími, sem til ráðstöfunar er, eftir að hindrun féll brott, nægir til þess að efna samninginn á réttum tíma. Kaupandi getur m.ö.o. krafid seljanda um skaðabætur, ef hindrun fellur brott, en seljandinn afhendir ekki. Það er hins vegar forsenda bótaábyrgðar, að skylda seljanda til að afhenda hafi ekki fallið brott vegna hindrunarinnar. Það verður því að lesa saman ákvæði 3. mgr. 27. gr. og 2. mgr. 23. gr. lkpl., en í hinu síðarnefnda ákvæði er gert ráð fyrir því, að afhendingarskyldan sem slík geti fallið niður vegna hindrunarinnar, þ.e.a.s. ef endir verða, miðað við þann tíma, sem liðinn er, mun örðugri eða leiði til annars eðlis en þess, sem seljandi gat vænst eða að öðru leyti sé ósanngjarnt að krefjast efnda.⁴¹

40 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 857-858. Um skýringu þessa ákvæðis í norskum rétti sjá nánari umfjöllun hjá **Viggo Hagström**, *Obligasjonsrett*, Oslo 2002, bls. 496-502. **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett nøtteskall*, bls. 90-91. **Roald Martinussen**, *Kjøpsrett*, bls. 78-80. Sambærileg ákvæði eru í 3. mgr. 24. gr. nkpl. og 2. mgr. 34. gr. fkpl. Um skýringar

á ákvæðum nkpl. sjá Alþt. 2002-2003, þskj. 904, bls. 3816, og um skýringar á ákvæði fkpl. sjá Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1493.

41 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 858. Sjá einnig **Christian Fr. Wyller**, *Kjøpsretten i ett nøtteskall*, bls. 91. **Roald Martinussen**, *Kjøpsrett*, bls. 80.

2.7 Óbeint tjón

Með 4. mgr. 27. gr. lkpl. er gildissvið málsgreinanna á undan þrengt. Ákvæði 1.–3. mgr. 27. gr. um stjórnunarábyrgð, takmarkanir hennar og ábyrgð vegna þriðja manns, ná samkvæmt 4. mgr. 27. gr. ekki til óbeins tjóns, en það hugtak er skýrt í 2. mgr. 67. gr. Af þessu leiðir að stjórnunarábyrgðin nær aðeins til beins tjóns, nema í alþjóðlegum kaupum, en þar á sú ábyrgð að meginstefnu til bæði við um beint og óbeint tjón, sbr. 2. málsl. 4. mgr. 27. gr. Forsenda þess, að seljanda beri að bæta kaupanda óbeint tjón hans, er sú, að afhendingardrátt seljanda sé að rekja til sakar hans, og er áður að þessu viði.⁴²

Rétt er að hafa í huga, að í nkpl. er ekki greint á milli beins og óbeins tjóns líkt og gert er í lkpl. og fkpl. Neytandi getur því einnig krafist skaðabóta fyrir óbeint tjón. Rökin fyrir því að greina ekki á milli beins og óbeins tjóns í neytendakaupum eru m.a. þau, að tjón í neytendakaupum er yfirleitt annars eðlis en tjón, sem verður í kaupum á milli tveggja aðila, sem báðir hafa atvinnu sína af sölu. Þannig koma almennt ekki upp í neytendakaupum kröfur um skaðabætur af völdum rekstrarstöðvunar, eða tjón sem rekja má til tapaðs hagnaðar, sbr. a. og b. liði 2. mgr. 67. gr. lkpl. Það felur því í raun ekki í sér mikla vikkun á skaðabótaábyrgð seljanda að gera hann einnig ábyrgan fyrir óbeinu tjóni. Þó eru í 2. mgr. 52. gr. nkpl. gerðar undantekningar varðandi líkamstjón og tjón í atvinnustarfsemi neytenda.⁴³

2.8 Upplýsingaskylda um hindrun

Það getur haft mikla þýðingu fyrir kaupanda í lausafjárkaupum að fá um það vitneskju, ef upp kemur hindrun, sem stendur í vegi fyrir efdum á réttum tíma. Í mörgum tilvikum getur kaupandinn gripið til tímabundinna eða varanlegra aðgerða til þess að koma í veg fyrir skaðlegar afleiðingar afhendingardráttar, sé hann aðeins varaður við í tíma. Því er í 28. gr. lkpl. lögð sú skylda á herðar seljanda að upplýsa kaupandann um hindrun þá, sem stendur í vegi fyrir efdum.⁴⁴

Tilkynningarskyldan verður raunhæf, þegar hindrun hefur orðið, eða þegar búast má við, að einhver sú hindrun verði, sem skiptir máli fyrir réttar efnidir. Ekki skiptir máli, hvers eðlis hindrun er, og ekki heldur hvort hún stafar af ástæðum, sem seljandi gat haft áhrif á skv. 27. gr. Tilkynningarskylda stofnast hins vegar ekki, þegar seljandi getur með réttu gert ráð fyrir því að afstýra megi yfirvofandi hindrun. Í tilkynningu seljanda skal koma fram, hver hindrunin er og hver áhrif hún hefur á möguleika hans til efnida. Ber þá m.a. að taka fram, hvort seinkun er tímabundin eða ekki, hvort hún varðar allt hið keypta eða aðeins hluta þess og hvort hugsanlega sé unnt að efna kaupin á annan hátt.

Í 2. málsl. 28. gr. lkpl. er regla, sem mælir fyrir um bætur til handa kaupanda, fái hann ekki slíka tilkynningu, sem að framan greinir. Getur kaupandi krafist þess, að það tjón sé skaðabætur fyrir það tjón, sem unnt hefði verið að komast hjá, ef hann hefði fengið tilkynninguna í tíma. Í mörgum tilvikum

41 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 858. Sjá einnig **Christian Fr. Wyller**, Kjöpsretten i ett nøtteskall, bls. 91. **Roald Martinussen**, Kjöpsrett, bls. 80.

42 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 858. **Roald Martinussen**, Kjöpsrett, bls. 80. Í 1. mgr. 34. gr. fkpl. kemur fram, að kaupandi getur samkvæmt því ákvæði krafist skaðabóta fyrir annað tjón en óbeint tjón, þótt ekki sé um sök seljanda að ræða. Um skýringar ákvæðisins sjá Alþt. 2001-2002, þskj. 119, bls. 1472-1473.

43 Alþt. 2002-2003, þskj. 904, bls. 3841.

44 Í 28. gr. segir, að komi hindrun í veg fyrir, að seljandi geti

efnt kaupin á réttum tíma, skal hann tilkynna kaupanda um hindrunina og áhrif hennar á möguleika sína til að efna kaupin. Fái kaupandi ekki slíka tilkynningu án ástæðulauss dráttar frá því að seljandi fékk eða gat fengið vitneskju um hindrunina, getur kaupandi krafist þess, að það tjón sé bætt, sem unnt hefði verið að komast hjá, ef hann hefði fengið tilkynninguna með nægum fyrirvara. Í eldri lögum var ekki ákvæði, sem var beinlínis sambærilegt 28. gr. laganna, en svipuð regla kemur hins vegar fram í 4. mgr. 79. gr. Sp-sáttmálsans.

mundi seljandi bera skaðabótaábyrgð gagnvart kaupanda á grundvelli 27. gr. laganna. Bótaregla 2. málsl. 28. gr. er hins vegar sjálfstæð bótaregla óháð bótareglu 27. gr., og hefur hún helst sjálfstæða þýðingu, þegar um er að ræða hindrun, sem leysa mundi undan bótaskyldu skv. 27. gr. laganna.

Skilyrði skaðabóta samkvæmt bótareglu 2. málsl. 28. gr. laganna er í *fyrsta lagi*, að kaupandinn hafi ekki fengið tilkynningu um hindrun innan hæfilegs tíma. Af framsetningu ákvæðisins leiðir, að tilkynningin er send á áhættu seljandans andstætt því, sem almennt gildir um áhættuna af sendingu tilkynninga skv. 82. gr. laganna. Ef seinkun verður á póstsamgöngum eða öðrum samgöngum, eða þær falla niður af óviðráðanlegum atvikum, t.d. vegna verkfalla, er þó hugsanlegt að líta svo á, að seljandi geti orðið laus úr ábyrgð með lögjöfnun frá 27. gr. Frestur byrjar að líða um leið og seljandinn hefur fengið eða gat fengið vitneskju um hindrunina. Hvað telst hæfilegur tími, verður að meta út frá atvikum og aðstæðum í hverju tilviki fyrir sig, en almennt verður líklega að krefjast skjótra viðbragða af hálfu seljanda. Segja má, að í þeim tilvikum, þar sem lagagreinin á við, sé komin upp aðstaða, sem breyti grundvallaratriði samnings (afhendingartímanum), og hefur seljandinn í slíkum tilvikum augljósa ástæðu til þess að skýra kaupandanum frá því. Í *öðru lagi* er það skilyrði skaðabóta skv. 28. gr., að kaupandinn hefði getað komist hjá tjóni, ef hann hefði fengið tilkynninguna með nægum fyrirvara. Seljandinn verður með öðrum orðum ekki ábyrgur fyrir tjóni, sem hefði orðið, hvað sem líður tilkynningu um hindrun.⁴⁵

3.0 BÓTASKYLDA SELJANDA VEGNA GALLA Á SÖLUHLUT

3.1 Bótareglur vegna galla – yfirlit
Ef söluhlutur reynist gallaður, og gallinn er hvorki sök kaupanda né stafar af aðstæðum, sem hann varða, er svo fyrir mælt í 1. mgr. 30. gr. lkpl., að kaupandi geti samkvæmt ákvæðum 31.–40. gr. krafist úrbóta, nýrrar afhendingar, afsláttar, riftunar og skaðabóta ásamt því að halda eftir greiðslu kaupverðs samkvæmt ákvæði 42. gr.⁴⁶ Skaðabætur eru samkvæmt þessu eitt þeirra úrræða, sem kaupandi getur beitt í tilefni galla, og er í raun hægt að krefjast skaðabóta vegna galla á grundvelli fjögurra mismunandi bótareglna, sbr. ákvæði 40. og 34. gr. lkpl., allt eftir því hvernig á stendur hverju sinni.

Í fyrsta lagi verður skaðabóta krafist samkvæmt stjórnunarábyrgðarreglunni, sbr. 1. mgr. 40. gr. Í öðru lagi á sakargrundvelli, sbr. a. lið 3. mgr. 40. gr. Í þriðja lagi getur kaupandi krafist skaðabóta, ef hlut skortir áskilda kosti, þ.e. hann var ekki þegar við samningsgerð í samræmi við það, sem heitið var af seljanda, sbr. b. liður 3. mgr. 40. gr. Í fjórða lagi getur kaupandi krafist skaðabóta fyrir eðlileg útgjöld við að fá bætt úr galla, ef seljandi fullnægir ekki þeirri skyldu sinni að bæta úr galla eða afhenda nýjan hlut, sbr. 3. mgr. 34. gr.

Hið sama gildir um galla og afhendingardrátt, að stjórnunarábyrgð er meginregla laganna. Sé bóta krafist á þeim grundvelli, ber seljanda aðeins að bæta kaupanda beint tjón hans, sbr. 2. mgr. 40. gr. lkpl. Kaupandi getur hins vegar bæði krafist bóta fyrir beint tjón og óbeint tjón, ef hann sækir seljanda um skaðabætur samkvæmt sakarreglunni, sbr. a. liður 3. mgr. 40. gr., eða vegna þess að hlut skortir áskilda kosti, sbr. b. lið 3. mgr. 40. gr. Bótaregla sú, sem fram kemur í 3. mgr. 34. gr. er hins vegar sérstaks eðlis og á einungis við í þeim

⁴⁵ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 859. **Roald Martinussen**, Kjopsrett, bls. 81.

⁴⁶ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 95-96.

tilvikum, þegar seljandi sinnir ekki þeirri skyldu sinni að bæta úr galla eða afhenda nýjan hlut, og fjárhæð skaðabóta svarar þá til þess, sem telja má “eðlileg útgjöld” við að fá bætt úr galla.⁴⁷

Verði neytandi fyrir tjóni vegna gallaðrar þjónustu, á hann samkvæmt 15. gr. þjkpl. rétt til skaðabóta, nema seljandi þjónustunnar sýni fram á, að gallinn verði ekki rakinn til vanrækslu hans. Neytandi á einnig rétt til skaðabóta, ef á hina seldu þjónustu skortir eitthvað, sem telja má, að áskilið sé. Greinin á ekki við um bætur vegna líkams- og eignatjóns, sem neytandi kann að verða fyrir. Meginregla 1. mgr. 43. gr. fkpl. um rétt kaupanda til skaðabóta vegna tjóns, er rekja má til galla, er sú sama og þegar um afhendingardrátt er að ræða, sbr. 34. gr., þ.e. um er að ræða ábyrgð án sakar á beinu tjóni, þ.e. stjórnunarábyrgð. Frá reglunni um hlutlæga ábyrgð er gerð undantekning, ef hindranir, sem greinir í 1. mgr. 34. gr., standa efnendum í vegi. Ef galla eða tjón má rekja til saknæmrar háttsemi seljanda, getur kaupandi samkvæmt 2. mgr. 34. gr. krafist skaðabóta bæði fyrir beint og óbeint tjón. Sama gildir, ef fasteign var við kaupsamningsgerð ekki í samræmi við ábyrgðaryfirlýsingu seljanda.⁴⁸

3.2 Stjórnunarábyrgð

Í 1. mgr. 40. gr. kpl. kemur fram meginreglan um stjórnunarábyrgð seljanda vegna galla á söluhlut. Kaupandi getur samkvæmt ákvæðinu krafist skaðabóta fyrir það tjón, sem hann bíður vegna galla á söluhlut, nema seljandinn sanni, að þá megi rekja til hindrana þeirra, sem nefndar eru í 27. gr., og

eiga reglur 27. og 28. gr. hér við. Bótaskylda seljanda á grundvelli stjórnunarábyrgðar nær ekki til óbeins tjóns, sbr. 2. mgr. 40. gr. Í alþjóðlegum kaupum eiga reglurnar þó einnig við um óbeint tjón, nema annað leiði af ákvæðum 3. mgr. 70. gr.⁴⁹ Ef ástæður galla er að rekja til hindrana þeirra, sem um ræðir í 2. málsl. 1. mgr. 27. gr., er seljanda laus undan skaðabótaskyldu gagnvart kaupanda. Þar með er hins vegar ekki sagt, að kaupandi geti ekki komið fram með aðrar kröfur á hendur seljanda vegna gallans, t.d. kröfu um afslátt, riftun eða úrbætur.⁵⁰

Í almennri tilvísun 1. mgr. 40. gr. lkpl. til 27. og 28. gr. laganna felst m.a., að seljandinn ber ábyrgð á þriðja manni, sem hann hefur falið það verkefni að efna kaupin (2. mgr. 27. gr.); að undanþága frá ábyrgð gildir aðeins meðan hindrun varir (3. mgr. 27. gr.); að á seljandanum hvílir upplýsingaskylda gagnvart kaupanda um þær hindranir sem standa í vegi fyrir efnendum (28. gr.).⁵¹ Reglurnar um galla gilda einnig um aðra ágalla á efnendum af hálfu seljanda, eftir því sem við á, sbr. 2. mgr. 30. gr. Sem dæmi um slíkt má nefna skyldu til að senda vörusendingu, tryggja hana eða merkja, sbr. 8. gr., eða að útbúa nauðsynleg skjöl varðandi hlut, sbr. 95. gr. Forsenda þess, að galli geti haft þýðingu í sambandi við 40. gr. er sú, að gallinn sé ekki kaupanda að kenna eða hann stafi af atvikum, sem varða kaupanda, sbr. 1. mgr. 30. gr. Ákvæðin í 40. gr. gilda á sama hátt, þegar hið selda er aðeins gallað að hluta til, sbr. 2. mgr. 43. gr., eða þegar aðeins hluti hins selda er afhentur, sbr. 44. gr.⁵²

47 Sjá hvað norskan rétt varðar **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 130-131. **Roald Martinussen**, Kjopsrett, bls. 128-129.

48 Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1478.

49 Í Sp-sáttmálanum eru reglurnar um skaðabætur vegna galla í 79. gr., sbr. b-lið 1. mgr. og 2. mgr. 45. gr. í eldri lögum um

lausafjárkaup voru reglur um sama efni í 2. mgr. 42. gr. og 3. mgr. 43. gr. Sjá nánar Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 876-877.

50 **Roald Martinussen**, Kjopsrett, bls. 129.

51 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 877.

52 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 876-877.

3.3 Lausn undan bótaábyrgð

3.3.1 Almenn atriði

Skilyrði þess, að seljandi losni samkvæmt 40. gr. kpl. úr ábyrgð vegna galla eru þau sömu og gilda samkvæmt 27. gr. um lausn undan ábyrgð vegna afhendingardráttar, og er rétt að leggja á það áherslu, að öllum skilyrðunum þarf að vera fullnægt.

Í fyrsta lagi þarf að vera fyrir hendi hindrun, sem veldur gallanum og stendur í vegi fyrir umsömdum efdum. Í öðru lagi þarf hindrunin að vera seljandanum ofviða. Í þriðja lagi þarf hindrunin að vera þess eðlis, að ekki sé með sanngirni unnt að ætlast til þess, að seljandinn hafi haft hana í huga við sammingsgerðina. Í fjórða lagi er það skilyrði, að ekki sé unnt að ætlast til þess, að seljandinn geti komist hjá eða sigrast á afleiðingum hindrunarinnar. Ákvæðið mælir fyrir um það, hvornig með skal fara, þegar í ljós kemur, að söluhlutur, sem afhentur hefur verið, er gallaður. Ef þannig stendur hins vegar á, að afhending dregst vegna þess, að seljandinn kemst á síðustu stundu að raun um galla, sem hann þarf að bæta úr, eru það í sjálfu sér reglurnar um skaðabætur vegna afhendingardráttar sem við eiga. En vegna þess, hversu reglurnar um skaðabætur vegna galla annars vegar og afhendingardráttar hins vegar eru líkar, hefur aðgreining þar á milli ekki raunhæfa þýðingu.⁵³

Það eitt nægir ekki til ábyrgðarleysis samkvæmt ákvæðinu, að ekki er unnt að bæta úr gallanum. Þess er krafist, að gallann megi rekja til hindrunar, sem er seljandanum ofviða, þ.e. hann fær ekki við hana ráðið. Ef hindrunina má rekja til eigin starfsemi seljanda, eða hafi hindrunin tengsl við þá starfsemi, má yfirleitt líta svo á, að seljandi beri ábyrgð á henni. Í sumum tilvikum má þó líta öðru vísi á þetta, t.d. ef um bruna er

að ræða í fyrirtæki seljanda, sem hann ber ekki ábyrgð á. Sama gildir um sprengingar, verkföll og annað slíkt sem hann telst engu geta ráðið um.⁵⁴

Ábyrgð seljanda á söluhlut, sem afhentur hefur verið, er ávallt fyrir hendi, þegar gallinn var sjáanlegur við afhendingu, án tillits til þess hver var orsök gallans. Hugsanlegt er þó að gera vissar undantekningar frá þessu, ef galli kemur ekki fram á söluhlut fyrr en við afhendinguna eða rétt fyrir afhendingu. Orsök gallans hefur einungis þýðingu, þegar um er að ræða leyndan galla. Um ábyrgðarleysi seljanda getur verið að ræða, ef orsök gallans stafar af hindrun, sem er honum ofviða, og ef hann getur ekki bætt úr honum, sbr. skilyrði 1. og 2. mgr. 27. gr. Ef orsakir gallans liggja eða geta legið hjá seljanda, verður hann ekki laus úr ábyrgð, þótt honum hafi reynst ókleift að átta sig á gallanum. Hann verður einnig bótaskyldur, ef unnt var að skipta á hinn gölluðu vöru fyrir ógallaða, og einnig ef unnt var að laga gallann, en það var ekki gert.⁵⁵

3.3.2 Tegundarákveðinn söluhlutur

Á sérstök álitafni reynir, þegar tegundarákveðinn söluhlutur verður af tilviljun fyrir tjóni, sem rekja má til óyfirstíganlegrar hindrunar rétt fyrir afhendingu, t.d. í flutningi til afhendingarstaðar. Seljandinn getur þá staðið frammi fyrir þeirri spurningu, hvort hann eigi að afhenda gallaðan hlut eða afhenda hið umsamda of seint, þar sem ekki reynist unnt að útvega annan hlut gallalausn í stað söluhlutar. Ef seljandinn velur þann kostinn að afhenda ekki söluhlut, getur hann komist hjá ábyrgð vegna óhjákvæmilegrar seinkunar, ef ekki er með sanngirni unnt að ætlast til þess af honum, að hann hafi mátt búast við þeim atburði, sem tjóninu olli, sbr. 27. gr. Í slíkum tilvikum er ekki um neina

53 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 877.

54 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 877.

55 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 877. Sjá og umfjöllun hjá

Roald Martinussen, Kjøsrett, bls. 129.

ábyrgð vegna galla að ræða. Ef seljandinn á hinn bóginn velur þann kostinn að afhenda hlutinn með galla, ber hann ábyrgð á gallanum skv. 40. gr., ef unnt er að útvega annan hlut gallalausán. Þetta getur átt við, þótt afhending hafi farið fram í samráði við kaupanda. En bæti seljandinn síðar úr galla eða afhendi annan hlut gallalausán, má vera, að unnt sé að takmarka tjón kaupanda.⁵⁶

Við sölu á hálftegunarákveðnum hlutum gilda sambærilegar reglur og þegar um hrein tegundarákveðin kaup er að ræða. Í slíkum tilvikum getur seljandinn komist hjá bótaábyrgð vegna tilviljunarkennds tjóns eða eyðileggingar á vörulager þeim, þar sem söluhlutur er að finna. Sem dæmi má nefna tjón á innþökkudum ferskvörum, sem gert er ráð fyrir að sækja skuli á lager seljandans sjálfs. Tímabundið rafmagnsleysi, sem verður á svæði seljanda nóttina fyrir afhendingu, getur slökkt á kælibúnaði seljanda og valdið skemmdum eða eyðileggingu á vörunni, sem ekki kemur í ljós fyrr en eftir að kaupandi hefur veitt þeim viðtöku. Hér gæti seljandinn komist hjá ábyrgð, ef ekki var með sanngirni unnt að ætlast til þess af honum, að hann viðhefði öryggisráðstafanir vegna slíkra atburða, t.d. með því að hafa vararafstöð eða annan álíka varnarbúnað.⁵⁷

3.3.3 Einstaklega ákveðin kaup – Pöntunarkaup – Notaðir hlutir

Við kaup á einstaklega ákveðnum hlut, t.d. málverki eða tilteknum notuðum bíl, á seljandinn þess ekki kost að bæta úr galla með öðrum söluhlut. Möguleikar hans til þess að komast hjá eða yfirvinna afleiðingar efnahindrana eru því miklu takmarkaðri en þegar um tegundarákveðin kaup er að ræða.

Leyndur galli, sem er til staðar við samningsgerð, leiðir í einstaklega ákveðnum kaupum almennt til efnahindrana, sem

seljandinn fær ekki ráðið við. Hér má sem dæmi nefna það tilvik, þegar seljandi selur málverk, sem er eftir annan málara en samningsaðilar töldu, a.m.k. ef gert er ráð fyrir því, að seljandi hafi ekki ábyrgst höfund málverksins sérstaklega. Sama á við um stóðhest, sem síðar kemur í ljós, að er ófrjór. En hafi gallinn orðið sýnilegur fyrir afhendingu, getur seljandinn orðið ábyrgur, ef hann átti þess þá kost að bæta úr gallanum. Ef gallinn var sýnilegur við kaupsamningsgerð, getur það einnig haft þýðingu í þessu sambandi, hvort seljandinn sinnti upplýsingaskyldu sinni eða ekki.

Ef galli verður á hlut hjá seljanda, eftir að samningur var gerður, en áður en hlutur var afhentur, er yfirleitt rétt að gera ráð fyrir því, að seljandinn fái ráðið við gallann og orsök hans, hvort sem gallinn var sýnilegur eða ekki. Þetta getur þó ekki gilt ef galli verður með einhverjum þeim hætti, sem seljandinn hafði ekki áhrif á, t.d. þegar um tilviljunarkennda ytri ástæðu er að ræða, svo sem eldingu.⁵⁸

Í pöntunarkaupum eru aðstæður þannig, að hvorki söluhlutur né galli eru til staðar, þegar samningur er gerður. Því er meginviðmiðunin sú, að seljandinn beri ábyrgð á galla, sem rekja má til handbragðs og efnis, meðan á gerð hlutar stendur hjá seljanda, hvort heldur sem um hreinan framleiðslugalla er að ræða, hönnunargalla eða galla, sem rekja má til lélegrar áætluðargerðar eða skorts á framleiðslueftirliti. Þegar um er að ræða aðra efnisgalla og þess háttar, hefur það áhrif, hvers eðlis efni er, hvornig þess er aflað og hvaða eftirlitskerfi seljandinn getur notað og honum ber að nota. Ekki er með sanngirni unnt að ætlast til þess, að seljandinn beri, án þess að annað og meira komi til, ábyrgð á galla í efni, sem kaupandinn hefur lagt til.⁵⁹

56 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 878.

57 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 878.

58 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 878. Sjá umfjöllun hjá Roald

Martinussen, Kjopsrett, bls. 130.

59 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 878.

Við sölu notaðra hluta getur í reynd verið erfitt að staðreyna, hvort orsök galla rúmist innan þess, sem seljandinn fær ráðið við. Leyndir vankantar þurfa þar fyrir utan í slíkum tilvikum ekki endilega að teljast galli í kauparéttarlegum skilningi. Ef um kaup á nokkurra ára gömlum bíl er að ræða, geta oft komið í ljós vankantar, sem hvorki seljanda né kaupanda var kunnugt um við kaupin. Ef vankantarnir eru ekki meiri en kaupandinn mátti búast við miðað við aldur bílsins, getur hann ekki borið þá fyrir sig, án þess að annað og meira komi til. Ef unnt er að telja vankanta til galla, ræður úrslitum, hvort líta megi svo á, að seljandinn hafi getað ráðið við orsakirnar, eftir atvikum þannig að uppgötva hefði mátt gallana við reglubundið eftirlit af hálfu seljanda. Sem dæmi má nefna, þegar seljandinn eyðileggur eitthvað tiltekið í söluhlutnum, þegar hann er að gera við annað í honum, eða tjóni er valdið á annan þann máta, sem við mátti ráða, meðan hlutur var á verkstæði eða lager seljanda.⁶⁰

3.3.4 *Upplýsingar seljanda*

Upplýsingar, sem seljandinn veitir um söluhlut, rúmast yfirleitt innan þess, sem seljandinn fær ráðið við. Rangar upplýsingar um hlutinn leiða því ávallt til ábyrgðar, þótt það sé í sjálfu sér ókleift fyrir seljandann að útvega söluhlut með þá eiginleika, sem lýsingar höfðu verið gefnar um, að hann ætti að hafa. Ef seljandinn hefur t.d. gefið þær upplýsingar, að málverk, sem hann er að selja, sé málað af Jóhannesi Kjarval, en síðar kemur í ljós, að málverkið er falsað, ber seljandinn ábyrgð gagnvart kaupanda, þótt hann hafi verið í góðri trú. Samkvæmt 2. mgr. 18. gr. lkpl. getur einnig verið um galla að ræða, þegar söluhlutur svarar ekki til þeirra upplýsinga, sem um hann hafa verið gefnar af öðrum en

seljandanum. Ef upplýsingarnar eru gefnar fyrir hönd seljanda, er um að ræða atvik, sem seljandinn fær ráðið við. Þegar um er að ræða upplýsingar, sem gefnar hafa verið af hálfu fyrri söluaðila, ræðst það af mati í hverju tilviki fyrir sig, hvort seljandinn verður ábyrgur eða ekki. Ef gallinn stafar frá þriðja manni, sem seljandi hefur falið að efna kaupin, gilda reglur 2. mgr. 27. gr. Seljandinn ber því ábyrgð á þessum aðilum með sama hætti og endranær, nema því aðeins að undantekningarskilyrðin frá ábyrgðarreglunum eigi einnig við um þriðja mann.⁶¹

3.4 *Sakarábyrgð*

Í a-lið 3. mgr. 40. gr. lkpl. felst, að seljandinn ber ábyrgð á bæði beinu og óbeinu tjóni, ef galla eða tjón má rekja til mistaka hans eða vanrækslu. Hér er mælt fyrir um ábyrgð seljanda á sakargrundvelli. Svarar ákvæðið til 5. mgr. 27. gr. og ber að túlka með sama hætti.

Um gáleysi fyrir samningsgerð getur verið að ræða, t.d. við framleiðslu vörunnar eða við kynningu hennar fyrir væntanlegum kaupendum. Um gáleysi í tengslum við samningsgerð getur verið að ræða, t.d. þegar seljandi vanrækir upplýsingaskyldu sína. Seljandinn getur hafa gefið upplýsingar um hlutinn, sem voru rangar eða hann hefur þagað um tiltekna eiginleika hlutarins, sem máli skiptu fyrir kaupandann. En seljandinn verður því aðeins ábyrgur skv. a-lið 3. mgr. 40. gr., að hann hafi vitað eða mátt vita að upplýsingar, sem voru gefnar, voru rangar, eða hann vissi eða mátti vita, að þær upplýsingar, sem þagað var yfir, skiptu máli fyrir kaupandann.

Seljandinn getur auk þess hafa sýnt af sér gáleysi við efndirnar, t.d. í tengslum við undirbúning og skipulagningu framleiðslunnar, þannig að framleiðslugalli

⁶⁰ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 879.

⁶¹ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 879.

verður. Eins getur verið um vanrækslu að ræða í sambandi við innþökkun og flutning hlutarins, eða vegna þess að leiðbeiningar eru ekki fullnægjandi. Þá getur verið um vanrækslu að ræða af hálfu seljanda eftir afhendingu, t.d. í sambandi við úrbætur á söluhlut.

Þau dæmi, sem nefnd hafa verið, ná til atvika og aðstæðna, sem yfirleitt rúmast innan þess sem seljandinn fær ráðið við og hann ber því ábyrgð á skv. stjórnunarábyrgðarreglu 1. mgr. 40. gr. Ákvæði a-liðar 3. mgr. hefur því umfram allt sjálfstæða þýðingu í þeim tilvikum, þegar kaupandi vill krefja seljanda um bætur fyrir óbeint tjón. Þegar um sakarábyrgð vegna galla er að ræða, eiga við eins og þegar um afhendingardrátt er að ræða, ýmsar almennar reglur kröfuréttarins, t.d. ábyrgð þrátt fyrir fjárskort og lögvillu, auk þess sem reglan um casus mixtus cum culpa getur hér einnig haft þýðingu.⁶²

3.5 Áskildir kostir – Söluhlutur ekki í samræmi við það sem heitið var

Samkvæmt b-lið 3. mgr. 40. gr. lkpl. getur kaupandinn ávallt krafist skaðabóta, þegar söluhlutur er þegar við samningsgerðina ekki í samræmi við það, sem heitið var af seljanda. Er þá um ábyrgð seljanda að ræða á hinum sérstökum eiginleikum söluhlutar, sem ábyrgðin nær til. Það, hvort um slíka ábyrgð af hálfu seljanda er að ræða, ræðst fyrst og fremst af túlkun á samningi aðila.

Af ákvæðum 17. og 18. gr. lkpl. leiðir, að söluhlutur á að hafa þá eiginleika, sem seljandinn hefur vísað til og frá er skýrt í upplýsingum, sem hann hefur að öðru leyti gefið. Á hinn bóginn er ekki unnt að líta á allar upplýsingar, sem seljandinn gefur sem yfirlýsingu um ábyrgð af hans hálfu. Það skilyrði verður að setja, að kaupandinn hafi, með hliðsjón af þýðingu upplýsinganna og aðferðinni við að koma þeim á framfæri,

haft sérstaka ástæðu til að ætla, að hlutur væri í samræmi við það, sem skýrt var frá. Sem dæmi má nefna það tilvik, þegar eiginleikar söluhlutar eru nákvæmlega tilgreindir í samningi. Sama gildir einnig, þegar seljandinn hefur í markaðssetningu sinni eða samningaviðræðum lagt sérstaka áherslu á tiltekna eiginleika með þeim hætti, að framferði hans er til þess fallið að skapa traust hjá kaupandanum á því, að nákvæmlega þessir eiginleikar séu til staðar. Sérstaka þýðingu hlýtur jafnan að hafa, ef notuð eru orð eins og „ábyrgð“ eða „trygging“ í samningnum. Yfirleitt verður þó að krefjast þess, að ábyrgð taki til ákveðinna og afmarkaðra eiginleika. Í almennu hrósi um söluhlutinn þarf því ekki að felast nein ábyrgð í þessum skilningi, jafnvel þótt það orð sé notað. Með setningu ákvæðisins var því að þessu leyti ekki stefnt að neinni efnisbreytingu miðað við lög nr. 39/1922, sbr. reglu 2. mgr. 42. gr. þeirra laga.⁶³

Það er skilyrði ábyrgðar samkvæmt ákvæðinu, að frávikin frá því, sem heitið var, hafi verið til staðar þegar við samningsgerðina. Seljandinn verður því ekki á þessum grundvelli ábyrgur, ef tilviljunarkenndur atburður veldur síðar tjóni á hlutnum, þannig að hann verði við afhendingu ekki í samræmi við það, sem heitið var. En um ábyrgð getur hins vegar verið að ræða skv. 1. mgr. eða hana leitt af túlkun ábyrgðaryfirlýsingarinnar.

Ef litið er svo á, að um ábyrgðaryfirlýsingu hafi verið að ræða, og söluhlutur vék í gæðum frá því sem heitið var þegar við samningsgerðina, ber seljandinn í raun hlutlæga ábyrgð bæði á beinu og óbeinu tjóni. Þetta kemur þó ekki í veg fyrir að túlka meg ábyrgðaryfirlýsinguna svo, að í henni felist eigi að síður viss takmörkun bótaábyrgðar. Þannig getur t.d. hafa verið tekinn inn í ábyrgðaryfirlýsingu skýr „force

62 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 879-880. **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten í ett nøtteskall, bls. 131. **Roald Martinussen**, Kjopsrett, bls. 132.

63 Sjá hvað norskan rétt varðar **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten í ett nøtteskall, bls. 131-132 og **Roald Martinussen**, Kjopsrett, bls. 132-133.

majeure“ fyrirvari, eða það má með öðrum hætti leiða af ábyrgðaryfirlýsingu seljanda, að ábyrgð hans á hinum lofuðu kostum sé ekki algjör. Það, sem leiða má með þessum hætti af ákvæðum ábyrgðaryfirlýsingarinnar, gengur í slíkum tilvikum framar ákvæðum laganna.⁶⁴

3.6 Tengsl reglna lkpl. og reglna um skaðsemisábyrgð

Sérstakt álitamál rís, þegar söluhlutur hefur eiginleika, sem leiða til þess, að hann veldur tjóni á mönnum eða öðrum munum en söluhlutnum sjálfum. Um þetta gilda nú lög nr. 25/1991, um skaðsemisábyrgð. Í 1. gr. þeirra laga segir, að þau gildi um skaðabótaábyrgð framleiðenda og dreifingaraðila á tjóni, sem hlýst af ágalla á vöru, sem þeir hafa framleitt eða dreift (skaðsemistjóni). Í 2. mgr. 2. gr. laganna kemur fram, að greiða skuli bætur fyrir tjón á hlut, ef hann er samkvæmt gerð sinni venjulega ætlaður til einkanota, enda hafi sá, er fyrir tjóni varð, aðallega haft hlutinn til einkanota. Lögin taka ekki til skemmda á hinni gölluðu vöru, sem tjón hlaust af. Samkvæmt þessu er ljóst, að lögin um skaðsemisábyrgð gera ráð fyrir því, að vörur hafi verið settar í umferð, en ekki er það skilyrði, að um samningssamband sé að ræða svo að til bótaábyrgðar geti stofnast.

Hugsanlegt er, að ábyrgðarregla 40. gr. lkpl. skarist við reglur laga nr. 25/1991, um skaðsemisábyrgð. Hér verður að hafa í huga, að 40. gr. tekur einkum til söluhlutarins sjálfs, svo og tjóns á öðrum hlutum, sem eru í nánnum raunverulegum eða starfslegum tengslum við söluhlutinn, þannig að fyrirsjáanlegt hafi verið við samningsgerð, hve tjónið yrði mikið. Dæmi um þetta eru föt, sem skemmast í gallaðri þvottavél eða kúlupenni, sem skemmir föt. Önnur dæmi eru hlutir, sem verða fyrir skemmdum af gölluðu lakki eða hreinsiefnum. Í vissum

tilvikum getur verið vafi um það, hvort bætur eigi að sækja á grundvelli lausafjárkaupalaga eða laga um skaðsemisábyrgð, og er það hlutverk dómstóla að draga markalínur í þeim efnum.⁶⁵

4.0. SKAÐABÆTUR VEGNA VANHEIMILDAR

Í lausafjárkaupum er það oft svo, að gerð kaupsamnings og efnidir hans gerast á sama tímamarki, t.d. í venjulegum búðarkaupum, þar sem kaupandinn greiðir fyrir vöruna og fær hana samtímis afhenta yfir búðarborðið. Í öðrum tilvikum getur hins vegar ákveðinn tími liðið frá því kaupsamningur er gerður og þar til samningsaðilar eiga að inna skyldur sínar af hendi, og getur í því tilviki þurft að afmarka nánar skyldur aðila í tengslum við afhendinguna. En hvort sem efnidir samnings eiga að verða um leið og samningur er gerður eða á síðara tímamarki, er ljóst, að eftirfarandi atriði eru meðal þess, sem heyra að jafnaði til rétttra efnda á kaupsamningi:

Í fyrsta lagi að kaupandi fái söluhlutinn afhentan á réttum tíma, þ.e.a.s. að hann fái raunveruleg umráð hlutar á réttum tíma, og er um afhendingarrátt af hálfu seljanda að ræða, ef misbrestur verður þar á. Um rétt kaupanda til skaðabóta af því tilefni var fjallað í 2. kafla hér að framan. Í öðru lagi á kaupandi rétt á því, að söluhlutur hafi þá eiginleika til að bera, sem um var samið í millum hans og seljanda, og er söluhlutur gallaður, ef svo er ekki. Um rétt kaupanda til skaðabóta af því tilefni var fjallað í 3. kafla hér að framan. Í þriðja lagi á kaupandi rétt á því að ná þeirri réttarstöðu, sem af samningi leiðir, þ.e. að hann öðlist þær heimildir yfir greiðslunni, sem samningur hans og skuldara gerir ráð fyrir, þannig að hann geti t.d. ráðstafað greiðslunni með samningi til þriðja manns. Ber í þessu sambandi að hafa

64 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 880.

65 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 880-881. Sjá einnig umfjöllun hjá **Ronald Martinussen**, Kjþpsrett, bls. 132-133.

í huga, að meginmarkmið kaupsamnings er yfirfærsla hins beina eignarréttar að söluhlut frá seljanda til kaupanda. Ef kaupandi öðlast ekki þær heimildir yfir hlutnum, sem samningur hans og seljanda gerir ráð fyrir, er um vanheimild eða réttarlegan ágalla að ræða, sem svo er stundum nefndur, og verður hér í 4. kafla gerð grein fyrir rétti kaupanda til skaðabóta af því tilefni.⁶⁶

Með hugtakinu vanheimild er lýst þeirri réttarstöðu, sem verður, þegar framsalshafi öðlast ekki þau réttindi eða þær heimildir yfir hlut eða öðru verðmæti, sem samningur hans og framseljanda gerir ráð fyrir, og það er vegna ósamrýmanlegra réttinda þriðja manns yfir sama hlut eða verðmæti. Vanheimild lýsir sér samkvæmt þessu í því, að andstætt ákvæðum samnings um framsal réttinda yfir tilteknum hlut eða öðru verðmæti á þriðji maður einhverjar þær einkaréttarlegu heimildir yfir verðmætinu, sem ekki fá samrýmst rétti framsalhafa, t.d. eignarrétt, veðrétt eða annars konar takmörkuð eignarréttindi.⁶⁷

Með framangreindum hætti er hugtakið vanheimild notað í 1. mgr. 41. gr. lkpl., en þar er á því byggt, að um vanheimild sé að ræða, þegar þriðji maður á eignarrétt, veðrétt eða annan rétt yfir söluhlut, nema leiða megi af samningi, að kaupandi hafi átt að taka við hlutnum með þeim takmörkunum, sem leiðir af rétti þriðja manns. Svipuð skilgreining liggur að baki reglu 1. mgr. 46. gr. fkpl., en þar er lagt til grundvallar, að um vanheimild sé að ræða, þegar betri réttur þriðja manns stendur því í vegi, að seljandi geti afhent eða afsalað þeim rétti, sem hann hefur skuldbundið sig til gagnvart kaupanda, enda leiði ekki af kaupsamningi, að kaupandi hafi átt að yfirtaka fasteignina með þeim takmörkunum, sem leiðir af rétti þriðja manns.⁶⁸

Ef seljandi er ekki eigandi söluhlutar, leiðir af sjálfu sér, að hann getur ekki með

kaupsamningnum gert kaupandann að eiganda hlutarins vegna vanheimildar. Sama hugtak er einnig eins og fram er komið notað yfir það tilvik, þegar seljandi er að vísu eigandi söluhlutar, en aðrir eiga takmörkuð réttindi yfir hlutnum, t.d. veðrétt. Í fyrra tilvikinu, þ.e. þegar söluhlutur er að öllu leyti annars manns eign, er um algjöran heimildarrest af hálfu seljanda að ræða, og er þá oft talað um *fullkomna* eða *algera* vanheimild, en í síðara tilvikinu er talað um vanheimild *að hluta*, þ.e.a.s. þegar seljandi er að vísu eigandi hlutarins, en aðrir eiga takmörkuð réttindi yfir hlutnum. Þá verður og í þessu sambandi að greina á milli þeirra tilvika, þar sem seljandi er ekki eigandi hlutar á því tímamarki, þegar kaupsamningur er gerður, og svo þeirra tilvika, þar sem seljandi glatar eignarráðunum á tímabilinu frá því að kaupsamningur er gerður og þar til afhending fer fram. Í fyrra tilvikinu er talað um *upprunalega* vanheimild og í hinu síðara um *eftirfarandi* vanheimild.

Í báðum framangreindum lagaákvæðum, þ.e. 1. mgr. 41. gr. lkpl. og 1. mgr. 46. gr. fkpl., kemur fram, að reglurnar um galla gilda, eftir því sem við getur átt, þegar um vanheimild er að ræða. Í því felst, að kaupandi getur í tilefni vanheimildar beitt öllum sömu úrræðum og heimilt er að beita í tilefni galla. Í fkpl. er þó sú undantekning gerð, að kaupandi getur ekki krafist úrbóta samkvæmt 39. gr. laganna. Hins vegar kann kaupandi í fasteignakaupum einhliða að geta leyst slík réttindi þriðja manns af eigninni, t.d. með því að greiða upp veðskuldir, sem seljandi átti að aflétta. Hefur í íslenskum rétti verið talið, að kaupandi hafi rétt til þess að nota hluta af kaupverðinu í þeim tilgangi, ef seljandi hefur vanefnt að aflétta áhvilandi veðskuld, sbr. H. 1991. 1524 (Myrarás).⁶⁹

Seljandi í lausafjar kaupum ber almennt

⁶⁶ Sjá nánar **Porgeir Örylgsson**, Galli í lausafjar kaupum, Timarit lögfræðinga, 2. hefti, 54. árg. 2004, bls. 192-193 um það, sem heyrir til réttra efnda á kaupsamningi.

⁶⁷ Sjá t.d. umfjöllun hjá **Viggo Hagström**, Obligasjonsrett, bls. 510.

⁶⁸ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1480-1481.

⁶⁹ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1481.

skaðabótaábyrgð á upprunalegri vanheimild sinni án tillits til sakar, sbr. 2. mgr. 41. gr. lkpl. Segir þar, að kaupandi geti í öllum tilvikum krafist skaðabóta fyrir tjón af völdum vanheimildar, sem var til staðar við kaupin, enda hafi hann hvorki vitað né mátt vita um vanheimildina. Er þarna um sérstaka bótareglu að ræða, sem á við um tjón af völdum *upprunalegrar* vanheimildar, sem kaupandinn hvorki vissi um né mátti vita um. Á slíku tjóni ber seljandi *hlutlæga* ábyrgð, og skiptir ekki máli, hvort um beint tjón eða óbeint er að ræða. Hin hlutlæga ábyrgð seljanda samkvæmt ákvæðinu á eins og áður segir aðeins við um upprunalega vanheimild, þ.e. vanheimild sem var til staðar við samningsgerð, en nær á hinn bóginn ekki til ábyrgðar vegna vanheimildar, sem er síðar til komin, þ.e. eftirfarandi vanheimildar. Hin hlutlæga regla 2. mgr. 41. gr. lkpl. á bæði við um fullkomna vanheimild og vanheimild að hluta, en 59. gr. eldri kpl. gildi samkvæmt orðanna hljóðan aðeins um fullkomna vanheimild.⁷⁰

Gildissvið hinnar hlutlægu bótareglu í 2. mgr. 46. gr. fkpl., sem nær bæði til beins og óbeins tjóns vegna vanheimildar í fasteignar kaupum, er takmarkað við fullkomna (algjöra) og *upprunalega* vanheimild, eins og var í 59. gr. eldri kpl. nr. 39/1922. Hin hlutlæga ábyrgð fkpl. gildir því ekki um vanheimild *að hluta* eins og regla lkpl.⁷¹ Í athugasemdum grg. með frumvarpi til fkpl. er ekki að finna skýringu á þessum mun. Sama takmörkun gildir samkvæmt norskum rétti að því er varðar vanheimild að hluta í fasteignakaupum og styðst þar við þau rök, að oft standi það seljanda ekki nær en kaupanda að þekkja til vanheimildar að hluta, og því væri ósanngjarnt að leggja á seljandann hlutlæga ábyrgð af því tilefni.⁷² Vegna þess munar, sem er á reglum lkpl. og

fkpl. varðandi afstöðuna til vanheimildar að hluta, er óvissa um það, hvort reglu lkpl. verður að þessu leyti beitt með lögjöfnun í ólögfestum tilvikum, þ.e. hvort henni yrði beitt með lögjöfnun um vanheimild að hluta. En hverju sem því líður mæla rök með því, að hlutlæg bótareglu gildi almennt um tilvik, sem líkjast fullkominni og upprunalegri vanheimild.⁷³

Þegar þriðji maður gerir tilkall til réttar yfir söluhlut og því er andmælt, getur kaupandi í lausafjárkaupum samkvæmt 3. mgr. 41. gr. lkpl. borið fyrir sig þau úrræði, sem greinir í 1. og 2. mgr., nema augljóst sé, að krafa þriðja manns eigi ekki við nein rök að styðjast. Reglan styðst við þau rök, að kaupandi þurfi ekki óvænt að sæta því að blandast inn í deilur seljanda og þriðja manns. Krafa þriðja manns getur auk óvissu haft í för með sér kostnað og óhagræði fyrir kaupandann, jafnvel þótt síðar komi í ljós, að krafan átti ekki við nein rök að styðjast. Krafa þriðja manns getur einnig takmarkað ráðstöfunarrétt kaupanda yfir hlutnum, þar til úr deilu seljanda og kaupanda hefur verið skorið. Af þessu leiðir, að kaupandi getur í slíkum tilvikum borið fyrir sig sömu úrræði og þegar réttur þriðja manns er óumdeildur. Kaupandinn getur þó ekki komið fram með kröfur skv. 1. og 2. mgr., ef augljóst er, að krafa þriðja manns á við engin rök að styðjast. Fullyrðing þriðja manns um rétt sinn nægir ein sér ekki til þess að kaupandi geti gert vanefndakröfur gildandi. Sama á við, þegar fullyrðingar þriðja manns eru augljóslega ekki á rökum reistar. Samt sem áður er ekki unnt að gera of strangar kröfur í þessum efnum, því það getur tekið tíma að leiða í ljós, að krafan er örökstudd.⁷⁴ Sambærilegar reglur koma fram í g. lið 2. mgr. 15. gr. nkpl. og 3. mgr. 46. gr. fkpl.

70 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 882.

71 Nánari lýsingu á reglum lkpl. um vanheimild er að finna hjá **Porgeiri Örylgssyni**, Efnidir in natura, bls. 351-354. Lýsingu á gildissviði 59. gr. laga nr. 39/1922 er að finna hjá **Ólafi Lárusson**, Kaflar úr kröfurétti, bls. 16-17.

72 **Viggo Hagström**, Obligasjonsrett, bls. 510.

73 Sjá umfjöllun hjá **Viggo Hagström**, Obligasjonsrett, bls. 510-511 og norskan dóm í Rt. 1992. 620.

74 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 883. Um skýringu á 3. mgr. 41. gr. norsku lausafjárkaupalaganna, sem svarar til 3. mgr. 41. gr. lkpl., sjá **Viggo Hagström**, Obligasjonsrett, bls. 511-512.

Samkvæmt 4. mgr. 41. gr. lkpl. gilda reglur 1. mgr. 41. gr., eftir því sem við getur átt, ef krafa þriðja manns um rétt yfir söluhlut byggist á hugverka- eða auðkennarétti hans, sbr. 96. gr. laganna. Í því felst, að kaupandi getur af þessu tilefni borið fyrir sig þau úrræði, sem greinir í 1. mgr. 41. gr., þ.e. beitt sömu úrræðum og hann getur í tilefni galla. Sambærilegt ákvæði var ekki í kpl. nr. 39/1922, en ákvæði þetta á rætur sínar að rekja til 42. – 44. gr. Sp-sáttmálans. Rökin, sem búa að baki þessari reglu eru þau, að réttaráhrif þess fyrir kaupanda, að þriðji maður á hugverka- eða auðkennarétt yfir söluhlut, geta verið jafnóheppileg fyrir kaupanda og þegar um vanheimild er að ræða. Af þeim sökum hefur kaupandi af því hagsmuni að geta borið vanefndina fyrir sig og gert kröfur af því tilefni gildandi.

Í XV. kafla lkpl. eru sérreglur um alþjóðleg kaup. Þar kemur fram í 1. mgr. 96. gr., að seljandi skuli afhenda söluhlut án takmarkana, sem rekja má til höfundarréttar þriðja manns, réttinda þriðja manns á sviði iðnaðar eða annarra hugverkaréttinda, sem seljandinn vissi um eða mátti vita um á samningstímanum. Þetta gildir, ef réttinn eða kröfuna má rekja a. til laga í því ríki, þar sem hlutinn skal endurselja eða nota, ef það var skilningur aðila við samningsgerðina, að hlutinn skyldi selja eða nota í því ríki, eða b. í öðrum tilvikum til laga í því ríki, þar sem kaupandi hefur atvinnustöð sína við samningsgerðina. Framangreindar skyldur seljanda gilda samkvæmt 2. mgr. 96. gr. lkpl. ekki, ef a. kaupandi vissi eða mátti vita við samningsgerðina um réttinn eða kröfuna eða b. rétturinn eða krafan er afleiðing þess, að seljandinn hefur fylgt tæknilegum teikningum, lýsingum, fyrirsögnum, hönnun eða öðrum leiðbeiningum, sem kaupandinn hefur lagt til.

Ákvæði þetta er í samræmi við 42. gr. Sp-sáttmálans, sem kveður á um það, við hvaða

aðstæður í alþjóðlegum kaupum krafa af hálfu þriðja manns, sem reist er á hugverkarétti, teljist takmörkun, sem feli í sér vanefndir. Gera má ráð fyrir því, að hugverkaréttindi þriðja manns í alþjóðlegum kaupum séu aðeins í undantekningartilvikum því til fyrirstöðu, að kaupandi geti ráðstafað hlut með venjulegum og fyrirhuguðum hætti. En komi það fyrir, er um eins konar vanheimild að ræða, sem byggist á kröfu þriðja manns vegna hugverkaréttar. Þar sem 42. gr. Sp-sáttmálans tekur til sérstakra álitamála í alþjóðlegum kaupum, þótti við setningu lkpl. ekki rétt að taka ákvæðið inn í almennar reglur V. kafla laganna, en skipa því þess í stað í XV. kafla, sem hefur að geyma sérreglur um alþjóðleg kaup. Það kemur hins vegar greinilega fram í 4. mgr. 41. gr., að kaupandi getur að nánari skilyrðum fullnægðum gert kröfu, sem reist er á því, að hugverkaréttur hvílir á söluhlut, en gildissvið hennar er ekki hið sama og 96. gr.

Samkvæmt 1. mgr. 96. gr. er það í fyrsta lagi skilyrði fyrir beitingu ákvæðisins, að seljandi hafi verið í vondri trú á samningstímanum um réttindi þriðja manns. Í öðru lagi er það skilyrði, að krafa um hugverkaréttindi eigi sér stoð í þeim lögum, sem gerð er grein fyrir í a. eða b. liðum ákvæðisins, og að henni megi beita gagnvart kaupanda samkvæmt þeim. Í þriðja lagi gilda skyldur seljanda ekki samkvæmt a. lið 2. mgr. 96. gr., hafi kaupandi vitað eða mátt vita um réttinn eða kröfuna, og í fjórða lagi verður seljandi ekki ábyrgur, ef hann hefur fylgt þeim auðkennum, sem kaupandi hefur lagt til.

Við það er miðað, að unnt sé að beita 96. gr. lkpl. með lögjöfnun í þjóðlegum og norrænum kaupum. Eins og áður segir kemur fram í ákvæðinu sú regla, að seljandi skuli afhenda söluhlut án takmarkana, sem rekja má til hugverkaréttinda þriðja manns. Hins vegar hefur ákvæðið ekki að geyma fyrirmæli um áhrif þess, að hlutur er afhentur andstætt þeirri skyldu. Ákvæði 4. mgr. 41. gr. um áhrif

slíkra vanefnda eiga hins vegar beint við í alþjóðlegum kaupum, sbr. þó 97. gr.⁷⁵

Hin hlutlæga bótaregla vegna vanheimildar seljanda í lausafjár- og fasteignakaupum er sérregla, sem á ekki við um þær takmarkanir á ráðstöfunarheimild framseljanda, sem leiða má af almennum réttarreglum. Hin stranga ábyrgð vegna vanheimildar styðst við þau rök, að það standi aðalskuldara næst að þekkja rétt sinn yfir hlut eða öðru verðmæti og þar með þær einkaréttarlegu takmarkanir, sem kunna að vera á heimild hans til að ráðstafa verðmætinu með samningi til annars manns. Þessi sjónarmið eiga ekki alls kostar við, þegar um kvaðir eða höft opinbersréttarlegs eðlis er að ræða, því þar standa báðir aðilar almennt séð jafnfætis, hvað varðar möguleikann til að kynna sér tilvist slíkra hafta og kvaða. Á þessu sjónarmiði byggir væntanlega sú takmörkun, sem gildir við 47. gr. flkpl. sætir, en þar er því slegið föstu, að fara eigi eftir ákvæðum laganna um galla, ef á fasteign eru kvaðir eða höft opinbersréttarlegs eðlis, og er í athugasemdu grg. nefndur í dæmaskyni almennur umferðarréttur um lóð. Á kaupandi þá rétt á að beita þeim vanefndaúrræðum, sem gilda, þegar fasteign er gölluð. Er þetta í meginatriðum sama regla og gildir um vanheimildatilvik, sem 46. gr. laganna tekur til, en með þeirri mikilvægu takmörkun þó, að hin hlutlæga regla 2. mgr. 46. gr. gildir ekki.⁷⁶

Í f. lið 15. gr. nkpl. segir, að leiði annað ekki af samningi, skal söluhlutur vera í samræmi við kröfur opinbers réttar, sem gerðar eru í lögum eða opinberum ákvörðunum, sem teknar eru á grundvelli laga á þeim tíma, sem kaup voru gerð, ef neytandinn ætlar ekki að nota hlutinn á þann hátt, að kröfurnar séu þýðingarlausar. Telst söluhlutur gallaður, ef hann er ekki í samræmi við þetta. Samkvæmt 33. gr. laganna ber seljandi hlutlæga ábyrgð

á galla. Í 5. tl. 1. mgr. 60. gr. húsaleigul. kemur fram, að leigjanda er heimilt að rifta leigusamningi, ef réttur leigjanda er verulega skertur vegna laga eða annarra opinberra fyrirmæla eða vegna þess að hann fer í bága við kvaðir, sem á eigninni hvíla. Er síðan tekið fram, að leigusali beri og bótaábyrgð á beinu tjóni leigjanda af völdum slíkrar skerðingar, ef hann vissi eða mátti vita um hana við gerð leigusamnings og lét hjá líða að gera leigjanda viðvart.

Traustfangsreglur geta leitt til þess, að kaupandi vinni rétt yfir söluhlut í samræmi við efni samnings hans og seljanda, þrátt fyrir vanheimild. Þetta kemur þó ekki sjálfkrafa í veg fyrir, að kaupandinn geti borið fyrir sig vanheimild. Jafnvel þótt kaupandinn sé í góðri trú, er ekki hægt að þvinga hann til að bera fyrir sig traustfangsreglur, þegar hann fær vitneskju um, að þriðji maður á rétt yfir hlutnum. Þetta gildir örugglega, þegar seljandinn hefur verið í vondri trú við kaupin, og hugsanlegt er, að kaupandinn geti einnig í öðrum tilvikum valið að bera fyrir sig vanheimild gagnvart seljandanum. Það er forsenda fyrir beitingu reglnanna um vanheimild, að um sé að ræða rétt, sem þriðji maður getur borið fyrir sig gagnvart kaupandanum. Ef réttur þriðja manns er þess eðlis, að alls ekki er unnt að bera hann fyrir sig gagnvart kaupanda, hvort sem kaupandinn er í góðri trú eða ekki, er ekki um vanheimild að ræða. Réttindi þriðja manns verða með öðrum orðum að snúast um rétt, sem takmarkar ráðstöfunarrétt kaupandans miðað við það, sem samið hefur verið um.

Það tímamark, sem skiptir máli við mat á því, hvort um vanheimild samkvæmt 1. mgr. 41. gr. lkpl. sé að ræða, er þegar áhættan af söluhlut flyst frá seljanda til kaupanda. Þetta segir ekki berum orðum í ákvæðinu, en tilvísun þess til reglna um galla felur í sér, að ákvæði 21. gr. laganna gildir hér, eftir

⁷⁵ Sjá Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 883 og 940-941.

⁷⁶ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1481.

því sem við á. Seljandinn er því ábyrgur bæði vegna upprunalegrar vanheimildar, þ.e. vanheimildar sem var til staðar við samningsgerð og eftirfarandi vanheimildar, þótt bótareglurnar séu mismunandi. Ef afhendingu söluhlutar hefur seinkað vegna þess, að þriðji maður hefur borið fyrir sig rétt yfir hlutnum, gilda reglurnar um afhendingardrátt. Sama gildir, ef söluhlutur eftir kaup er seldur öðrum manni, sem hefur veitt hlutnum viðtöku í góðri trú. Reglurnar um afhendingardrátt eiga einnig við, ef hluturinn eftir kaup en fyrir afhendingu hefur verið seldur nauðungarsölu eða þrotabú seljanda hefur tekið umráð hans. Sérstök álitamál koma upp, þegar um er að ræða aðgerðir af hálfu opinberra aðila. Ef stjórnvald hefur lagt hald á hlut fyrir afhendingu, eða afhending hlutar getur ekki átt sér stað vegna innflutnings- eða útflutningsbanns stjórnvalda, er eðlilegt að fella tilviknið undir afhendingardrátt. Ef ákvarðanir eða aðgerðir yfirvalda leiða til þess, að afhenda verður hlut í annarri gerð en upphaflega var gert ráð fyrir, eða söluhlut verður að afhenda án tiltekinna aukahluta, er ýmist unnt að lita á tilviknið sem hreint gallatilvik eða sem afhendingardrátt varðandi aukahlutina, sbr. 43. gr.⁷⁷

5.0 GREIÐSLUDRÁTTUR KAUPANDA

5.1 *Almenn atriði*

Vanefnd kaupanda á skuldbindingum sínum í lausafjárkaupum felst oftast í því, að hann greiðir ekki kaupverðið eða hann greiðir það of seint. Eins og áður er fram komið hafa lkpl. ekki einungis að geyma ákvæði um afleiðingar vanefnda aðila á aðalskyldunni samkvæmt kaupsamningnum, heldur líka ákvæði um afleiðingar vandefnda á hinum svokölluðu aukaskyldum. Hvað kaupanda

varðar getur hér verið um að ræða vanefndir á mismunandi skyldum til að stuðla að því, að seljandinn geti efnt skyldur sínar, t.d. með því að afhenda ekki teikningar eða leiðbeiningar í pöntunarkaupum eða að veita seljanda ekki aðgang að því húsnæði, þar sem setja á söluhlut upp.

Heimildir seljanda vegna vanefnda kaupanda á skyldum sínum eru að meginstefnu til þær sömu og heimildir kaupanda þegar seljandi afhendir ekki hið selda, sbr. upptalning 1. mgr. 51. gr. lkpl. Seljandi getur í *fyrsta lagi* haldið eftir sinni eigin greiðslu, og leiðir það í sjálfu sér af þeirri meginreglu, sem fram kemur í 1. mgr. 10. gr. laganna um, að hönd selji hendi. Í *öðru lagi* getur seljandi valið milli þess að halda fast við kaup eða krefjast riftunar, og eru skilyrði riftunar mismunandi eftir því, hvort vanefnd kaupanda lýsir sér í greiðsludrætti (52. og 54. gr.) eða hvort um annars konar vanefnd kaupanda er að ræða (53. og 55. gr.). Í *þriðja lagi* ber kaupandi, ef um drátt á greiðslu kaupverðsins er að ræða, stjórnunarábyrgð á því tjóni, sem afhýst, sbr. 1. mgr. 57. gr. lkpl., með þeim takmörkunum sem þar greinir, og nær ábyrgð hans bæði til beins og óbeins tjóns.⁷⁸ Þegar um er að ræða vanefndir kaupanda á öðrum skyldum hans en skyldunni til að greiðslu kaupverðsins, fer um skaðabótaábyrgð hans eftir þeim reglum, sem fram koma í 27. gr. lkpl. Í því felst, að kaupandi ber stjórnunarábyrgð, en á grundvelli hennar bætist beint tjón seljanda, en sé um sök kaupanda að ræða, ber honum á sakargrundvelli að bæta allt tjón seljanda, þ.e. bæði beint og óbeint tjón hans.⁷⁹ Ákvæði 1. mgr. 51. gr. er byggt upp á sama hátt og hefur sama hlutverk og 1. mgr. 22. gr. (afhendingardráttur af hálfu seljanda) og 1. mgr. 30. gr. (galli á söluhlut).⁸⁰

Ákvæði 1. mgr. 51. gr. á í fyrsta lagi við, ef kaupandi greiðir ekki kaupverðið. Er með því bæði átt við það, þegar kaupverðið er

⁷⁷ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 881-882.

⁷⁸ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 899.

⁷⁹ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 899. Sjá einnig hvað norskan rétt varðar **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten i ett nøtteskall,

bls. 152.

⁸⁰ Ákvæðið svarar til 61. gr. Sp-sáttmálaus. Í eldri lögum, nr. 39/1922, var ekki sambærilegt ákvæði. Sjá nánar Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 892-893.

alls ekki greitt og eins, þegar dráttur verður á greiðslu þess. Hér undir geta einnig fallið aðrar vanefndir varðandi greiðsluna, t.d. þegar greitt er með röngum gjaldmiðli eða á röngum stað. Í öðru lagi á ákvæði 1. mgr. við, ef kaupandi fullnægir ekki öðrum skyldum sínum samkvæmt samningi eða lkpl. Hér er t.d. átt við þær skyldur, sem nefndar eru í 50. gr. um atbeina kaupanda að efdum. Skilyrði þess, að kaupandinn geti borið fyrir sig vanefndaúrræði skv. 1. mgr. er, að vanefndir verði hvorki raktar til seljanda né atvika, sem hann varða. Meginmáli skiptir, hvar orsaka vanefndanna er að leita, en ekki hvort öðrum hvorum sammingsaðila er um þær að kenna.

Sá réttur seljanda skv. 2. másl. 1. mgr. 51. gr., að geta haldið eftir greiðslum skv. 10. gr. ásamt því að krefjast vaxta skv. 71. gr., getur verið virkt úrræði til þess að þvinga fram greiðslu. Í þeim tilvikum, þar sem kaupandinn neitar að ljá atbeina sinn að efdum, mun réttur seljanda til þess að halda eftir greiðslu þó hafa litla sjálfstæða þýðingu. Það segir sig sjálft, að seljandi getur ekki samtímis rift kaupum og krafist efnda, en að öðru leyti útiloka mismunandi vanefndaúrræði ekki fyrirvaralaust beitingu hvers annars. Það er undir skilyrðum viðkomandi ákvæða komið, að hvaða marki einstökum úrræðum verður beitt í tilefni vanefndar. Þannig verður t.d. vaxta aðeins krafist af kaupverði, þegar um greiðsludrátt er að ræða.⁸¹

Ákvæði 2. mgr. 51. gr. lkpl. tengjast því álitafni, að hvaða marki seljandi á rétt á að krefjast efnda samkvæmt aðalefni sammings á þeirri skyldu kaupanda að veita söluhlut viðtöku. Fram kemur í ákvæðinu, að sinni kaupandi ekki þeirri skyldu sinni að veita söluhlut viðtöku, og það verður hvorki rakið til seljanda né atvika, sem hann varða, getur seljandinn einungis krafist riftunar skv. 55. gr. eða skaðabóta skv. 2. mgr. 57. gr. eða 58. gr. Af þessum tilvisunum og með samamburði við 52. og 53. gr. sést, að meginreglan

er sú, að seljandinn getur ekki krafist þess, að kaupandinn efni samninginn *inn natura* með því að veita söluhlut viðtöku. Að öðru leyti eiga við ákvæðin í XI. kafla um umönnun söluhlutar, ef kaupandi veitir honum ekki viðtöku. Það felur m.a. í sér, að seljandinn á rétt á skaðabótum vegna kostnaðar, sem hann hefur haft af því að annast söluhlut.⁸² Sambærileg regla gildir samkvæmt 2. mgr. 49. gr. fkpl.

Í V. kafla fkpl. er fjallað um vanefndaúrræði seljanda. Skyldur kaupanda eru ekki eins flóknar og seljanda. Skyldur kaupanda felast fyrst og fremst í greiðslu kaupverðsins á umsömdum gjalddögum, en hann kann einnig að þurfa að yfirtaka áhvilandi veðskuldir, sé um það samið, og afla lánsfjár, t.d. með því að fara í greiðslumat, gefa út fasteignaveðbréf og skipta fyrir húsbref, sem afhent eru seljanda eða seld til að unnt sé að greiða honum andvirði þeirra. Vanefndaúrræði seljanda mótast af skyldum kaupanda og mögulegum vanefndum á þeim.⁸³ Í 1. mgr. 49. gr. fkpl. er tekið fram, að seljandi geti, ef kaupverðið er ekki greitt eða kaupandi vanefnir aðrar skyldur sínar, beitt vanefndaúrræðum skv. a.-e.liðum (a. krafist réttra efnda skv. 50. gr., b. rift, c. krafist skaðabóta, d. haldið eftir greiðslu, e. krafist vaxta). Í athugasemdum greinargerðar með frumvarpi til fkpl. segir: “Í 2. mgr. er regla um úrræði kaupanda þegar seljandi vanefnir og afhending fasteignar hefur ekki farið fram. Með þessu orðalagi er átt við að kaupandi hafi ekki tekið við vörslum eignarinnar eða umráðum, þótt seljandi hafi réttilega boðið eignina til afhendingar. Gilda þá þau ákvæði sem tilgreind eru í málsgreininni. Það vekur athygli að samkvæmt þessu getur seljandi ekki krafist þess að kaupandi taki við eigninni. Reglur frumvarpsins veita seljanda ekki heimildir til þess að þvinga kaupanda til þess að taka við henni. Þetta er í samræmi

⁸¹ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 892-893.

⁸² Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 893.

⁸³ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1482.

við það sem talið hefur verið gildandi réttur, en nauðsynlegt er að taka af skarið um þetta. Er það, að því er lausafjárkaup varðar, gert með 51. gr. laga nr. 50/2000 um það efni. Hefur verið litið svo á að hagsmunir seljanda væru nægilega tryggðir með öðrum vanefndaúrræðum. Auk þess getur seljandi krafist bóta vegna kostnaðar sem hann hefur af umönnun eignarinnar. Þess ber einnig að geta að ekki er útilokað að seljandi geti beitt fleiru en einu vanefndaúrræði samtímis. Verður að meta heimildir hans í því efni hverju sinni”.⁸⁴

Í 3. mgr. 51. gr. er tekið fram, að réttur seljanda til skaðabóta og vaxta falli ekki brott, þótt hann neyti annarra úrræða eða slíkra úrræða verði ekki neytt. Af því leiðir, að þær heimildir, sem standa seljanda til bóða, útiloka ekki endilega hver aðra. Um röksemdir fyrir ákvæðinu vísast til þess sem áður segir um 1. mgr. 22. gr.⁸⁵

5.2 Skaðabótaskylda vegna greiðsludráttar

Seljandi getur samkvæmt 1. mgr. 57. gr. kpl. krafist skaðabóta fyrir tjón af völdum greiðsludráttar kaupanda, þ.e. þegar kaupandi greiðir ekki kaupverðið eða greiðir það of seint. Þetta gildir þó ekki, ef greiðsludrátt er að rekja til hindrana, sem kaupandi gat ekki haft stjórn á og ekki er með sanngirni hægt að ætlast til að hann hafi getað haft í huga við samningsgerðina, komist hjá afleiðingunum af eða yfirunnið. eru í ákvæðinu nefnd tvö dæmi þar um, sem hvað raunhæfust eru, þ.e. ef greiðsludráttur stafar af stöðvun almennra samgangna eða greiðslumiðlunar. Ákvæði 1. mgr. 57. gr. er í öllum aðalatriðum orðað líkt og 1. mgr. 27. gr. laganna, og byggir skaðabótaábyrgð kaupanda vegna greiðsludráttar samkvæmt því á hinni svokölluðu stjórnunarábyrgð. Í því felst, að ábyrgð kaupanda vegna

greiðsludráttar er nánast hlutlæg, því sjaldnast ber slíkar hindranir að höndum, sem gera greiðslu peningakröfu ómögulega. Ef bankastarfsmenn eru í verkfalli, getur kaupandi yfirleitt greitt í pósthúsi, og því er í slíku tilviki ekki um hindrun að ræða, sem kaupandi fær ekki ráðið við.⁸⁶

Samkvæmt 3. málsl. 1. mgr. 57. gr. lkpl. gilda ákvæði 2. og 3. mgr. 27. gr. laganna eftir því, sem við getur átt. Kaupandinn ber með öðrum orðum sambærilega ábyrgð á aðstoðarmönnum sínum og seljandinn gerir, og í tilvísuninni felst einnig, að greiðsluhindrun leysir aðeins undan ábyrgð meðan hún varir. Í lagagreininni er hins vegar ekki vísað til 4. og 5. mgr. 27. gr., en í því felst, að þegar um vanefndir á greiðslum er að ræða, ber kaupandinn sömu ábyrgð, hvort sem um beint eða óbeint tjón er að ræða.⁸⁷

5.3 Skaðabótaskylda vegna annars konar vanefnda

Ef kaupandi vanefnir aðrar skyldur sínar af skylduna til að greiða kaupverðið, leiðir af ákvæðum 2. mgr. 57. gr. lkpl., að reglur 27. gr. laganna gilda um bótaskyldu kaupandans. Í því felst sakarábyrgð, en á grundvelli hennar bætist allt fjártjón seljanda, bæði beint og óbeint, og stjórnunarábyrgð, en á grundvelli hennar bætist beint tjón.

Ákvæði 2. mgr. 57. gr. eiga í fyrsta lagi við, þegar kaupandi stuðlar ekki að efndum á þann hátt, sem um ræðir í a-lið 50. gr. Þar að auki gildir ákvæðið einnig, þegar kaupandi stuðlar ekki að efndum að öðru leyti, sbr. sjónarmið að baki 53. gr. Einnig tekur ákvæðið til þess, þegar kaupandi veitir hlut ekki nógu snemma viðtöku samkvæmt ákvæðum í b-lið 50. gr. Í öllum þessum tilvikum ber kaupandi ábyrgð samkvæmt ákvæðum 27. gr. Þetta felur í sér þann mun í samanburði við 1. mgr., að kaupandi ber hér aðeins sakarábyrgð að því er varðar

⁸⁴ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1482.

⁸⁵ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 893.

⁸⁶ Christian Fr. Wyller, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 151.

⁸⁷ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 899.

óbeint tjón. Að öðru leyti er ábyrgð kaupanda svipuð, hvort sem um er að ræða 1. eða 2. mgr. Þó er rétt að hafa í huga, að í b-lið 2. mgr. er það skilyrði bótaábyrgðar, að seljandi hafi sérstaka hagsmuni af því að losna við söluhlut. Af því leiðir, að kaupandi er yfirleitt ekki bótaskyldur fyrir það eitt að veita ekki söluhlut viðtöku.⁸⁸ Ákvæðið felur ekki í sér reglur um rétt seljanda til að krefjast bóta fyrir að annast söluhlut í þeim tilvikum, þegar kaupandi veitir hlut ekki viðtöku. Bætur vegna slíka útgjalda verða að styðjast við 75. gr.⁸⁹

Í 52. gr. fkpl. er fjallað um rétt seljanda til skaðabóta í tilefni af vanefndum kaupanda. Þar segir í 1. mgr., að seljandi geti krafist skaðabóta fyrir tjón vegna greiðsludráttar. Þetta gildi þó ekki, ef greiðsla kaupanda fer ekki fram vegna þess, að stöðvun hefur orðið í greiðslumiðlun banka eða lánastofnana eða af öðrum ástæðum, sem kaupandi fær alls ekki ráðið við og ekki er sanngjarnt að ætla að hann hafi reiknað með hindruninni, þegar kaupsamningur var gerður eða gæti hafa bægt henni frá eða forðast afleiðingar hennar. Reglur 2. og 3. mgr. 34. gr. gilda, eftir því sem við getur átt. Í 2. mgr. 52. gr. segir, að seljandi geti krafist skaðabóta skv. 34. gr. fyrir það tjón, sem hann varð fyrir vegna þess að: a. kaupandi efnir ekki aðrar skyldur en greiðslu kaupverðsins, eða b. kaupandi tekur ekki við fasteign á réttum tíma, þegar seljandi hefur ríka hagsmuni af því að afhenda hana. Í athugasemdum greinargerðar með frumvarpi til fkpl. segir svo um 52. gr.: “Í þessari grein eru fyriræli um skaðabótarétt seljanda vegna vanefnda af hálfu kaupanda. Er leitast við að gæta samræmis við skaðabótarétt kaupanda vegna vanefnda af hálfu seljanda að því er varðar bótagrundvöll í þeim mæli sem unnt er. Er í greininni

vísad til 34. gr. frumvarpsins til hagræðis. Í 1. mgr. er mælt fyrir um rétt seljanda til skaðabóta vegna greiðsludráttar af hálfu kaupanda. Skaðabótaskylda kaupanda byggist á svonefndri stjórnunarábyrgð, en eins og áður hefur verið rakið þarf mikið til að hún leysi kaupanda undan bótaskyldu, a.m.k. í nokkurn tíma, þótt slíkt kunni að geta verið í fáeina klukkutíma eða dag vegna bilunar í greiðslumiðlun. Má um stjórnunarábyrgðina vísa til fyrri skýringa um hana, en áréttta verður að um skyldu til peningagreiðslu er að ræða, sem gerir ríkari kröfur til kaupanda en þegar um annars konar greiðslu er að ræða. Í 3. máls. 1. mgr. er vísað til 2. og 3. mgr. 34. gr. og mælt fyrir um að þær gildi eftir því sem við getur átt. Í þessari tilvísun felst að kaupandi ber ábyrgð á þeim sem hann felur að efna kaupsamninginn fyrir sig og hann losnar ekki undan ábyrgð nema sá þriðji maður mundi losna sjálfur á grundvelli reglunnar um stjórnunarábyrgð. Þá felst í þessu að hann losnar aðeins undan ábyrgð þann tíma sem hindrunin varir. Vakin er athygli á því, að ekki er vísað til 1. og 4. mgr. 34. gr. Í því felst að við greiðsludrátt er bótaábyrgð kaupanda reist á sama grundvelli, hvort heldur sem um beint eða óbeint tjón seljanda er að ræða. Ábyrgð hans mundi eingöngu takmarkast af almennum reglum. Í 2. mgr. er kveðið á um bótarétt seljanda vegna annarra vanefnda kaupanda en greiðslu kaupverðs og viðtökudráttar af hans hálfu. Þá gilda reglur 34. gr. um bótagrundvöll og önnur atriði. Í því felst að byggt er á stjórnunarábyrgð og að gerður er greinarmunur á beinu og óbeinu tjóni, þannig að aðeins kemur til bótaréttar vegna óbeins tjóns ef kaupandinn hefur sýnt af sér saknæma háttsemi, en einnig er hugsanlegt að samið hafi verið um ábyrgð hans á óbeinu tjóni einnig í öðrum tilvikum.”⁹⁰

88 Christian Fr. Wyller, *Kjopsretten i ett nøtteskall*, bls. 152.

89 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 899.

90 Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1484.

5.4 *Upplýsingaskylda um hindrun*
Ef hindrun tálmar því, að kaupandi geti efnt kaupin á réttum tíma, skal hann samkvæmt ákvæðum 58. gr. lkpl. tilkynna seljanda um hindrunina og áhrif hennar á möguleika sína til efnda. Fáir seljandi ekki slíka tilkynningu innan sanngjarns tíma frá því að kaupandinn vissi eða mátti vita um hindrunina, getur seljandi krafist bóta fyrir það tjón, sem hann hefði getað komist hjá, ef hann hefði fengið tilkynninguna í tíma. Regla þessi leggur þær skyldur á kaupanda að tilkynna seljanda um hindrun og áhrif hennar á möguleika sína til að efna kaupin. Samkvæmt greininni ber seljandi hlutlæga ábyrgð á því tjóni, sem unnt var að komast hjá, ef tilkynnt hefði verið skv. 58. gr. Tilkynningarskyldan gildir einnig að því er varðar hindranir, sem kaupandi ber ekki ábyrgð á skv. 57. gr. Orðalag 58. gr. er í samræmi við orðalag 28. gr. um upplýsingaskyldu seljanda í sambærilegum tilvikum.⁹¹

6.0 ÁKVÖRÐUN FJÁRHÆÐAR SKAÐABÓTA

6.1 Yfirlit

Í 2. – 5. kafla hér að framan var fjallað um skilyrði þess, að seljandi og kaupandi í lausafjárkaupum verði bótaskyldir hvor gagnvart hinum vegna vanefnda á samningnum, þ.e.a.s. umfjöllin var um bótgrundvöllinn sem slíkan. En þótt skilyrði skaðabóta séu fyrir hendi, er ekki þar með sagt, að samningsaðili fái greiddar skaðabætur, því hann á einungis rétt á að fá bætt það fjártjón, sem vanefndin hefur sannanlega valdið honum. Er þetta stundum orðað svo, að orsakasamband þurfi að vera milli fjártjóns samningsaðila og vanefndar gagnaðila, sbr. það orðalag 1. málsl. 1. mgr. 67. gr. lkpl., að *skaðabætur vegna vanefnda af hálfu annars samningsaðila skulu svara til þess*

tjóns ... sem gagnaðili bíður vegna vanefndarinnar. Í þessu felst, að þótt skilyrðum skaðabóta sé fullnægt, þ.e. bótgrundvöllur sé til staðar, er hugsanlegt, að skuldari (sá sem vanefnd veldur) komist eigi að síður hjá greiðslu skaðabóta vegna þess að vanefndin hefur ekki valdið viðsemjanda hans neinu fjártjóni. Kaupandi, sem ekki fær söluhlut afhentan, hefur t.d. keypt sambærilegan hlut annars staðar á sama verði og ekki haft af því aukakostnað og því ekkert fjártjón beðið.

Í X. kafla lkpl. er fjallað um ákvörðun fjárhæðar skaðabóta, en sambærilegar reglur var ekki að finna í eldri kpl. nr. 39/1922. Var í tíð þeirra laga byggt á almennum ólögfestum reglum þar að lútandi. Reglur X. kafla eru sameiginlegar fyrir allar tegundir vanefnda, og skiptir því að meginstefnu til ekki máli við beitingu þeirra hvor á í hlut seljandi eða kaupandi, og hvort um er að ræða afhendingarrátt, galla eða greiðslurátt. Verður í 6. kafla ritgerðarinnar gerð grein fyrir meginreglum laganna um ákvörðun fjárhæðar skaðabóta.

Rétt er í upphafi að hafa í huga, að sú meginregla gildir samkvæmt lkpl., að samningsaðili á einungis rétt á að fá bætt fjárhagslegt tjón sitt. Þótt samningsaðili hafi vegna vanefndar viðsemjanda síns orðið fyrir einhvers konar óhagræði eða hugarangri veitir það honum ekki rétt til skaðabóta, ef það hefur ekki jafnframt haft í för með sér fjártjón.

Þá ber og til þess að líta, að lkpl. greina eins og fram er komið á milli beins tjóns og óbeins tjón. Það atriði, hvort samningsaðili, sem orðið hefur fyrir vanefnd, á rétt á bótum fyrir allt fjártjón sitt, þ.e. bæði beint tjón og óbeint, ræðst af bótgrundvöllum, þ.e.a.s. þeirri reglu laganna sem mælir fyrir um skilyrði skaðabóta í viðkomandi tilviki. *Stjórnunarábyrgð* felur í sér viðtækan

⁹¹ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 899.

bótagrundvöll, en á móti kemur, að umfang skaðabótanna er takmarkað og birtist í því, að samkvæmt lögnum bætist einungis beint tjón, þegar stjórnunarábyrgð er grundvöllur bótaábyrgðar. Þegar um sakarábyrgð er að ræða, eru bótaskilyrðin hins vegar þrengri, en á móti kemur að ábyrgðin er viðtækari í þeim skilningi, að á grundvelli sakarábyrgðar bætist allt fjártjón sanningsaðila, þ.e. beint tjón og óbeint. Lagatæknilega birtist þetta með þeim hætti, að í 1. mgr. 67. gr. lkpl. kemur fram meginreglan um það, að tjónþoli eigi rétt á fullum bótum fyrir fjárhagslegt tjón sitt. Í 2. mgr. er það síðan skilgreint, hvað teljist óbeint tjón, og í þeim ákvæðum laganna, þar sem mælt er fyrir um grundvöll stjórnunarábyrgðar, er tekið fram, að sú ábyrgð nái ekki til óbeins tjóns, þ.e. óbeina tjónið er dregið frá.⁹² Beint tjón er samkvæmt framansögðu ekki skilgreint berum orðum í lögnum, en það leiðir hins vegar af 2. mgr. 67. gr. með gagnályktun, þ.e. beint tjón er það tjón, sem bætist samkvæmt meginreglu 1. mgr. og telst ekki óbeint tjón í skilningi 2. mgr. 67. gr.⁹³

Í raun má segja, að lkpl. geri samkvæmt framansögðu ráð fyrir því, að þremur skilyrðum þurfi að vera fullnægt svo sanningsaðili eigi rétt til skaðabóta samkvæmt lögnum í tilefni vanefndar viðsemjanda síns. Í fyrsta lagi þarf að vera til staðar bótagrundvöllur, þ.e. skilyrðum bótaskilyrðu þarf að vera fullnægt. Í öðru lagi þarf sá, sem skaðabóta krefst að hafa beðið fjártjón vegna vanefndar viðsemjanda síns, þ.e. orsakasamband þarf að vera á milli fjártjónsins og vanefndarinnar, sbr. 1. másl. 1. mgr. 67. gr. lkpl. Samkvæmt þessu bætist ófjárhagsleg tjón ekki á grundvelli laganna. Í þriðja lagi bætist einungis það tjón, sem sanningsaðili gat með sanngirni séð fyrir

sem hugsanlega eða sennilega afleiðingu vanefndar sinnar, sbr. 2. másl. 1. mgr. 67. gr., en þar kemur vávænisskilyrðið fram, þ.e. að tjónið megi telja sennilega afleiðingu þess verknáðar, sem í hlut á.⁹⁴

Í 1. mgr. 59. gr. fkpl. kemur fram, að geti annar sanningsaðila krafist skaðabóta vegna vanefnda, skuli bætunna svara til þess fjárhagslega tjóns, sem hann hefur orðið fyrir vegna þeirra. Þetta á þó aðeins við um tjón, sem sá, er ábyrgð ber, gat með sanngirni séð fyrir sem sennilega afleiðingu vanefnda. Um ákvæði 1. mgr. segir svo í athugasemdum greinargerðar með frumvarpi til fkpl.: “Í 1. mgr. er mælt fyrir um það að bætun skuli svara til þess fjárhagslega tjóns sem viðsemjandinn verður fyrir. Frá þessu verður gagnályktað á þann veg að ekki eigi að bæta ófjárhagslegt tjón. Er það í samræmi við viðurkenndar meginreglur á þessu sviði. Verður að telja að skýra beri 1. mgr. 67. gr. laga um lausafjárkaup, nr. 50/2000, með sama hætti þótt ekki sé tekið fram í henni að aðeins fjártjón sé bætt (sbr. skýringar í athugasemdum með tilvitnaðri grein í Alþingistiðindum, 1998.99, A-deild, bls. 1664.1671). Meginreglan er sú að allt fjártjón, sem leiðir af vanefndinni, skuli bæta. Frá þessu kunna að vera gerðar undan tekningar því skv. 2. másl. getur komið með takmörkun á bótum ef tjón getur ekki með sanngirni talist sennileg afleiðing vanefndar. Það verður að líkindum mjög fatítt að til takmörkunar á ábyrgð komi vegna þessa ákvæðis, enda oftast fyrirséð hvaða tjón getur hlotist af vanefndum í fasteignakaupum og reglur um sennilegar afleiðingar tjóns hafa verið skýrðar svo að gera megi ríkar kröfur til hins bótaskylda í þessum efnum.”⁹⁵

⁹² Í 4. mgr. 27. gr. lkpl. segir, að reglur 1.-3. mgr. eigi ekki við um óbeint tjón samkvæmt 2. mgr. 67. gr. Í 2. mgr. 40. gr. segir, að reglur 1. mgr. eigi ekki við um sams konar óbeint tjón og nefnt er í 2. mgr. 67. gr. í 1. mgr. 57. gr. segir, að ákvæði 2. og 3. mgr. 27. gr. gildi, eftir því, sem við getur átt. Par er hins vegar ekki vitnað til 4. og 5. mgr. 27. gr., en í því felst, að þegar um vanefndir kaupanda á greiðslum er að ræða, ber kaupandi

sómu ábyrgð, hvort sem um beint eða óbeint tjón er að ræða, sbr. umfjöllun í kafla 5.2 hér að framan.

⁹³ Christian Fr. Wyller, Kjöpsretten i ett notteskall, bls. 92-93 og Erling Selvig, Kjöpsrett til studiebruk, bls. 123-124.

⁹⁴ Sjá Roald Martinussen, Kjöpsrett, bls. 159-161.

⁹⁵ Alþt. 2001-2002, þsjk. 291, bls. 1488.

6.2 Útreikningur skaðabóta – Tengsl við almennar reglur fjármunaréttarins

Meginregla fyrri málsliðar 1. mgr. 67. gr. lkpl. er sú, að tjón samningsaðila, sem er að rekja til vanefndar viðsemjanda hans, skal bæta honum *að fullu*. Sá, sem fyrir vanefnd verður, skal því í fjárhagslegu tilliti verða eins settur og gagnaðili hefði réttilega efnt samninginn, en í þessu felst, að skaðabætur samkvæmt lkpl. er ákvarðar á *efndabótagrundvelli*, en ekki sem vangildisbætur. Tjónþoli á einungis rétt á því samkvæmt ákvæðinu að fá *fjárhagslegt tjón* sitt bætt, og er það skýrlega tekið fram í athugasemdum greinargerðar í skýringum við ákvæðið. Ófjárhagslegt tjón bætist því ekki, og er áður að þessu vikið.⁹⁶ Í ákvæðinu eru nefndir þrír ólíkir liðir, sem bæta skal, þ.e. útgjöld, verðmunur og tapaður hagnaður, en ekki er þar um tæmandi upptalningu að ræða. Ákvæðið gildir um bætur fyrir tjón á söluhlut og afleiðingar þess, en um tjón, sem verður á öðrum munum en söluhlutum sjálfum, er fjallað í d-lið 2. mgr. 67. gr.⁹⁷

Síðari málsliður 1. mgr. 67. gr. lkpl. takmarkar réttinn til skaðabóta við það tjón, sem aðili gat með sanngirni séð fyrir sem hugsanlega eða *sennilega afleiðingu* vanefndanna.⁹⁸ Í þessu felst ekki neins konar sakarregla, heldur fyrst og fremst regla um það, að tjónþoli geti ekki krafist skaðabóta fyrir sérhvert það tjón, sem hægt er að rekja til vanefndar. Slíka takmörkun leiðir og af hinni hefðbundnu vávænisreglu, og gengur regla ákvæðisins í sömu átt. Ákvæðið er því fyrst og fremst ákveðinn vegvísir eða leiðbeining við ákvörðun skaðabóta, sem útilokar skaðabætur fyrir fjarlægjar og óvissar afleiðingar vanefnda. Er með þessu gert ráð fyrir mati á því, hvort eðli tjóns og umfang mátti með sanngirni sjá fyrir sem

afleiðingu vanefndanna. Hvað aðili í raun og veru sá fyrir eða mátti sjá, skiptir í sjálfu sér ekki máli. Ákvæðið ber að skilja svo, að bætur séu ekki takmarkaðar að neinu leyti við það tjón, sem kallast má „venjulegt“ heldur er miðað við það, hvað með sanngirni mátti sjá fyrir sem hugsanlega afleiðingu vanefndanna, þ.e. *einstaklingsbundið* tjón.

Niðurstaða um það, *hvenær* sjá mátti afleiðingarnar fyrir, verður að ráðast af eðli vanefnda og hvenær þær urðu. Ef vanefndir eru vegna atburðar, sem ekki verður rakinn til sakar aðila, er sanngjarnt að miða við atvik, sem aðilar þekktu eða máttu þekkja við samningsgerðina. Ef vanefndin er hins vegar afleiðing mistaka eða vanrækslu af hálfu aðila, eftir að kaup voru gerð, verður matið að taka mið af því tímamarki, þegar vanefnd varð. Hvað alþjóðleg kaup varðar kemur þessi takmörkun einnig fram í 3. mgr. 70. gr. laganna, og verður nánar vikið að því ákvæði hér á eftir.⁹⁹

Skaðabætur eiga einvörðungu að bæta það, sem stundum er nefnt *nettó* tjón samningsaðila. Í því felst m.a., að hafi tjónþoli vegna vanefnda komist hjá kostnaði, sem hann hefði orðið að bera, ef samningur hefði verið réttilega efndur, ber að draga þá fjárhæð frá við ákvörðun skaðabóta. Þetta kemur ekki berum orðum fram í lagaákvæðinu en leiðir af almennum reglum um skaðabætur innan samninga. Ákvæði 69. gr. felur í sér undantekningu frá þeirri reglu, að það sé einungis hið raunverulega fjártjón, sem bæta skal. Tjónþoli getur samkvæmt því ákvæði, þ.e. 69. gr., krafist þess að fá bætann muninn á kaupverðinu og gangverði hlutarins án þess að þurfa að sýna fram á, að mismunurinn sé raunverulegt fjártjón hans.¹⁰⁰

Ef aðilar hafa samið um *féviti* í einni eða

⁹⁶ Í athugasemdum grg. segir m.a. svo um 67. gr., að ákvæðið gildi einvörðungu um fjárhagslegt tjón og að jafnaði aðeins um einstaklingsbundið tjón, sem aðili kaupsamnings verði fyrir. Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 913. Sjá hvað norskan rétt varðar **Erling Selvig**, Kjöpsrett til studiebruk, bls. 123.

⁹⁷ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 913. Sjá einnig umfjöllun hjá **Christian Fr. Wyller**, Kjöpsretten i ett natteskill, bls. 93.

⁹⁸ Sambærilegt ákvæði er einungis í norsku lausafjárkaupalögum en ekki í lagatextum annarra Norðurlandþjóða. Ákvæðið á sér nokkra hliðstæðu í 2. málsli. 74. gr. Sp-sáttmálans. Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 915. **Christian Fr. Wyller**, Kjöpsretten i ett natteskill, bls. 95.

⁹⁹ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 915-919.

¹⁰⁰ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 913-914.

annarri mynd vegna greiðsludráttar, vaknar sú spurning, hvort það eigi að koma til frádráttar kröfu um bætur fyrir raunverulegt fjárhagslegt tjón. Samningsákvæði um féviti er yfirleitt hugsað sem valkostur við hlið skaðabótareglna, annaðhvort þannig að þær útiloka aðrar tegundir skaðabóta, eða þannig að aðilar hafa valið milli þessara tveggja úrræða. Féviti getur á hinn bóginn einnig verið hugsað sem sérstök heimild eða úrræði til viðbótar hefðbundnum úrræðum laganna. Er ekki ástæða til að takmarka slíkt, og því ákvarðast samband févítis og venjulegra skaðabóta út frá túlkun á samningi aðila.¹⁰¹

Samkvæmt 1. mgr. 70. gr. lkpl. hvílir sú almenna skylda á tjónþola að gera sanngjarnar ráðstafanir til þess að *takmarka tjón sitt*. Vanræki hann þá skyldu, ber hann sjálfur þann hluta tjónsins, sem því nemur. Þótt í eldri kaupalögum væri ekki sambærilegt ákvæði, má segja, að regla lagagreinarinnar sé í samræmi við almennt viðurkennd sjónarmið, sem lögð hafa verið til grundvallar í íslenskum rétti við ákvörðun fjárhæðar skaðabóta, bæði innan og utan samninga. Ákvæðið leggur þá skyldu á aðila, að þeir reyni með beinum aðgerðum að takmarka tjón sitt.

Það ræðst af atvikum og aðstæðum í hverju tilviki, hvaða aðgerða verður krafist af aðilum við að takmarka tjón sitt. Ríftun og staðgönguráðstafanir eru dæmi um aðgerðir, sem eðlilegt getur verið að grípa til í því skyni að takmarka tjón sitt. Af ákvæðinu leiðir, að til slíkra aðgerða getur verið nauðsynlegt að grípa fljótt, ef meira tjón mundi ella af hljótast, sbr. og umfjöllun um 68. gr. hér á eftir.

Við mat í framangreindum efnum verður að taka tillit til þess, sem með sanngirni mátti ætlast til af samningsaðila á því tímamarki, þegar vanefnd varð. Þótt eftirfarandi skoðun

leiði í ljós, með hliðsjón af því hvernig máل þróuðust, að samningsaðili hefði átt að bregðast við ólíkt því, sem hann gerði, er ekki sjálfgefið, að hægt hafi verið að ætlast til hins sama af honum á því tímamarki, þegar vanefnd varð. Þá verður einnig að líta til þess, að aðili getur þurft ákveðinn tíma til þess að átta sig á, hvaða úrræðum sé hentugast að beita. Að öðru leyti verður að taka tillit til eðlis kaupanna og þess, sem venjulegt má telja í umræddri tegund viðskipta. Þannig verða t.d. að meginstefnu til ekki gerðar sömu kröfur til kaupenda í neytendakaupum og þeirra, sem hafa verslun og viðskipti að atvinnu sinni, þegar um staðgöngukaup er að ræða. Oft getur verið nauðsynlegt fyrir samningsaðila að hafa samband við gagnaðila sinn til þess að geta metið, til hvaða ráðstafana sé hentugast að grípa. Seljandi getur t.d. átt þess kost að útvega kaupanda annan hlut, sem getur til bráðabirgða komið í stað söluhlutar.¹⁰²

Í 60. gr. fkpl. ræðir um takmörkun tjóns og lækkun skaðabóta. Þar segir í 1. mgr., að vanræki samningsaðili skyldu sína til að takmarka tjón með hæfilegum aðgerðum, verður hann sjálfur að bera þann hluta tjónsins. Um ákvæðið segir svo í athugasemdum greinargerðar með frumvarpi til fkpl.: “Í 1. mgr. er kveðið á um afleiðingar þess að samningsaðili takmarkar ekki tjón sitt svo sem honum ber. Reglan er í samræmi við meginreglur kröfuréttar og skaðabótaréttar. Ákvæðið á jafnt við um kaupanda sem seljanda. Það verður að meta nokkuð eftir atvikum hve ríkar kröfur hvíla á samningsaðila að takmarka tjón sitt, þ.e. hvað teljast sanngjarnar eða hæfilegar aðgerðir af hans hálfu. Taka verður einnig tillit til þess að í samningssamböndum hvílir gagnkvæm trúnaðarskylda á aðilum, þannig að líklega er reglan um skyldu

101 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 914.

102 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 922-923.

til að takmarka tjón nokkuð strangari innan samninga en í skaðabótarétti.¹⁰³

Í 2. mgr. 70. gr. lkpl. er að finna almenna reglu um *mildun bótaábyrgðar*. Þar segir, að skaðabætur megi lækka, ef þær teljast ósanngjarnar fyrir hinn bótaskylda, þegar litið er til fjárhæðar tjónsins í samburði við það fjártjón, sem venjulega verður í sambærilegum tilvikum og atvika að öðru leyti. Skaðabætur má samkvæmt ákvæðinu lækka, ef þær teljast ósanngjarnar fyrir hinn bótaskylda aðila. Augljóst þarf að vera, að skaðabætur leiði til ósanngjarnrar niðurstöðu svo mildun bótaábyrgðar samkvæmt ákvæðinu geti komið til greina. Við matið verður að taka tillit til fjárhæðar tjóns í samburði við tjón, sem venjulega verður í sambærilegum tilvikum og miðað við atvik að öðru leyti.

Eins og leiða má af texta lagagreinarinnar, getur mildun bótaábyrgðar komið til greina, þegar um er að ræða lítt fyrirsjáanlegar afleiðingar vanefnda á samningsskyldu. Tjón, sem óbeint má rekja til vanefnda og leiðir að meira eða minna leyti af einstaklingsbundnum atvikum og aðstæðum hjá tjónþola, getur tjónvaldur almennt séð ekki gert ráð fyrir og takmarkað. Því er meiri ástæða en ella til að lækka skaðabætur vegna slíks tjóns, en þegar um er að ræða það, sem kalla má venjulegar afleiðingar vanefnda, jafnvel þótt um verulegt tjón sé að ræða. Mikilvægur þáttur við mat í þessum efnum er samburður á viðkomandi tjóni og því sem kalla má venjulegt tjón í sambærilegum tilvikum.

Í greininni er gert ráð fyrir *að taka megi tillit til atvika að öðru leyti*. Sem dæmi um slíkt má nefna atríði eins og tegund kaupa, hverjir samningsaðilar eru og ástæður vanefndanna, þ.m.t. hversu mikla vanrækslu sá hefur sýnt, sem vanefnir samninginn og framferði tjónþola. Þar til viðbótar verður að líta til fjárhæðar tjóns og fyrirbyggjandi möguleika á

vátryggingum. Þá verður einnig að taka tillit til þess, að hve miklu leyti tjónþoli vakti við samningsgerðina athygli viðsemjanda síns á sérstakri hættu sinni á að verða fyrir tjóni. Þörfin fyrir mildun ábyrgðar getur einnig ráðist af því, um hvers konar vanefndir er að ræða. Þannig má sem dæmi nefna, að yfirleitt verður síður um mikið ófyrirsjáanlegt tjón að ræða af völdum greiðsludráttar af hálfu kaupanda í samburði við það tjón sem leitt getur af vanefndum seljanda. Mildun ábyrgðar verður aðeins raunhæft að meta að því marki, sem skaðabætur takmarkast ekki samkvæmt öðrum reglum, t.d. 1. mgr. 67. gr., 1. mgr. 70. gr. og 3. mgr. 70. gr. laganna.¹⁰⁴

Í 2. mgr. 60. gr. fkpl. segir, að lækka megi skaðabætur, ef þær teljast ósanngjarnar í garð hins bótaskylda, þegar litið er til umfangs tjóns samborið við það tjón, sem venjulega verður í sambærilegum tilvikum, og atvika að öðru leyti. Reglan er hliðstæð hinni almennu lækkunarreglu 24. gr. skaðabotalaga, nr. 50/1993, sem einnig á við innan samninga og gildir því í fasteignakaupum. Eðlilegt þótti þó að leggja til sérstaka lækkunarreglu í frumvarpi til fkpl., einkum vegna þess að afleiðingar vanefnda eru oft fyrirséðar og því mjög sjaldan sem umfang þeirra verður slíkt, að óvenjulegt sé. Mundi því að líkindum fátítt að þessari reglu yrði beitt, enda er hún nokkru þrengri en tilvitnað ákvæði skaðabotalaga.¹⁰⁵

6.3 Einstakir liðir sem bætast

Í fyrri málslíð 1. mgr. 67. gr. lkpl. eru nefndir þrjár ólíkir liðir, sem skaðabætur skulu bæta, þ.e. útgjöld, verðmunur og tapaður hagnaður. Þessi upptalning er ekki tæmandi, og hún segir heldur ekkert til um skilyrði þess að krefjast megi bóta fyrir hvern einstakan lið.¹⁰⁶

Með *útgjöldum* í 1. mgr. 67. gr. er átt við kostnað, sem aðili hefur orðið fyrir vegna

103 Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1489.

104 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 923.

105 Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1489.

106 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 914.

vanefndanna. Sem dæmi má nefna kostnað vegna póst- og skeytasendinga, flutninga og ferðalaga. Kaupandinn hefur e.t.v. farið erindisleysu um langan veg til að sækja hlut, sem ekki var tilbúinn til afhendingar. Þá má einnig hugsa sér kostnað við að staðreyna tjón og umfang þess, eða kostnað við að senda hlutinn aftur til seljanda til viðgerðar. Kaupandinn getur einnig hafa lagt í kostnað við að draga úr afleiðingum vanefnda, t.d. með því að leigja hlut í stað þess, sem bæta skal. Ef það er kaupandinn, sem hefur vanefnt samninginn, getur seljandinn hafa orðið fyrir kostnaði við að selja hlutinn öðrum eða haft kostnað af því að innheimta kaupverðið. Útgjöld þau, sem hér eru nefnd, er unnt að fá bætt, jafnvel þótt sá, sem fyrir vanefndum verður, rifti kaupum og losni þar með við tjón, sem má rekja til þess, að samningurinn er honum óhagstæður.

Erftitt er að orða sanngjarna reglu, sem fullnægir þörfum kaupanda fyrir bætur vegna ófjárhagslegs tjóns, sem leiðir af vanefnd, t.d. vegna óhagræðis, tapaðs tíma og eigin vinnuframlags. Er ekki gerlegt að ákveða staðlaðar bætur fyrir óhagræði af þessu tagi. Þótt ekki sé í lögnum nein almenn regla um skaðabætur fyrir ófjárhagslegt tjón, stendur það ekki í vegi fyrir, að greiddar verði í sanngjörnum mæli bætur fyrir vinnu, sem sannanlega hefur verið innt af hendi í frítíma og þess háttar, en réttarframkvæmdinni er látið eftir að móta reglur um það efni. Eftir stendur þó sem aðalregla, að sé ekki unnt að staðreyna neitt fjárhagslegt tjón, getur ekki orðið um bætur að ræða.

Vilji seljandi ekki bæta úr vegna gallaðs söluhlutar, getur kaupandi krafist uppgjör á grundvelli afsláttar, sbr. 38. gr., eða skaðabóta á grundvelli 67.-70. gr., sem grundvallast á verðmuninum milli verðmætis hlutarins með eða án galla. Ef kaupandi gerir

við hlut á verkstæði, verða útgjöld hans í því sambandi skaðabætur hans, þó innan þeirra marka sem verðrýrnuninni nemur. Vilji kaupandinn ekki láta aðra gera við hlut eftir reikningi, verður að meta tjónið á grundvelli fyrrnefndra ákvæða. Slíkt mat yrði þó væntanlega miðað við, hvað viðgerð mundi kosta hjá fyrirtæki, sem tæki slíkar viðgerðir að sér.¹⁰⁷

Tjón í formi verðmunar getur komið til vegna verðsveiflna á markaði. Einnig getur verið um að ræða verðmun hjá hinum ýmsu afhendingaradilum. Það er forsenda skaðabóta vegnar verðmunar, að samningsaðili hafi orðið fyrir tjóni af þeim sökum, en ekki er það skilyrði, að hann hafi gert staðgönguráðstafanir, sbr. 69. gr. Skaðabætur vegna verðmunar geta orðið raunhæfar, t.d. þegar kaupandinn riftir kaupum vegna greiðsluráttar og verð fer hækkandi eftir samningsgerðina, þannig að hlut er nú einungis unnt að kaupa á hinu hærri verði. Með sama hætti getur seljandinn fengið skaðabætur vegna verðmunar, þegar kaupum er rift og verð fer lækkandi eftir gerð samningsins. Um skilyrði skaðabóta vegna verðmunar vísast að öðru leyti til þess, sem hér segir á eftir um 68. og 69. gr. laganna.

Ef kaupandi hefur orðið fyrir tjóni til viðbótar verðmuninum, er einnig unnt að fá það tjón bætt samkvæmt ákvæðum 67. gr. Ef hlutur er afhentur gallaður, en kaupum er ekki rift, verður við ákvörðun bóta að leggja til grundvallar verðmuninn milli ógallaðs hlutar og þess gallaða, sem afhentur var. Hugsanlega má þá miða við, hvort unnt sé að útvega annan ógallaðan hlut í staðinn, jafnvel þótt riftunarskilyrði 68. gr. sé ekki fullnægt. Þetta getur t.d. verið valkostur með hliðsjón af öðrum úrræðum, einkum nýrrar afhendingar eða viðgerðar. Slíkt uppgjör fer þá ekki fram beint eftir ákvæðum 68. eða 69. gr. laganna. Ef kaupandi bætir

sjálfur úr ástandi söluhlutar, fær hann að jafnaði bætt sanngjarnt framlag vegna þessa og að auki verðmun á ógölluðum hlut og söluhlut í bættu ástandi. Þar fyrir utan gæti hann hugsanlega fengið bætur fyrir missi hagnaðar eða vegna rekstrarstöðvunartjóns, ef skilyrði bóta skv. 2. mgr. eru fyrir hendi. Sjálfst kaupverðið skiptir ekki máli í þessu sambandi. Tilgangur bótaákvæðanna er að gera kaupanda eins settan fjárhagslega eins og hann hefði verið, ef samningurinn hefði verið efndur réttilega.¹⁰⁸

Skaðabætur vegna *tapaðs hagnaðar* geta verið raunhæfar að því marki sem hann verður ekki bættur á grundvelli verðmunar. Sem dæmi um þetta má nefna það tilvik, að kaupandi, sem rift hefur kaupum vegna greiðsludráttar, kemurekki við staðgöngukaupum, áður en sá, sem hann hefur selt hlutinn riftir kaupunum eða krefst skaðabóta. Um sambærilegt tilvik er að ræða, þegar vanefndir seljanda leiða til þess, að kaupandinn verður að selja hlutinn áfram á lægra verði en orðið hefði, ef samningurinn hefði verið réttilega efndur.

Um skaðabætur vegna *tapaðs hagnaðar* getur einnig verið að ræða, þegar kaup varða hlut, sem hefur verið sérstaklega búinn til fyrir kaupanda. Hluturinn er þá oft þannig í eðli sínu, að seljandinn hefur litla möguleika á að selja hann öðrum. Þegar seljandinn riftir kaupunum eða kaupandinn afpantar hlutinn, sbr. 2. mgr. 52. gr., verður seljandinn því af hagnaði, sem hann á kröfu til að fá bættan.

Ákvæðið mælir ekki nánar fyrir um, hvernig ákvarða á skaðabætur, þegar um pöntunarkaup er að ræða. Það verður því á endanum hlutverk dómstóla að ákvarða, hvort leggja beri til grundvallar kaupverðið og draga frá því útgjöld, sem komist var hjá og verðmæti þess, sem búið hefur verið til, eða hvort leggja á saman einstaka kostnaðarliði. En útreikningi verður að haga þannig, að raunverulegt tjón aðila sé

bætt.¹⁰⁹ Að öðru leyti vísast til 2. mgr. 52. gr. og sjónarmiða að baki þeirri grein.¹¹⁰

6.4 Óbeint tjón

6.4.1 Afmörkun á beinu og óbeinu tjóni
Í a-d liðum 2. mgr. 67. gr. lkpl. er óbeint tjón í skilningi laganna skilgreint með tæmandi talningu þeirra tilvika, sem undir hugtakið falla, en þar er um að ræða það, sem kalla má rekstrarstöðvunartjón, notagildistjón, samningshagsmunartjón og munartjón. Allt annað tjón, sem af vanefnd leiðir, ber að telja beint tjón samkvæmt lögnum. Skilgreining ákvæðisins á óbeinu tjóni getur að auki haft þýðingu sem leiðbeiningarregla við túlkun ákvæða í samningum, t.d. þar sem óbeint tjón, tapaður hagnaður og þess háttar er undanskilið ábyrgð.¹¹¹

Hugmyndin að baki ákvæðinu er að afmarka fjarlæga og lítt útreiknanlega tapsáhættu, sem erfitt er að reikna út, þegar hið fjárhagslega tjón er metið. Skilgreiningin á í meginatriðum við, hvort sem um vanefndir af hálfu kaupanda eða seljanda er að ræða, en í framkvæmd reynir sjálfsagt fremur á óbeint tjón, þegar um vanefndir af hálfu seljanda er að ræða, eins og reyndar má sjá af framsetningu ákvæðisins, sbr. t.d. b- og c-liði.¹¹²

Sá áskilnaður 2. málsl. 1. mgr. 67. gr. lkpl., að um sé að ræða tjón sem aðili gat með sanngirni séð fyrir sem hugsanlega afleiðingu vanefndar, hefur einnig þýðingu hér, og setur almennar takmarkanir fyrir bótaábyrgð. Þessi áskilnaður setur því í fyrsta lagi mörk, í hvaða mæli tjón skuli bætt sem beint tjón, og hann takmarkar í öðru lagi einnig ábyrgð varðandi bæði beint og óbeint tjón í alþjóðlegum kaupum, sbr. 3. mgr. 70. gr. lkpl. og 74. gr. Sp-sáttmáls.¹¹³ Hvað telst beint tjón í skilningi lkpl., kemur ekki beinlínis fram í 2. mgr. 67. gr. laganna,

108 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 914-915. **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 94.

109 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 915. **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 94.

110 Sjá nánar **Porgeir Örylgsson**, Efnidir in natura, bls. 328-329.

111 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 916.

112 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 813 og 916.

113 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 916.

en leiðir af því ákvæði með gagnályktun, eins og áður segir. Hefðbundið beint tjón er t.d. þess konar útgjöld sem nefnd eru í 1. mgr., tapaður hagnaður seljanda vegna riftunar og minnkað verðgildi gallaðs hlutar hjá kaupanda. Verðmunur sá, sem nefndur er í 68. og 69. gr., mundi einnig teljast beint tjón. Þegar gerðar eru staðgönguráðstafanir skv. 68. gr., mundi kostnaður þeim samfara einnig teljast beint tjón.¹¹⁴

Við mat á því, hvort tjón teljist beint eða óbeint, ræður það ekki úrslitum, hvort tjónþoli hefur orðið fyrir útgjöldum gagnvart þriðja manni, eða hvort tjónið birtist sem aukakostnaður í starfsemi tjónþolans. Ef kaupandinn hefur t.d. sent bíl til að sækja söluhlut, og hann farið erindisleysu, eiga útgjöld því samfara að bætast sem beint tjón, óháð því hvort kaupandinn hefur notað eigin bíl eða leigt bíl í þessum tilgangi. Á hinn bóginn verður tjónþoli að sýna fram á, að innri ráðstafanir hans hafi haft sérstakan kostnað í för með sér. Fyrir það, sem starfsmenn tjónþola hafa gert og fellur undir venjubúndna starfsemi, er ekki unnt að krefjast bóta, án þess að annað og meira komi til.¹¹⁵

Ákvæði laganna veita samningsaðila í vissum tilvikum ótvíræðan rétt til að fá bættan nánar tiltekinn kostnað, sbr. 3. mgr. 34. og 75. gr. lkpl. Skaðabótaskyldan byggist þá ekki á hinum almennu ákvæðum um skaðabætur, og í slíkum tilvikum á ekki við skiptingin í beint og óbeint tjón. Sama á t.d. við, þegar seljandinn notar rétt sinn til að bæta úr galla skv. 36. gr. Úrbætur fara þá fram á kostnað seljanda. Augljóst er, að seljandinn verður að bæta öll þau útgjöld, sem kaupandinn hefur orðið fyrir í þessu sambandi, óháð því hvort þau verða talin beint tjón eða óbeint.¹¹⁶

Í ýmsum ákvæðum fkpl. er gerður greinarmunur á beinu tjóni og óbeinu. Má sem dæmi nefna 34. og 43. gr., svo og 2.

mgr. 59. gr. þeirra laga. Greiningin í beint tjón og óbeint tjón hefur mikla þýðingu, þegar um bótaábyrgð seljanda er að ræða, en takmarkaða þýðingu um bótaábyrgð kaupanda. Samkvæmt 2. mgr. 59. gr. er óbeint tjón það tjón, sem tilgreint er í staflíðum a.- d, en annað tjón er þá beint tjón. Af því leiðir, að beint tjón teldist t.d. tjón, sem verður við að bæta úr galla, svo og verðmætisrýrningur á fasteign vegna galla. Þá mundu útgjöld, sem tjónþoli hefði t.d. af því að staðreyna galla, svo sem kostnaður við matsgerð eða annar sérfræðikostnaður, teljast beint tjón. Þess ber þó að geta vegna matskostnaðar, að í dómsmálum er hann almennt hluti af málskostnaðarkröfu, en það breytir ekki stöðu hans í þessu sambandi. Í þeim tilvikum, sem kaupum yrði rift, teldust t.d. stimpilgjöld og þinglýsingargjöld, sem sá, er riftir, hefði greitt, beint tjón hans.¹¹⁷

Á það skal minnt hér, sem áður er fram komið, að í 52. gr. nkpl., sem hefur að geyma sameiginlegar reglur um skaðabætur samkvæmt þeim lögum og á sér fyrirmynd í 67. gr. lkpl., er ekki greint á milli beins og óbeins tjóns líkt og gert er í lkpl. og fkpl. Neytandi getur því einnig krafist skaðabóta fyrir óbeint tjón. Rökin fyrir því að greina ekki á milli beins og óbeins tjóns í neytendakaupum eru m.a. þau, að tjón í neytendakaupum er yfirleitt annars eðlis en tjón, sem verður í kaupum á milli tveggja aðila, sem báðir hafa atvinnu sína af sölu. Þannig koma almennt ekki upp í neytendakaupum kröfur um skaðabætur fyrir tjón af völdum rekstrarstöðvunar eða tjón, sem rekja má til tapaðs hagnaðar. Það felur því í raun ekki í sér mikla víkkun á skaðabótaábyrgð seljanda að gera hann einnig ábyrgan fyrir óbeinu tjóni. Þó eru í 2. mgr. 52. gr. gerðar undantekningar á skaðabótaábyrgð að því er varðar líkamstjón og tjón í atvinnustarfsemi neytanda. Samkvæmt því ákvæðin á skaðabæturekkitil

114 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 916.

115 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 917.

116 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 917.

117 Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1488.

líkamstjóns (a.liður) og heldur ekki til tjóns, sem verður í atvinnustarfsemi neytanda (b.liður). Er það væntanlega mjög sjaldgæft, sem slíkt tjón verður í neytendakaupum, en með hliðsjón af hagsmunum seljanda þótti rétt við setningu nkpl. að undanþiggja slíkt tjón skaðabótaábyrgð.¹¹⁸

6.4.2 Tjón vegna rekstrarstöðvunar (rekstrarstöðvunartjón)

Skilgreiningunni á óbeinu tjóni er skipt í fjóra mismunandi flokka í a-d liðum 2. mgr. 67. gr. lkpl. Í a-lið er fjallað um það tjón, sem rekja má til rekstrarstöðvunar, þ.e. tjón sem leiðir af stöðvun eða samdrætti í framleiðslu eða viðskiptum. Hér undir mundi t.d. falla tjón, sem vanefndir seljanda valda kaupanda, þegar kaupandinn missir af framtíðarsamningum, eða hann getur ekki efnt samninga um vöruafhendingar, sem gerðir hafa verið.

Um óbeint tjón er einnig að ræða, þegar viðskipti dragast saman vegna þess að framleiðslu- og geymslugeta minnkar. Vanefndir seljanda geta t.d. valdið því, að kaupandinn missir af samningi, þar sem hann stendur verr að vígi en ella í samkeppni við aðra. Álitamál er, hvort a-liður geti átt við, þegar vanefndir valda því, að dregur úr gæðum framleiðsluvöru. Hér má sem dæmi nefna það tilvik, þegar seljandi afhendir gallað framleiðslutæki, og það veldur því, að dregur úr gæðum framleiðslunnar hjá kaupanda. Eðlilegt er að líta svo á, að slíkt tjón falli einnig undir þennan lið. Svipað gildir sennilega, þegar afhending söluhlutar dregst og markaðsverð hans minnkar eftir umsaminn afhendingartíma. Geti kaupandinn sýnt fram á minnkað verðgildi

hlutarins, óháð áframhaldandi sölu hans, er eðlilegt að líta svo á, að um beint tjón sé að ræða.

Kaupandi getur í mörgum tilvikum takmarkað framleiðslu- eða viðskiptatjón sitt með því að taka á leigu annan hlut í stað söluhlutar. Einnig getur hann keypt þjónustu frá þriðja manni eða reynt með eigin aðgerðum að takmarka tjón af völdum vanefndanna. Ekki er útilokað samkvæmt orðalagi a-liðar, að slík tilvik geti átt þar undir eða eftir atvikum undir b-lið.¹¹⁹

6.4.3 Tjón vegna þess að hlutur kemur ekki að réttum notum (notagildistjón)

Ákvæði b-liðar eiga við um tjón, sem rekja má til þess, að hlutur kemur ekki að þeim notum, sem að var stefnt. Hér er átt við allt það tjón, sem ekki er beinlínis tengt framleiðslu eða viðskiptum. Sem dæmi má nefna, að upp komi gallar í tölubúnaði, sem keyptur hefur verið. Slíkir gallar gera skrifstofuhald kaupanda erfiðari en ella, án þess þó að þeir valdi þess háttar tjóni, sem um ræðir í a-lið. Á sama hátt má vera, að búrekstur verði erfiðari en annars vegna þess að dráttarvél, sem hefur verið pöntuð, er ekki afhent á réttum tíma. Ekki er víst, að þetta hafi beinlínis áhrif á framleiðsluna, en tjón getur hins vegar orðið af öðrum orsökum.

Oft er unnt að komast hjá tjóni, sem fellur undir b-lið, með því að leigja hlut í staðinn fyrir þann sem keyptur var eða með öðrum álíka úrræðum. Útgjöld, sem af slíku leiðir, teljast beint tjón.¹²⁰

118 Alþt. 2002-2003, þskj. 904, bls. 3841.

119 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 917. Samkvæmt a. lið 2. mgr. 59. gr. fkpl. telst til óbeins tjóns það tjón, sem rakið verður til samdráttar eða stöðvunar í framleiðslu eða viðskiptum. Slíkt tjón getur orðið, ef atvinnuhúsnæði er ekki afhent á réttum tíma, eða er gallað. Samningsaðili getur hafa þurft að leigja t.d. lagerhúsnæði í stað þess, sem ekki var afhent eða afhent of seint. Teldist sá kostnaður óbeint tjón.

Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1488.

120 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 917-918. Samkvæmt b. lið 2. mgr. 59. gr. fkpl. telst tjón, sem rekja má til þess, að fasteign kemur ekki að þeim notum, sem að var stefnt, óbeint tjón. Hér er fyrst og fremst um tjón vegna afnotamissis að ræða, en einnig getur komið til þess að tjón felist í því, að rekstrartekjur minnki. Gæti þá a-liður einnig átt við. Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1488.

6.4.4 Tjón vegna tapaðra samnings- hagsmuna (samningshagsmunatjón)

Í c-lið er fjallað um óbeint tjón vegna tapaðs hagnaðar, sem verður, þegar samningur við þriðja mann fellur brott eða verður ekki réttilega efnður, en aðeins að því marki sem kaupandi lætur án sanngjarnar ástæðu hjá líða að gera samning við annan aðila eða gera aðrar ráðstafanir til að koma í veg fyrir eða draga úr tjóni sínu. Dæmi um þetta er, þegar kaupandinn hefur samið um sölu til þriðja manns á þeim hlut, sem hann hafði pantað hjá seljanda, og vanefndir seljanda leiða til þess, að síðari samningnum verður rift.

Það er aðeins tapaður hagnaður, sem telst óbeint tjón samkvæmt þessu ákvæði. Því ber að líta á annað tjón vegna viðskiptanna við þriðja mann sem beint tjón, nema aðrir staflíðir 2. mgr. geti átt við um það. Þetta felur m.a. í sér, að bætur fyrir beint tjón vegna afhendingardráttar og galla, sem kaupandinn verður að greiða þriðja manni, verða beint tjón með tilliti til ábyrgðar seljanda.

Tjón vegna tapaðra samningshagsmuna telst því aðeins óbeint tjón, að kaupandi, án sanngjarnrar ástæðu, láti hjá líða að gera samning við annan aðila eða gera aðrar ráðstafanir til þess að draga úr tjóni sínu. Láti kaupandi slíkt hjá líða, er um óbeint tjón að ræða. Ákvæðið á því aðeins við, að kaupandi hafi „án sanngjarnrar ástæðu“ látið hjá líða að gera tiltekna ráðstafnir. Það getur t.d. verið sanngjörnt ástæða fyrir kaupanda að láta hjá líða að útvega annan hlut í stað söluhlutar, ef þriðji maður hefur rift kaupunum, áður en kaupandanum gafst ráðrúm til slíks.¹²¹

6.4.5 Skemmdir á öðru en söluhlut (munatjón)

Í d-lið er mælt svo fyrir, að óbeint sé það tjón, sem rekja má til skemmda á öðru en söluhlut sjálfum og hlutum, sem hann er notaður til framleiðslu á eða stendur í nánu og beinu sambandi við fyrirhuguð not hans. Líður þessi á því við, þegar söluhlutur hefur eiginleika, sem valda tjóni á öðrum munum. Ákvæði þetta er í sjálfu sér ekki hugsað til þess að afmarka gildissvið lkpl. annars vegar og laga um skaðsemisábyrgð hins vegar, en eigi að síður felast í því ákveðnar leiðbeiningarreglur um mörk milli gildissviða reglna þessara laga. Eðlilegt má telja, að tekin sé afstaða í lkpl. til ákveðins tjóns, sem verður á öðru en söluhlut sjálfum. Aðalreglan er hins vegar sú, að ábyrgð á slíku tjóni heyrir undir almennar reglur um skaðsemisábyrgð. Hins vegar skarast gildissvið þessara reglna, og geta mörk milli þeirra aldrei orðið nákvæm. Hvort ákvæði lkpl. eiga við, fer eftir mati á aðstæðum hverju sinni, sbr. sjónarmið þau sem rakin eru í umfjöllun um 40. gr. lkpl. í kafla 3.6 hér að framan.¹²²

Tjón, sem verður á söluhlutum sjálfum, telst beint tjón og fellur því ekki undir d-lið. Þá telst einnig vera um beint tjón að ræða, þegar skemmdir verða á hlutum, sem söluhlutur er notaður til framleiðslu á. Einnig telst vera um beint tjón að ræða, þegar tjón verður á öðrum hlutum, sem hafa náð og beint samband við fyrirhuguð not söluhlutar. Sem dæmi um beint tjón af því tagi, sem hér var nefnt, má nefna það, þegar rafhlöður eyðileggja hlut, sem þær eru notaðar í, eða þvottavél eyðileggur fót, sem sett eru í hana til þvottar. Sama gildir um efni, sem sett eru í málningu við framleiðslu

121 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 918. Samkvæmt c. lið 2. mgr. 59. gr. fkpl. telst tjón, sem rakið verður til missis hagnaðar, þegar samningur við þriðja mann fellur brott eða verður ekki réttilega efnður, óbeint tjón. Hið dæmigerða tilvik, sem félli hér undir, væri samningsaðili, sem gert hefur leigusamning við þriðja mann en fær ekki eignina afhenta, eða fær hana

afhenta í því horfi, að leigutakinn sættir sig ekki við ástand hennar. Ef leigusamningnum yrði slitið eða leigutími hæfist síðar en um var samið, væri tjón samnings aðilans óbeint tjón samkvæmt þessu ákvæði. Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1488.

122 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 918.

hennar, ef það leiðir til þess, að mikilvægir eiginleikar málningarinnar fara forgörðum.

Óbeint er hins vegar tjón á öðrum hlutum, sem eru í nálægð við söluhlut, ef ekki eru fyrir hendi þau tengsl, sem að framan getur. Sem dæmi um tjón af þessum toga má nefna, þegar vél í verksmiðju veldur tjóni á öðrum vélum í sama húsi. Annað dæmi er, þegar laxaseiði í eldisstöð smitar stofna í öðrum kerum stöðvarinnar. Þriðja dæmið er, þegar galli í þvottavél veldur því, að úr henni flæðir vatn, og það veldur tjóni á gólfi og veggjum. Slíkt tjón telst óbeint tjón.

Beint tjón samkvæmt ákvæðinu fellur undir gildissvið lkpl. Ákvæðið gerir hins vegar ráð fyrir því, að fjarlægara tjón geti eftir atvikum einnig fallið undir gildissvið kaupalaga. Meðal annars getur svo hafa verið um samið milli aðilanna. Samt sem áður hlýtur aðalreglan að vera sú, að slíkt tjón eigi fyrst og fremst að fara eftir reglunum um skaðsemisábyrgð. Segja má, að þetta leiði þegar af ákvæðum 2. málsl. 1. mgr., og er gildissvið d-liðar því fremur þröngt.¹²³

6.5 Takmarkanir á gildissviði 2. mgr. 67. gr. lkpl.

Í ákvæði 3. mgr. 67. gr. felast tvær almennar undantekningar frá ákvæðum 2. mgr. Samkvæmt a. lið ákvæðisins telst kostnaður við venjulegar ráðstafanir til að bæta úr galla á söluhlut eða ráðstafanir til að bæta úr afleiðingum seinkunar beint tjón. Hér er um að ræða ráðstafanir til að bæta úr þeim vandkvæðum, sem vanefndir hafa í för með sér. Ekki skiptir máli, hvort ráðstöfun hefur verið gerð til að ráða bót á beinu eða óbeinu tjóni, og það skiptir heldur ekki máli, hvort ráðstafanir hafa verið gerðar til að koma í veg fyrir fjárhagslegt tjón. Ráðstafanir þær, sem hér um ræðir, geta þess vegna komið til greina

til þess að hamla á móti óþægindum, sem vanefndir valda. Þær geta t.d. verið fölgnar í því að taka hlut á leigu í staðinn fyrir söluhlut eða kaupa þjónustu frá þriðja manni. Hafi t.d. afhendingu á vélgröfu seinkað, getur kaupandinn leigt aðra gröfu, þannig að honum verði kleift að vinna tiltekið verk, sem hann hefur tekið að sér og ætlaði að nota gröfuna til, eða hann getur fengið gröfufyrirtæki til að vinna verkið fyrir sig.

Í mörgum tilvikum getur kaupandi ráðið bót á afleiðingum vanefnda með eigin ráðstöfunum, t.d. með því að auka yfirvinnu. Eftir atvikum er unnt að líta svo á, að sanngjarn kostnaður í þessu sambandi sé beint tjón, a.m.k. meðan það fellur undir *venjulegar ráðstafanir*. Ákvæði 1. mgr. 70. gr. setur því vissar skorður, hvaða kostnað aðilar geta lagt í til þess að draga úr tjóni.

Í b-lið í 3. mgr. 67. gr. felst efnislega, að kostnaður vegna ráðstafana, sem takmarka beint tjón, skuli einnig teljast beint tjón. Rökin fyrir þessari undantekningu eru sú skylda, sem aðili hefur til þess að takmarka tjón sitt samkvæmt ákvæðum 1. mgr. 70. gr. Í aðalatriðum má líta svo á, að kostnaður við ráðstafanir til þess að draga úr tjóni falli alveg utan gildissviðs 2. mgr. lagagreinarinnar og sé af þeim sökum beint tjón. Kostnaði við slíkar ráðstafanir má í stórum dráttum skipa á bekk með staðgönguráðstöfunum, sem teljast beint tjón, enda hafa þær sömu áhrif. Það er ekki sanngjarnt, að slíkur kostnaður falli í annan flokk en útgjöld skv. 1. mgr. Líta verður á ákvæði b-liðar í tengslum við a-lið. Aðila samnings ber skylda til þess að takmarka tjón sitt með þeim hætti, sem samræmist best tilgangi kaupanna, og því má líta á kostnaðinn sem beint tjón þrátt fyrir reglurnar í 2. mgr. Ef til greina koma fleiri en ein ráðstöfun, sem

¹²³ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 918-919. Samkvæmt d. lið 2. mgr. 59. gr. fkpl. telst tjón, sem rekja má til skemmda á öðru en fasteigninni sjálfri, svo og hlutum sem notaðir eru í beinu sambandi við hana eða fyrirhuguð áfnot hennar, óbeint tjón. Til óbeins tjóns samkvæmt þessum lið telst tjón, sem yrði á fasteign nágretta, t.d. vegna galla eða

annars. Ekki er víst, að þessi liður muni hafa mikla þýðingu í réttarframkvæmd. Áréttað skal, að tjón á eigninni sjálfri og fylgifé hennar, svo og eignum, sem eru hluti af henni eða nauðsynlegir fyrir notkun hennar, mundi teljast beint tjón. Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1488.

allar eru vænlegar til árangurs, gilda sömu reglur um ákvörðun skaðabóta, án tillits til þess til hvaða ráðstafana hefur verið gripið.

Samkvæmt b-lið ber að lita á kostnað af ráðstöfun, sem takmarkar beint tjón, sem beint tjón, jafnvel þótt ráðstöfunin geti einnig haft þýðingu varðandi tjón, sem fellur fyrst og fremst undir 2. mgr., þ.e. óbeint tjón. Ef um galla er að ræða, telst kostnaðar af viðgerðum, leigu á öðrum hlut o.s.frv. vera beint tjón án tillits til þess, hvort gallinn hafi leitt til óbeins tjóns. Sama gildir um afhendingardrátt.¹²⁴

Í 3. mgr. 59. gr. flkpl. er að finna undantekningar frá 2. mgr. Mælt er fyrir um, að tilteknir bóталиðir, sem ella mundu teljast óbeint tjón, eigi að flokkast sem beint tjón. Rókin fyrir þessum undantekningum eru fyrst og fremst þau, að nauðsynlegt er að tryggja hagsmunum kaupanda betur, þegar um er að ræða galla, en einkum þó afhendingardrátt. Réttarstaða hans er styrkt með því, að bóталиðir þeir, sem upp eru taldir í þessari málsgrein, eru flokkaðir sem beint tjón, og þess vegna þarf hann ekki að sanna sök seljanda til að eiga rétt á bótum samkvæmt þeim, heldur gildir hér svonefnd stjórnunarábyrgð seljanda. Sem dæmi um hagnýta þýðingu þessa undantekningarákvæðis má nefna, að kaupandi, sem verður fyrir því, að seljandi afhendir ekki á réttum tíma, á rétt á bótum fyrir tjón vegna leigu á öðru húsnæði á meðan á drættinum stóð. Hann þarf ekki að sanna sök hjá seljanda til að eiga rétt á slíkum bótum, en þess mundi hann þurfa, ef undantekningarákvæðið hefði ekki orðið að lögum. Þeir tveir liðir, sem um ræðir, eru í fyrsta lagi tjón vegna venjulegra ráðstafana, sem eiga að bæta úr því, að fasteign er gölluð eða afhendingardráttur verður. Ýmis dæmimá nefna um slík tilvik, t.d. húsléigukostnaður

vegna annars húsnæðis á meðan bætt er úr galla, eða á meðan afhendingardráttur stendur. Í öðru lagi tjón vegna ráðstafana, sem takmarka annað tjón en það, sem nefnt er í 2. mgr., t.d. ef kaupandi húsnæðis, sem ekki er afhent á réttum tíma eða er gallað, riftir ekki heldur dregur úr framleiðslu sinni til þess að unnt sé að bæta úr galla eða þar til afhending fer fram. Tjón vegna samdráttar í framleiðslu gæti hann fengið bætt sem beint tjón. Ákvæði 4. mgr. er eingöngu til að taka af tvímæli um, að bóталиðir þeir, sem tilteknir eru í 3. mgr., eigi að teljast beint tjón. Mundi þetta að líkindum leiða af skýringu af fyrstu þremur málsgreinum greinarinnar.¹²⁵

6.6 Ákvörðun verðmunar við staðgönguráðstöfun

Í 68. gr. flkpl. er fjallað um verðmun sem grundvöll fyrir ákvörðun fjárhæðar tjóns, þegar aðili hefur gert staðgönguráðstöfun, eftir að hafa rift kaupum. Ákvæðið á við hvort sem það er kaupandi eða seljandi sem riftir kaupunum og gerir staðgönguráðstafanir sínar í framhaldi af því. Staðgönguráðstafanir eru að jafnaði fölgnaðar í því að kaupandinn útvegar sér hlut í stað upphaflegs söluhlutar, eða seljandi selur öðrum þann hlut sem hann upphaflega seldi kaupanda.¹²⁶

Ákvæðið svarar til 75. gr. Sp-sáttmálans, en sambærilegt ákvæði var ekki í eldri lögum. Það felur sem fyrr segir í sér fyrirsmæli um, hvornig ákvarða á skaðabætur vegna verðmunar í þeim tilvikum, þegar tjónþoli riftir kaupum og gerir jafnframt staðgönguráðstafanir. Ákvæðið segir ekkert til um það, hvaða aðra tjónslíði aðili getur fengið bætt, en um það atriði er hins vegar fjallað í 67. gr. laganna. Við það er miðað, að tjónþoli eigi val um, hvort hann vill beita reglunum um verðmun eða ekki. Þegar raunverulegt

¹²⁴ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 919.

¹²⁵ Alþt. 2001-2002, þskj. 291, bls. 1488-1489.

¹²⁶ Í 68. gr. flkpl. segir, að sé kaupum er rift og kaupandi kaupir af öðrum (staðgöngukaup) eða seljandi selur

öðrum (staðgöngusala) með forsvaranlegum hætti og innan sanngjarns tíma frá riftun skal, þegar verðmunur er reiknaður út, leggja til grundvallar kaupverðið og verðið við staðgönguráðstöfunina.

tjón hans er reiknað út samkvæmt reglum 67. gr., er unnt að taka tillit til hugsanlegs verðmunar. Geti gagnaðili sannað, að gerðar hafi verið staðgönguráðstafanir, sem leiði til minni verðmunar, verður að leggja þann verðmun til grundvallar.

Tjónþoli getur einnig valið um, hvort hann vill beita ákvæðum 68. eða 69. gr. Eins og fram kemur í umfjöllun um 2. mgr. 67. gr., telst verðmunur skv. 68. gr. beint tjón. Með því að gera staðgönguráðstöfun getur sá aðili, sem riftir kaupum, takmarkað tjón, sem vanefndir gagnaðila hafa í för með sér. Með skaðabótum fyrir verðmun er samningsaðila bætt tjón, sem verðbreytingar á markaði eftir kaup valda.

Ákvæðið gefur tjónþola alls engin fyrirmæli um að gera staðgönguráðstafanir. Skyldu til slíks getur þó leitt af verslunarvenju, sbr. 3. gr., eða af hinn almennu skyldu tjónþola skv. 70. gr. laganna til að takmarka tjón sitt. Þegar aðili hefur í raun og veru gert staðgönguráðstafanir með forsvaranlegum hætti og innan sanngjarns tíma, getur hann samkvæmt ákvæðinu krafist skaðabóta vegna þess verðmunar, sem er á kaupverðinu annars vegar, og því verði, sem leiddi af staðgönguráðstöfuninni hins vegar. Það er aftur á móti skilyrði, að um tjón hafi verið að ræða. Ef staðgönguráðstöfun hefur leitt til hagnaðar fyrir þann, sem riftir kaupum, á ákvæðið ekki við, því að tilgangur þess er ekki að leiðrétta kaupverðið.

Eins og áður segir skal, þegar verðmunur er reiknaður út, leggja til grundvallar kaupverðið annars vegar og verðið við staðgönguráðstöfunina hins vegar. Þannig er gert ráð fyrir, að staðgönguráðstöfun hafi í raun verið gerð. Í ákvæðinu koma engar takmarkanir fram með hliðsjón af tegund kaupanna, og skiptir því ekki máli, hvort um er að ræða verslunarkaup, neytendakaup eða alþjóðleg kaup. Aðalskilyrðið fyrir beitingu ákvæðisins er, að sá, sem riftir kaupum, hafi í raun gert staðgönguráðstöfun, þ.e. ráðstöfun sem hefur bæði efnisleg og tímaleg

tengsl við upphaflegu kaupin og er í raun ætlað að mæta sömu þörfum. Stundum má vera, að erfitt sé að staðreyna þetta, einkum þegar um stóra viðskiptaaðila er að ræða, sem hafa á lager og kaupa og selja mikið af vörum. Í slíkum tilvikum má oft styðjast við hugmyndir tjónþola sjálfs í þeim efnum.

Það er skilyrði, að tegund staðgönguhlutar og eiginleikar séu svipaðir tegund og eiginleikum þess hlutar, sem upphaflega var keyptur. Af þessu leiðir, að hafi upphaflegur söluhlutur verið sérhannaður eða sérútbúinn, eru staðgöngukaup útilokuð. Þetta getur t.d. átt við um sölu gamalla hluta, sérstakar árgerðir, sýningareintök og tilboðsvörur. Staðgöngukaup eru þó ekki útilokuð, þegar um almennar útsölur eða vörur með afslætti er að ræða. Þar getur því ákvæðið átt við, ef öðrum skilyrðum þess er fullnægt.

Tjónþoli verður að leitast við að gera svo hagkvæmar staðgönguráðstafanir, sem mögulegt er. Ekki er nauðsynlegt, að þær séu gerðar með nákvæmlega sömu kjörum, t.d. varðandi magn, kaupskilyrði, afhendingarkjör o.fl. Þegar bætur eru metnar, má taka tillit til þess aukna kostnaðar, sem leiða kann af dýrari flutningi hlutarins eða öðrum óhagstæðari kjörum. Hins vegar verður á sama hátt einnig að taka tillit til þess, ef kjör eru hagstæðari, t.d. minni kostnaður við vörusendingu. Með þessu má segja, að vissar „lagfæringar“ séu heimilar, þegar sá verðmunur er reiknaður út, sem ákvæðið gerir ráð fyrir.

Skilyrði fyrir beitingu ákvæðisins er, að staðgönguráðstöfun hafi verið forsvaranleg. Þetta felur í sér, að kaupandi getur ekki fengið greiddan verðmun, sem leiðir af óeðlilega kostnaðarsömum staðgönguráðstöfunum. Hins vegar þarf kaupandi alls ekki alltaf að velja ódýrustu lausnina. Á sama hátt þarf seljandi heldur ekki alltaf að selja hlutinn á hæsta hugsanlega verði, sem hann getur fengið. Skilyrðið verður að meta út frá því, hvað sé forsvaranlegt miðað við allar aðstæður, þar sem m.a. er tekið tillit til verðs, möguleika til að kaupa eða selja vöru,

kostnaðar við ráðstöfun og ekki síst þess tíma sem til ráðstöfunar er.

Einnig er skilyrði samkvæmt ákvæðinu, að staðgönguráðstöfun sé gerð innan sanngjarns tíma frá riftun. Þetta kemur til viðbótar því skilyrði, að um raunverulega staðgönguráðstöfun sé að tefla, sem hafi tengsl við upphaflegu kaupin. Með umræddu tímaskilyrði er hamlað gegn því, að tjónþoli bíði óhæfilega lengi með að gera staðgönguráðstöfun til að geta séð, hvernig mál þróast og náð þannig hærrí bótafjárhæðum. Verður að meta í hverju tilvik, hvað telst sanngjarn tími í þessu sambandi, en sá frestur er þó að jafnaði ekki lengri en leiðir af reglunum í 1. mgr. 32. gr. um tilkynningar.

EKKI kemur fram í ákvæðinu, hverjar geti orðið afleiðingar þess, ef staðgönguráðstafanir eru ekki forsvaranlega gerðar eða innan sanngjarns tíma. Eðlilegast er að líta svo á, að þá falli tilvikid utan gildissviðs 68. gr., en hins vegar getur 69. gr. þá átt við og eftir atvikum einnig ákvæði 67. gr. Báðir aðilar geta krafist fullra bóta skv. 67. gr. eða 69. gr. um leið og tjón hefur orðið. Þá þarf ekki að bíða eftir, að sá tími líði, sem leiðir óhjákvæmilega af ákvæðum 68. gr. Hafi staðgönguráðstöfun hins vegar verið gerð, má beita 68. gr. þegar í stað.¹²⁷

6.7 Verðmunur þegar ekki er um staðgönguráðstafanir að ræða

Í 69. gr. kpl. er fjallað um ákvörðun verðmunar, þegar kaupum er rift, en staðgönguráðstafanir eru ekki gerðar.¹²⁸ Ákvæði 69. gr. eiga einnig við, þegar gerð hefur verið staðgönguráðstöfun, sem ekki fullnægir skilyrðum 68. gr., t.d. þegar ráðstöfun er ekki gerð á forsvaranlegan hátt eða innan sanngjarns tíma. Þetta

getur sérstaklega átt við, þegar söluhlutur er tegundarlega ákveðinn, og kaupandinn hefur keypt marga slíka hluti eða seljandi selt marga hluti af svipaðri tegund, og erfitt er að átta sig á, hvaða kaup eða sölu tiltekin staðgönguráðstöfun á við. Slíkt er ekki óalgengt, t.d. þegar kaupandi endurnýjar stöðugt vörulager sinn, og þar er um að ræða eðlilegan líð í veltu.

Skilyrði þess, að 69. gr. eigi við, er, að gangverð sé á söluhlut. Forsendan er, að söluhlutur sé tegundarákveðinn og í vissri viðskiptaveltu, en verð hans þarf ekki að vera skráð. Ef ekki er um gangverð vöru að ræða, er hugsanlegt að reikna bætur út á annan hátt, þ.e. samkvæmt ákvæðum 67. og 68. gr.

Samkvæmt 1. mgr. er verðmunur reiknaður út þannig, að lagt er til grundvallar kaupverð annars vegar og gangverð hlutarins á riftunartíma hins vegar. Ef kaupum er hins vegar rift, eftir að söluhlut hefur verið veitt viðtaka, skal miða gangverð við það verð, sem á honum var, þegar afhending átti sér stað. Við verðsamanburðinn verður að leggja til grundvallar hina sammingsbundnu vöru, gæði, magn, o.s.frv., svo og sammingsbunda skilmála að öðru leyti, svo sem stað, tíma, lánskjör o.fl. Taka verður enn fremur tillit til minni háttar atriða, svo sem flutningskostnaðar. Með sama hætti og á við um 68. gr., getur tjónþoli krafist bóta fyrir annað tjón samkvæmt ákvæðum 67. gr. Því getur verið um að ræða útgjöld og tjón, sem afleiðingu greiðsludráttar. Verðmunur hlutanna tekur venjulega einnig til tjóns, sem verður vegna tapaðs hagnaðar, og því verður hér ekki um sérstakan tjónslid að ræða skv. 67. gr. Hins vegar getur kaupandinn hugsanlega krafist skaðabóta vegna

¹²⁷ Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls.919-921.

¹²⁸ Í 69. gr. segir, að sé kaupum rift, án þess að gerðar séu staðgönguráðstafanir þær, sem um ræðir í 68. gr., og unnt er að staðreyna gangverð söluhlutar skal, þegar verðmunur er reiknaður út, leggja til grundvallar kaupverðið og gangverðið á riftunartímanum. Ef kaupum er rift eftir að söluhlut hefur verið veitt viðtaka, skal í þess stað miða við gangverðið, þegar afhendingin átti sér stað. Gangverð er það verð,

sem er á sambærilegum hlutum á afhendingarstað. Þegar ekki er um gangverð að ræða á afhendingarstað, skal miða við verðið á öðrum stað, sem með sanngirni má jafna til afhendingarstaðarins, þó þannig að taka skal tillit til munar á flutningskostnaði. Lagagreinin svarar til 76. gr. Sp-sáttmálaus. Í eldri lögum voru sambærileg ákvæði í 25. gr., 2. másl. 30. gr. og 45. gr.

óbeins tjóns, t.d. samdráttar eða stöðvunar í framleiðslu, ef skilyrði þess eru fyrir hendi.

Í 2. málsl. 1. mgr. kemur fram, að miða skuli gangverð við þann tíma þegar afhending átti sér stað, ef kaupum er rift eftir að söluhlut hefur verið veitt viðtaka. Þessi nýja viðmiðun dregur úr öryggisleysi og spákaupmennsku. Hafi galli á söluhlut ekki uppgötvast fyrir en nokkru eftir afhendingu, má vera, að gangverð á viðtökutíma henti ekki vel. Einnig getur verið, að kaupandi bíði með riftun einhvern tíma í von um úrbætur, sbr. 2. mgr. 39. gr. Í þessum tilvikum hefur kaupandi það úrræði að gera staðgönguráðstöfun skv. 68. gr. eða krefjast bóta skv. 67. gr.

Í 2. mgr. er skilgreining á því, hvað sé gangverð. Gangverð er í fyrsta lagi það verð, sem sambærilegir hlutir hafa á afhendingarstað, sbr. ákvæði 6. og 7. gr. laganna. Í mörgum tilvikum hefur vara sama gangverð á stórum svæðum. Hins vegar getur verið verðmunur á milli einstakra staða, og þá ræður afhendingarstaður úrslitum.

Ef ekki er um gangverð að ræða á afhendingarstað, gilda ákvæði 2. málsl. 2. mgr. Þá skal miða gangverð við annan stað, sem með sanngirni má jafna til afhendingarstaðar. Slíkur staður getur eftir atvikum ýmist verið framleiðslustaður hlutarins, ákvörðunarstaður, viðtökustaður eða viðurkenndur markaðsstaður á umræddu viðskiptasviði. Hvað telst sanngjarnt í þessu tilliti, ber að meta í hverju tilvikum fyrir sig með hliðsjón af viðskiptavenjum á umræddu sviði og hagsmunum aðilanna. Tekið skal fram, að ákvæði 2. málsl. á því aðeins við, að ekki sé um að ræða neitt gangverð á afhendingarstað. Það skipir því engu máli í þessu sambandi, hvort verð sé „eðlilegra“ eða sanngjarnara á öðrum stöðum, ef það skilyrði er fyrir hendi. Við verðsamanburð skv. 2. málsl. 2. mgr. skal taka tillit til mismunandi

flutningskostnaðar til leiðréttingar. Fer eftir samningum aðila hverju sinni, hvers konar flutningskostnaður kemur til álita í þessu sambandi. Með þessum hætti er unnt að nálgast verulega það verð, sem hefði hvort sem er leitt af staðgönguráðstöfunum. Sé ekki um neitt gangverð að ræða samkvæmt framansögðu, er eina úrræðið að leita bóta samkvæmt ákvæðum 67. gr.¹²⁹

6.8 Alþjóðleg kaup

Í 3. mgr. 70. gr. lkpl. er sérregla um alþjóðleg kaup. Þar segir, að í alþjóðlegum kaupum nái skaðabætur eingöngu til þess tjóns, sem samningsaðili gat með sanngirni búist við að leiða mundi af vanefndum hans í ljósi þeirra atvika, sem hann þekkti eða mátti þekkja, þegar samningur var gerður. Skaðabætur í slíkum kaupum verða ekki lækkaðar samkvæmt ákvæðum 2. mgr. 70. gr. laganna. Fyrsti málsliður er í samræmi við 2. másl. 74. gr. Sp-sáttmálans. Málsliður þessi er einnig í samræmi við 2. másl. 1. mgr. 67. gr. sáttmálans með þeirri viðbót, að matið á að fara fram í ljósi þeirra atvika, sem aðili þekkti eða mátti þekkja, þegar samningur var gerður. Af ákvæðinu getur leitt, að skaðabætur í alþjóðlegum kaupum verði ákvarðaðar heldur lægri en ella yrði gert. Á hinn bóginn leiðir það af 2. másl., að mildunarreglu 2. mgr. verður ekki beitt í alþjóðlegum kaupum.¹³⁰

6.9 Vextir

Ef kaupverðið eða önnur vangoldin fjárhæð er ekki greidd á réttum tíma, ber skuldara samkvæmt 71. gr. lkpl. að greiða vexti af fjárhæðinni í samræmi við ákvæði vaxtalaga, þ.m.t. hvað varðar vaxtafót, upphafstíma vaxta og útreikning þeirra.¹³¹ Í samanburði við eldri lög felst í ákvæði þessu ákveðin rýmkun, þar sem það á ekki einungis við um drátt á greiðslu kaupverðs, heldur einnig

129 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 921-922.

130 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 923.

131 Ákvæði þetta er í samræmi við 2. másl. 85. gr. og 2. másl.

1. mgr. 86. gr. Sp-sáttmálans. Í eldri kaupalögum frá 1922 var sambærilegt ákvæði í 36. og 55. gr.

aðrar vangoldnar fjárhæðir. Þar má sem dæmi nefna skaðabætur af hálfu kaupanda vegna dráttar af hálfu seljanda. Tilvísun ákvæðisins til vaxtalaga felur bæði í sér, að vaxtafótur, upphafstími vaxta og útreikningur að öðru leyti skal vera í samræmi við það, sem fyrir er mælt í vaxtalögum. Í 78. gr. Sp-sáttmálans eru hvorki reglur um vaxtafót né upphafstíma vaxta og fer um þessi atriði samkvæmt lögum hvers lands.¹³²

6.10 Skaðabætur og trygging fyrir kostnaði

Samkvæmt fyrri málslið 75. gr. lkpl. á samningsaðili, sem annast um söluhlut á kostnað gagnaðila, rétt til endurgreiðslu hæfilegs kostnaðar, sem af því hlýst. Ábyrgð gagnaðila vegna slíks kostnaðar er á hreinum hlutlægum grunni. Þær ástæður, sem leyst geta undan skaðabótaábyrgð skv. 27., 40. og 57. gr., eiga því ekki við hér.¹³³

Ábyrgð samkvæmt lagagreininni nær einungis til þess kostnaðar, sem aðili hefur orðið fyrir í tengslum við umönnun skv. 72., 73. og eftir atvikum 74. gr. Sem dæmi má nefna kostnað við leigu á geymsluhúsnæði eða flutning til þriðja manns, sem á að varðveita hlutinn. Ef í ljós kemur, eftir að seljandinn hefur flutt söluhlut á afhendingarstað, að kaupandinn vill ekki veita hlutnum viðtöku, er heimilt að líta á kostnað seljanda við að flytja hlutinn til baka sem hluta umönnunarkostnaðar. Ef afhending verður raunhæf síðar, gildir hið sama sennilega einnig um kostnað við að flytja hlutinn á afhendingarstað á nýjan leik. Ef um kostnað er að ræða, sem ekki stendur í sambandi við umönnun hlutarins, heldur má alfarið rekja til þeirra vanefnda, sem leiddu til umönnunarskyldunnar, fæst hann bættur samkvæmt reglum 27., 40. og 57. gr. Hvað telst forsvaranlegt í þessu

sambandi, fer eftir mati á aðstæðum hverju sinni, og ber þá sérstaklega að hafa í huga tegund hlutar, staðsetningu hans, stöðu og möguleika seljanda. Kostnaður getur t.d. falist í fermingu og affermingu í tengslum við flutninga, geymslu hjá seljanda eða þriðja manni, viðhaldi hlutar, ráðstöfunum til að forða hlut frá tjóni, tryggingarkostnaði og eftir atvikum sölu samkvæmt ákvæðum 76. gr.

Síðari málsliður ákvæðisins veitir þeim aðila, sem umönnunarskyldan hvílir á, heimild til að halda hlutnum hjá sér til tryggingar kröfu sinni samkvæmt ákvæðinu. Hvað kaupandann varðar, felur ákvæði þetta í sér rýmkun miðað við ákvæði 55. gr. eldri laga, sem ekki tók sérstaka afstöðu til þessa álitaefnis.

Samningsaðili getur varnað því, að gagnaðili hans haldi hlut hjá sér samkvæmt heimild lagagreinarinnar með því annaðhvort að greiða kostnaðinn eða setja tryggingu fyrir greiðslu hans. Trygging getur verið hentugt úrræði fyrir gagnaðila, t.d. ef upp kemur deila um það hvort kostnaður, sem á er fallinn, telst hæfilegur eða ekki.¹³⁴

7.0 SAMANTEKT OG HELSTU NIÐURSTÖÐUR

Reglur lkpl. um skaðabætur má í aðalatriðum flokka í tvennt. Í fyrsta lagi fjalla lögum um bótgrundvöllinn, þ.e. skilyrði skaðabóta, og er þær reglur fyrst og fremst að finna í 27., 40., 41. og 57. gr. laganna. Eins og lögum eru fram sett er meginregla þeirra um skaðabætur hin svokallaða stjórnunarábyrgðarregla, en að auki eru í lögnum reglur um ábyrgð á hreinum hlutlægum grunni, sbr. 3. mgr. 34. gr. og 2. mgr. 41. gr., og á sakargrundvelli, sbr. 5. mgr. 27. gr. og 3. mgr. 40. gr. Í öðru lagi eru í lögnum reglur, sem lúta að ákvörðun

132 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 923-924.

133 Samningsaðili, sem annast um söluhlut á kostnað gagnaðila, á samkvæmt 75. gr. lkpl. rétt til endurgreiðslu hæfilegs kostnaðar, sem af því hlýst. Hann getur haldið hlutnum

hjá sér, þar til kostnaðurinn hefur verið greiddur eða nægileg trygging sett.

134 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 927.

fjórhæðar skaðabóta, og er þær að finna í X. kafla laganna, þ.e. 67. – 71. gr. Þýðingarmesta ákvæði X. kafla lkpl. er í 67. gr., en þar kemur fram aðgreiningin í beint tjón og óbeint tjón og meginsjónarmið um það, hvaða tjónsliðir það eru, sem bættir eru og hvernig ákvarða skal bæturnar.

Við setningu laga nr. 50/2000 var ekki farin sú leið að hafa bótaábyrgðina mismunandi eftir eðli tjóns og því hver tjóni veldur. Af því leiðir, að stjórnunarábyrgðin gildir bæði fyrir seljanda og kaupanda og um allar þýðingarmestu tegundir vanefnda samningsaðila, þ.e. afhendingardrátt seljanda, galla á söluhlut og greiðsludrátt kaupanda. Óbeint tjón bætist þó því aðeins, að vanefnd sé að rekja til mistaka eða vanrækslu samningsaðila. Þetta gildir þó ekki, þegar um greiðsludrátt kaupanda er að ræða, en þá er kaupandi einnig ábyrgur fyrir óbeinu tjóni á grundvelli stjórnunarábyrgðar.

Þegar samningsaðili í lausafjárkaupum (skuldari) vanefnir skyldur sínar samkvæmt kaupsamningi eða lkpl., öðlast gagnadili hans (kröfuhafi) rétt til að beita vanefndaúrræðum af því tilefni, og eru skaðabætur eitt þeirra úrræða. Ef kröfuhafi ákveður að krefja skuldara um skaðabætur vegna vanefndarinnar, getur hann í sumum tilvikum staðið frammi fyrir því álitafni, á hvaða grundvelli, þ.e. samkvæmt hvaða bótareglu, það þjóni hagsmunum hans best að krefja skuldara um skaðabætur. Niðurstada í þeim efnunum ræðst fyrst og fremst af mati á fjárhagslegum hagsmunum aðila og aðstæðum í tengslum við vanefndina. Hvað aðstæðurnar varðar þá skiptir máli, hvers eðlis vanefndin er, og augljóst mál er, að mun auðveldara er að koma fram bótaábyrgð á hendur skuldara á grundvelli hlutlægrar reglu eins og stjórnunarábyrgð arreglunnar en samkvæmt sakarreglunni. Hvað hina fjárhagslegu hagsmuni varðar ber að hafa í huga, að umfang skaðabóta verður takmarkaðra, þegar bóta er krafist samkvæmt stjórnunarábyrgðarreglunni, því

þá ber skuldara einungis að bæta kröfuhafa beint tjón hans. Óbeint tjón fær kröfuhafi hins vegar því aðeins bætt, að vanefnd megi rekja til sakar skuldara. Í lkpl. er í aðalatriðum gert ráð fyrir tilvist þriggja mismunandi bótareglna og löggin byggja á því, að stundum sé unnt að krefjast bóta samkvæmt öllum þessum reglum, í öðrum tilvikum samkvæmt tveimur þeirra og í enn öðrum tilvikum aðeins samkvæmt einni reglu. Það, hver regla á við í hverju tilviki, ræðst fyrst og fremst af eðli viðkomandi vanefndar og orsökum hennar, þ.e. eftir því hvort um er að ræða afhendingardrátt seljanda, galla á söluhlut eða greiðsludrátt kaupanda og hvort skuldara verður um vanefnd kennt eða ekki.

Þegar um *afhendingardrátt seljanda* er að ræða, er í lögnum gert ráð fyrir tvenns konar bótgrundvelli. Meginreglan í því tilviki er stjórnunarábyrgð seljanda, sbr. 1. mgr. 27. gr., en krefjist kaupandi skaðabóta á þessum grundvelli, fær hann einungis beint tjón sitt bætt, sbr. 4. mgr. 27. gr. Kaupandi getur ávallt krafist skaðabóta á sakargrundvelli, þ.e. þegar greiðsludrátt eða tjón má rekja til mistaka eða vanrækslu af hálfu seljanda, sbr. 5. mgr. 27. gr., og á hann þá rétt á að fá allt fjártjón sitt bætt, þ.e. bæði beint og óbeint tjón.

Þegar *söluhlutur er gallaður*, er í raun hægt að krefjast skaðabóta á grundvelli fjögurra mismunandi bótareglna, sbr. ákvæði 40. og 34. gr. lkpl., allt eftir því hvernig á stendur hverju sinni. Í fyrsta lagi er þess að geta, að meginreglan er stjórnunarábyrgð seljanda, sbr. 1. mgr. 40. gr., en í því tilviki bætist aðeins beint tjón kaupanda, sbr. 2. mgr. 40. gr. Í öðru lagi getur kaupandi ávallt krafist skaðabóta á sakargrundvelli, þ.e. ef galla eða tjón má rekja til mistaka eða vanrækslu af hálfu seljanda, sbr. a liður 3. mgr. 40. gr., og í því tilviki bætist bæði beint og óbeint tjón. Í þriðja lagi getur kaupandi krafist skaðabóta, ef hlut skortir áskilda kosti, þ.e. hann var ekki þegar við samningsgerð í samræmi við það, sem heitið var af seljanda, sbr. b liður

3. mgr. 40. gr., en hér er um hlutlæga ábyrgð seljanda að ræða, og í því tilviki bætist einnig bæði beint og óbeint tjón.¹³⁵ Í fjórða lagi getur kaupandi krafist skaðabóta fyrir eðlileg útgjöld við að fá bætt úr galla, ef seljandi fullnægir ekki þeirri skyldu sinni að bæta úr galla eða afhenda nýjan hlut, sbr. 3. mgr. 34. gr. Hér er um hlutlæga reglu að ræða, sem einungis á við í því tilviki, þegar á seljanda hvílir skylda til að afhenda nýjan hlut eða bæta úr galla, en hann sinnir þeirri skyldu ekki, og samkvæmt reglunni er einungis bætt það, sem kallast “eðlileg útgjöld”. Hér á því ekki við skiptingin í beint tjón og óbeint, sbr. nánari umfjöllun um það efni í kafla 6.4.1 hér að framan.

Ef um *drátt á greiðslu kaupverðsins* er að ræða, ber kaupandi stjórnunarábyrgð á því tjóni, sem af hlýst, sbr. 1. mgr. 57. gr. lkpl., með þeim takmörkunum sem þar greinir, og nær ábyrgð hans bæði til beins og óbeins tjóns.¹³⁶ Þegar um er að ræða vanefndir kaupanda á öðrum skyldum hans en skyldunni til að greiðslu kaupverðsins, fer um skaðabótaábyrgð seljanda eftir þeim reglum, sem fram koma í 27. gr. lkpl. Í því felst, að kaupandi ber stjórnunarábyrgð, sem bætir beint tjón seljanda, en sé um sök kaupanda að ræða, ber kaupanda á sakargrundvelli að bæta allt tjón seljanda, þ.e. bæði beint og óbeint tjón hans.¹³⁷

Ef vanefnd seljanda lýsir sér í því, að um *vanheimild* af hans hálfu er að ræða, er bótaábyrgð seljanda mismunandi eftir því, hvort um upprunalega eða eftirfarandi vanheimild er að ræða. Í fyrra tilvikinu, þ.e. þegar um upprunalega vanheimild er að ræða, er bótaábyrgð seljanda hlutlæg, sbr. 2. mgr. 41. gr. lkpl. Í síðara tilvikinu, þ.e. þegar um eftirfarandi vanheimild er að ræða, gilda samkvæmt 1. mgr. 41. gr. reglurnar um galla eftir því sem við getur átt, en í því felst, að

um bótaábyrgð fer samkvæmt almennum reglum 40. gr. laganna, en í því ákvæði er get ráð fyrir stjórnunarábyrgð seljanda, ábyrgð á grundvelli sakar og ábyrgð á grundvelli skorts á áskildum kostum.¹³⁸

Til yfirlits má sýna það, sem að framan segir um bótareglur hinna nýju laga vegna afhendingardráttar seljanda, greiðsludráttar kaupanda og annarra vanefnda af hans hálfu, galla á söluhlut og vanheimildar, með eftirfarandi hætti:

Í stjórnunarábyrgð felst, að samningsaðili ber ábyrgð á efdum kaupsamningsins, nema því aðeins að einhver sú hindrun standi efdum í vegi, sem hann getur ekki yfirunnið. Ábyrgðarreglan hefur einkenni vísireglu, og geta áhrif hennar samkvæmt því verið mismunandi eftir því í hvers konar samböndum henni er beitt, og þar hefur eðli kaupa ekki hvað síst þýðingu. Eftir því sem tegundareinkenni skyldunnar eru meiri og möguleikinn og þörfin á staðgönguráðstöfunum rikari, verður ábyrgð seljanda samkvæmt reglunni strangari. Í þessu felst, að þegar um er að ræða vörur, sem ákveðnar eru eftir tegund, og þær eru almennt til á þeim markaði, sem um ræðir, verður seljandi yfirlétt bótaábyrgur.¹³⁹

Munurinn á reglum laga nr. 50/2000 og laga nr. 39/1922 er helstur sá, að reglur nýju laganna eru fyllri og ábyrðin er heldur mildari í samanburði við reglur eldri laga um tegundarkaup. Það birtist í því, að ekki er þess fortakslaust krafist, að ómöguleikinn, sem leyst getur seljanda undan efdum, sé algerlega hlutlægur, og þær tegundir hindrana, sem leyst geta undan ábyrgð, eru ekki takmarkaðar með sama hætti og í eldri lögum. Í einstaklega ákveðnum kaupum leiðir stjórnunarábyrgðarreglan hins vegar til heldur strangari ábyrgðar en samkvæmt

135 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 880.

136 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 889.

137 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 899. Sjá einnig hvað norskan rétt varðar **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten i ett nøtteskall, Bergen 1997, bls. 152.

138 **Christian Fr. Wyller**, Kjopsretten i ett nøtteskall, bls. 134.

Roald Martinussen, Kjopsrett, Oslo 1996, bls. 140.

139 Alþt. 1999-2000, þskj. 119, bls. 811-812.

eldra rétti, m.a. vegna þess að ekki er krafist sakar hjá seljanda. En þar sem inntak stjórnunarábyrgðar er mismunandi eftir eðli kaupa, er ekki líklegt að munurinn verði, þegar upp er staðið, ýkja mikill í dæmigerðum einstaklega ákveðnum kaupum.

Það, sem að framan segir um gildissvið reglunnar um stjórnunarábyrgð og takmarkanir bótaábyrgðar, má til yfirlits sýna með eftirfarandi hætti:

Stjórnunarábyrgð

Samningsaðili er ábyrgur samkvæmt reglunni nema hindrun standi efnendum í vegi

Stjórnunarábyrgð gildir bæði um vanefndir af hálfu kaupanda og seljanda

Stjórnunarábyrgð á við um allar helstu tegundir vanefnda

Lausn undan bótaábyrgð

Til staðar sé hindrun sem stendur efnendum í vegi

Hindrun sé samningsaðila ofviða

Hindrun sé ekki þess eðlis að aðili hefði hana í huga við samningsgerð

Ekki er hægt að yfirvinna afleiðingar hindrunar

Óbeint tjón

Meginreglan: Bætist ekki samkvæmt stjórnunarábyrgðarreglunni (sök skilyrði)

Undantekning:

Greiðsludráttur kaupanda – bæði beint og óbeint tjón seljanda bætist

Af því, sem að framan er rakið, má ljóst vera, að náð samspil er á milli reglna lkpl. um bótagrundvöllinn annars vegar og ákvörðun bótafjárhæðar hins vegar. Birtist það í þeirri takmörkun á gildissviði stjórnunarábyrgðar, að hún bætir að meginstefnu til aðeins beint tjón kröfuhafa, og að forsenda ábyrgðar skuldara á óbeinu tjóni kröfuhafa er sú, að vanefnd skuldara sé að rekja til sakar hans.

Þótt bæði seljandi og kaupandi í lausafjárkaupum verði krafðir um skaðabætur á mismunandi bótagrundvelli samkvæmt lkpl., er ljóst af forsögu laganna, uppbyggingu þeirra og framsetningu einstakra bótaákvæða, að stjórnunarábyrgð samningsaðila er meginregla laganna. Þá er þess og að geta, að 27. gr. laganna fjallar einungis um afhendingardrátt af hálfu seljanda, en eigi að síður vísa flest önnur bótaákvæði laganna um skilyrði bóta til þess ákvæðis. Þannig verður 27. gr. eins konar hornsteinn í því regluverki um skaðabætur, sem er að finna í lkpl., þótt afhendingardráttur seljanda sé ekki sú vanefnd, sem að jafnaði hefur hvað alvarlegastar afleiðingar í för með sér fyrir kaupandann.¹⁴⁰ Af framansögðu leiðir, að lkpl. byggja á þeirri meginreglu, að í raun veiti vanefnd samningsskuldbindingar nánast alltaf rétt til skaðabóta. Lögræðilega séð eru það hins vegar ekki *skilyrði ábyrgðar*, sem áherslan snýst um við umfjöllun um meginregluna, heldur fyrst og fremst *skilyrði ábyrgðarleysis*. Eigi að síður er venjan að taka svo til orða, að meginregla lkpl. sé stjórnunarábyrgð, þ.e. að samningsaðila beri að greiða skaðabætur, þegar ástæður vanefndar er að rekja til atvika, sem hann fékk ráðið við. Hugtakið stjórnunarábyrgð er þess vegna aðeins heiti, sem í stuttu máli er ætlað að lýsa því, sem einkennir bótareglur laganna.¹⁴¹

Að lokum skal hér birt tafla, þar sem borin eru saman ákvæði lkpl., nkpl., fkpl. og þjkpl. um bótagrundvöll varðandi helstu tegundir vanefnda, sem lögin fjalla um.

140 Erling Selvig. Kjøpsrett til studieburk, Oslo 1999, bls. 262.

141 Erling Selvig. Kjøpsrett til studieburk, bls. 125.

141 Erling Selvig. Kjøpsrett til studieburk, bls. 125.

	AFHENDINGAR- DRÁTTUR SELJANDA	GALLI Á SÖLUHLUT	VANREKT SELJANDA AÐ BÆTA ÚR GALLA	UPPRUNALEG VANHEIMILD	EFTIRFARANDI VANHEIMILD	DRÁTTUR Á GREIÐSLU KAUPVERÐAR	AÐRAR VANEFNDIR KAUPANDA
LAUSAFJÁR- KAUPALÖG	*Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 27.gr. *Sakarábyrgð 4. mgr. 27.gr.	*Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 40.gr. *Sakarábyrgð, a. liður 2.mgr. 40.gr. *Ábyrgð á áskildum kostum, b. liður 2. mgr. 40.gr.	Hrein hlutlæg ábyrgð, 3. mgr. 34.gr.	Hrein hlutlæg ábyrgð, 2. mgr. 41.gr.	Gallareglur gilda, 1. mgr. 41.gr.	Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 57.gr.	Almennar reglur 27. gr. f.kpl. gilda skv. 2. mgr. 57. gr.
NEYTENDA- KAUPALÖG	Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 24.gr.	Hrein hlutlæg ábyrgð, 1. mgr. 33.gr.		Gallareglur gilda, g. liður 2. mgr. 15.gr.	Gallareglur gilda, g. liður 2. mgr. 15.gr.	Stjórnunar- ábyrgð, 2. mgr. 46.gr.	
FASTEIGNA- KAUPALÖG	*Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 34.gr. *Sakarábyrgð, 4. mgr. 34.gr.	*Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 43.gr. *Sakarábyrgð, 2. mgr. 43.gr. *Ábyrgð á áskildum kostum, 2. mgr. 43.gr.	Hrein hlutlæg ábyrgð, 4. mgr. 39.gr.	Hrein hlutlæg ábyrgð, 2. mgr. 46.gr.	Gallareglur gilda, 1. mgr. 46.gr.	Stjórnunar- ábyrgð, 1. mgr. 52.gr.	Almennar reglur 34. gr. f.kpl. gilda skv. 2.mgr. 52.gr.
ÞJÓNUSTU- KAUPALÖG	Sakarábyrgð með öfugri sönnunar- byrði, 1. mgr. 23.gr.	* Sakarábyrgð með öfugri sönnunarbyrði, 1. mgr. 15. gr. * Ábyrgð á áskildum kostum, 1. mgr. 15. gr. i.f.	Úrbætur á kostnað seljanda, 2. mgr. 11.gr.			Sakarábyrgð með öfugri sönnunarbyrði, 3. mgr. 23.gr.	

SKRÁ YFIR TILVITNUÐ RIT:

Alþingistiðindi 1999-2000, þskj. 119.
Alþingistiðindi 1999-2000, þskj. 120.
Alþingistiðindi 2000-2001, þskj. 690.
Alþingistiðindi 2001-2002, þskj. 291.
Alþingistiðindi 2002-2003, þskj. 904.

Hagstrøm, Viggo: Obligationsrett. Oslo 2002.

Martinussen, Roald: Kjøpsrett. Oslo 1996.

Ólafur Lárusson: Kaflar úr kröfurétti. Reykjavík, MCMLXV.

Selvig, Erling: Kjøpsrett til studiebruk. Oslo 1999.

Viðar Már Matthíasson: Skaðabótareglur laga um fasteignakaup nr. 40/2002.

Úlfljótur, 3. tbl. 56. árg. 2003, , bls. 321 o.áfr.

Viðar Már Matthíasson: Riftun og framkvæmd hennar samkvæmt lögum um fasteignakaup nr. 40/2002. Tímarit lögfræðinga, 2. hefti, 53. árg. 2003, bls. 115 o.áfr.

Wyller, Fr., Christian: Kjøpsretten i ett nøtteskall. Bergen 1997.

Þorgeir Örylgsson: Efnidir in natura. Tímarit lögfræðinga, 4. hefti 50. árg. 2000, bls. 285-366.

Þorgeir Örylgsson: Gildistaka nýrra laga um lausafjárkaup hinn 1. júní 2001.

Úlfljótur, 1. tbl. 54. árg. 2001, bls. 41-69.

Þorgeir Örylgsson: Um gildissvið kaupalaga nr. 50/2000. Tímarit lögfræðinga, 1. hefti 52. árg. 2002, bls. 15-37.

Þorgeir Örylgsson: Riftunarreglur kaupalaga. Tímarit lögfræðinga, 1. hefti 53. árg. 2003, bls. 217-272.

Þorgeir Örylgsson: Galli í lausafjárkaupum. Tímarit lögfræðinga, 2. hefti 54. árg. 2004, bls. 191-240.